

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

На правах рукопису

ВАСЮТІНА Владлена Володимирівна

УДК 323.39 : 316.652.2 (477)

ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

23.00.02 – політичні інститути та процеси

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2014

ЗМІСТ

Вступ	4	
Розділ 1	Теоретичні аспекти ДОСЛІДЖЕННЯ державної ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ в контексті міжнародного інформаційного простору	11
	1.1. Інформаційна політика як об'єкт політологічного аналізу.....	11
	1.2. Фактори та технології впливу на формування інформаційної політики	3 6
	1.3. Інституційні та програмні засади європейської інформаційної політики	5 3
Висновки до першого розділу		65
Розділ 2	Методологічна база дослідження Інформаційного виміру європейських інтеграційних процесів	6 7
	2.1. Дослідження функціонування інформаційного простору ЄС	6

		7
2.2.	Використання методу експертних оцінок у виявленні напрямків формування інформаційної політики України	8 6
Висновки до розділу		109
.....		
Розділ 3	Шляхи формування Інформаційної політики України в контексті європейського напрямку розвитку	11 2
3.1.	Особливості формування української інформаційної політики	11 2
3.2.	Принципи і механізми регулювання європейських національних інформаційних просторів	1 2 8
3.3.	Практика реалізації концепції електронної держави в Європі	1 5 0
Висновки до третього розділу		162
.....		
Розділ 4	Моделювання державної інформаційної політики України в контексті євроінтеграції	1 6 4

4.1.	Гармонізація інституційних принципів ЄС та України у сфері інформаційної політики.....	1 6 4
4.2.	Модель «Національна інформаційна політика України»	1 7 4
Висновки до четвертого розділу		200
Висновки		203
Список використаних джерел		211
Додатки		234

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Розвиток сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, зростання кількості інформації все більше визначають сутність нашої епохи. Новітні інформаційно-комунікаційні технології мають величезний перетворювальний вплив на всі сфери сучасного суспільства як у межах національних кордонів, так і у світі в цілому.

Дослідження питання про сутність і реформування інформаційного простору має особливе значення для української держави, політичний вектор якої спрямований на комплексну інтеграцію в європейське співтовариство, яку неможливо здійснити без інформаційного фактору та приведення методів реалізації національної інформаційної політики до європейських стандартів.

Дослідження засад формування інформаційної політики України в контексті процесів євроінтеграції зумовлено прискореною еволюцією цивілізаційних процесів, які вирішальним чином впливають на міжнародне середовище, радикально змінюють міжнародну політику. Чинником міжнародних впливів, інструментом дипломатії та глобальної стратегії світового порядку виступає інформаційний фактор.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин комунікація виступає інструментом влади, комерційним товаром, засобом набуття і поширення знань та ідей, і з огляду на це Україна має розвивати свої власні структури комунікації відповідно до конкретних умов, потреб і традицій, зміцнювати свою цілісність і незалежність, захищати національні інтереси у міжнародному інформаційному просторі, дотримуватись визначеної стратегії розвитку інформаційної політики, яка, в свою чергу, повинна набувати ознак та принципів загальноєвропейської інформаційної політики, що, відповідно, має базуватись на загальновизнаних європейських інституційних засадах.

Формування інформаційної політики у відповідності з інформаційною політикою ЄС є актуальною проблемою для України у її прагненні до суверенності,

рівноправного входження в міжнародний інформаційний простір, інтеграції у європейські регіональні телекомунікаційні системи і забезпечення економічної стабільності держави.

Пріоритетними сферами інформаційного співробітництва країн і міжнародних організацій Європи є створення інформаційних мереж, конвергенція засобів комунікації, формування науково-технічного потенціалу у галузі комунікації, інтеграція досліджень, правове забезпечення інформаційної діяльності у регіоні, створення бази для формування інформаційної політики європейського типу у країнах-членах європейської спільноти та у країнах, що визначили своїм пріоритетом входження до ЄС.

Україна зацікавлена у виході на європейський інформаційний простір, у розвитку інформаційного бізнесу, інформаційної економіки як основи політичного та економічного зростання і стабільності.

Глобальні трансформації сучасного інформаційного простору визначають нові напрями наукових досліджень міжнародного виміру комунікацій, що знайшло відображення в теоріях впливу нових інформаційно-комунікаційних технологій на світову політику.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках науково-дослідної роботи кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та безпосередньо пов'язано з комплексною науково-дослідницькою темою «Трансформаційний процес в Україні: основні проблеми та умови їх вирішення» (№ державної реєстрації 0109U000215), одним із виконавців якої є дисертантка.

Мета дослідження полягає у визначенні основних напрямів проведення інформаційної політики в Україні з урахуванням креативного аналізу зарубіжного досвіду.

Для реалізації поставленої мети необхідно було вирішити наступні дослідницькі задачі :

- розкрити суть понять «інформаційна політика» та «інформаційний простір»;
- уточнити основні функції та структуру державної інформаційної політики в сучасному суспільстві;
- виявити особливості розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- систематизувати й осмислити досвід країн ЄС щодо формування та реалізації державної інформаційної політики;
- охарактеризувати проблеми, які існують на шляху формування вітчизняної інформаційної політики;
- проаналізувати нормативні засади та пріоритети формування інформаційної політики України та Європейського Союзу ;
- обґрунтувати пропозиції стосовно основних напрямків діяльності щодо прискорення та збільшення ефективності процесу формування інформаційної політики в Україні.

– розробити модель побудови української державної інформаційної політики.

Об'єкт дослідження – державна інформаційна політика країн ЄС.

Предмет дослідження – процес формування інформаційної політики України в контексті євроінтеграції.

Методи дослідження. Методи дослідження зумовлені специфікою даної дослідницької роботи і потребами політологічного аналізу теми. У дослідженні дисертант спирався на філософські, загальнонаукові і спеціальні методи, що забезпечило поєднання соціально-філософського, політологічного і соціологічного аналізу інформаційного суспільства та інформаційної політики.

Методологічною основою роботи є загальні принципи об'єктивності, пріоритету конкретної істини, які передбачають об'єктивне висвітлення і комплексний аналіз політичних та суспільних процесів на основі науково-критичного використання різноманітних джерел інформації.

В роботі використано такі загальні методи наукових досліджень, як

компаративний, системний, інституційний, структурно-функціональний. Дослідження інформаційної політики здійснювалось з позицій загальних закономірностей, які обумовлюють утворення інституційних засад у країнах європейського регіону.

Дисертаційне дослідження спирається на загальнонаукові методи пізнання: аналіз, синтез, типологізація, необхідні для виявлення основних типологічних і якісних перетворень в інформаційній сфері.

Методологічною основою дисертації також були використані методи і принципи сучасних соціально-політичних наук. При вивченні взаємозв'язку соціально-політичних та інформаційних процесів у Європі використані такі методи пізнання суспільно-політичних явищ, як формально-юридичний, статистичний та історичний. Вони дозволили охарактеризувати роль і вплив європейського інформаційного простору на сучасні глобалізаційні процеси, надати характеристику основних тенденцій у розвитку національного інформаційного простору України. Також використовувався метод експертних оцінок для виявлення найбільш актуальних і термінових завдань для побудови інформаційної політики України в контексті євроінтеграційних процесів та метод моделювання, який дає реальний механізм реалізації успішної Національної інформаційної політики України.

Емпіричну базу дослідження склали юридичні акти універсально-міжнародного характеру, обов'язкові та рекомендаційні документи Європейського Союзу та законодавчі акти у сфері інформації, політичних і громадських організацій.

Наукова новизна одержаних результатів. Результатом проведеного дослідження стала одна з перших у вітчизняній науці спроба побудови реальної моделі Національної інформаційної політики України за допомогою політологічного аналізу формування й розвитку інформаційної політики України

крізь призму перспектив інтеграції України в європейський інформаційний простір.

Наукова новизна полягає, зокрема, у наступних положеннях та висновках дисертаційного дослідження:

вперше:

– надається авторський варіант моделі української державної інформаційної політики, що охоплює три послідовні етапи, для яких визначено плани і дії реалізації інформаційної політики України в контексті ЄС;

– представлений комплексний аналіз принципів і складових інформаційної політики Європейського Союзу в умовах формування інформаційного суспільства;

– проведено докладне системне дослідження закономірностей розвитку національної інформаційної сфери України в контексті загальноєвропейських тенденції формування інформаційного суспільства в контексті соціально-політичної трансформації України та з точки зору європейської інтеграції;

– доведено, за результатами застосування методу експертних оцінок для визначення ступеню впливу окремих факторів на процес формування інституційної бази інформаційної політики ЄС, що найвищий ступінь впливу на процес формування інституційної бази інформаційної політики має створення концепції електронної держави;

– надані шляхи і способи вирішення проблем в сфері інформаційних комунікацій, що виникають у суб'єктів інформаційного простору України в процесі реалізації державної інформаційної політики;

уточнено, що:

– формування інформаційної політики в Україні повинно бути пов'язано зі створенням розвиненого інформаційного середовища як сукупності технологічних, соціально-політичних, правових, економічних і соціально-культурних компонентів, факторів і умов;

– інформаційне суспільство є сучасним станом цивілізаційного розвитку, сутність якого полягає у збільшенні масштабів створення, накопичення, передачі, обробки і використання інформації. Систематизовано основні функції державної

інформаційної політики в сучасному суспільстві;

– уточнено поняття сучасної державної інформаційної політики, що дозволяє в майбутньому проводити більш поглиблений аналіз політичних процесів в Україні з урахуванням інформаційної складової та особливостей процесів глобалізації світового інформаційного простору;

дістало подальшого розвитку:

– визначення основних тенденцій адаптації національного інформаційного простору України до наднаціональної інформаційної політики в умовах формування єдиного європейського інформаційного простору;

– обґрунтування основних особливостей інформаційного суспільства в Україні;

– визначення можливостей використання позитивного досвіду європейських країн щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні та шляхи його втілення.

Практичне значення одержаних результатів простежується по чотирьом основним напрямкам:

1. Аналітичний: результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у роботі спеціалізованих дослідницьких центрів, орієнтованих на вивчення проблем формування інформаційного суспільства та вдосконалення інформаційної політики України.

2. Прикладний: практичні рекомендації, що містяться у дисертаційному дослідженні, можуть постати основою для розробки та прийняття державної концепції побудови ефективної НІП, відповідних законодавчих актів у напрямку вдосконалення НІП України, оптимізації процесів міжнародної комунікації для подальшого входження України в єдиний європейський інформаційний простір.

3. Науково-дослідницький: теоретичні висновки дослідження можуть бути використані для подальших досліджень і розвитку нового наукового напрямку міжнародних відносин, для впровадження в сучасну українську структуру державної влади інститутів реалізації європейської інформаційної політики, для аналізу перспектив розвитку співробітництва між Україною та Європейським

Союзом та приведення до відповідності інформаційного законодавства і стратегій України у відношенні до інформаційного права і стратегій ЄС.

4. Навчальний: концептуальні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані під час розробки навчально-методичних матеріалів, необхідних для написання підручників та викладання спеціалізованих курсів із питань побудови НПІ України в контексті євроінтеграційних процесів;

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися і обговорювалися на засіданні кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського», а також були висвітлені у доповідях на міжнародних, регіональних та міжвузівських науково-практичних конференціях: Круглий стіл «Український соціум: соціально-політичні виміри» (Київ, 2004 р.), III Міжвузівська науково-теоретична конференція молодих вчених (Житомир, 2010 р.), «Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку» (Луганськ, 2011), «20 років незалежності України: здобутки, втрати і стратегії майбутнього» (Київ, 2011), «Соціально-політичні і культурні проблеми сучасності» (Сімферополь, 2012), «Ціннісний вимір політичної діяльності: проблеми політичного вибору в сучасному українському суспільстві» (Херсон, 2012), «Україна і світ: діалог мов та культур» (Київ, 2012, 2013 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації відображені у 10 публікаціях, зокрема, 4 надруковані у фахових наукових виданнях з політології в Україні, 1 – у зарубіжному науковому виданні.

Структура дисертації зумовлена метою й задачами, поставленими дисертантом у процесі теоретичної розробки вибраної теми. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, додатку та списку

використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 234 сторінки. Список використаних джерел містить 230 найменувань (23 сторінки).

Розділ 1

Теоретичні аспекти ДОСЛІДЖЕННЯ державної ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ в контексті міжнародного інформаційного простору

1.1. Інформаційна політика як об'єкт політологічного аналізу

Поняття інформаційної політики було сформульоване у дослідженнях 60–70 років ХХ століття і характеризувало нову політичну, правову, соціально-економічну, технологічну систему обміну інформацією, що базувалась на інституційних механізмах імплементації цієї політики і передових досягненнях інформаційних технологій. В рамках ідеології інформаційного суспільства існують різні підходи, напрями і тенденції, які розглядають нові соціальні перспективи – позитивні можливості державного управління економікою, створення законодавчої бази для вільного доступу та обміну інформацією міжнародною спільнотою взагалі та громадянами зокрема; небажані ситуації, пов'язані з інформаційною безпекою функціонування системи міжнародного інформаційного обміну, відповідні шляхи правового регулювання можливих конфліктів [72, с. 58]. Інформаційна політика є особливою сферою життєдіяльності людей, вона пов'язана з відтворенням і поширенням інформації, що задовольняє інтереси соціальних груп і суспільних інститутів.

П. Хамфріз вважав, що в наступному тисячолітті вирішального значення для політичних, економічних і соціальних засад життєдіяльності суспільства, для засобів виробництва, а також для професійної трудової діяльності людства набуває становлення нового соціального устрою, який базується на глобальних процесах обміну інформацією в середині держави та між складовими єдиного світового співтовариства. Поняття інформаційного обміну охоплює всі існуючі верстви населення та інститути різних країн, які належать до різноманітних політичних систем, але мають співпрацювати з метою створення єдиних стандартів та критеріїв політичного, правового та економічного функціонування глобальної системи інформаційного обміну [197, с.12].

За П. Хамфрізом, перехід до постіндустріальної ери, одним з основних критеріїв якої є глобалізація інформаційного обміну, повинен супроводжуватись поширенням використання нових технологій з метою вдосконалення та розповсюдження системи інформаційного обміну [198, с. 9].

В Європі дослідники і теоретики інформаційного суспільства, осмислюючи глобальні політичні зміни, кризи традиційних ідеологій, відзначали необхідність пошуку нових соціологічних і політичних концепцій. Британський дослідник К. Спаркс підкреслював, що перехід на новий постіндустріальний рівень розвитку, трансформація традиційних стабільних моделей та систем об'єднує східні і західні суспільства, їх інтелектуальний потенціал, правові та економічні надбання. Інформаційне суспільство не визнає національних кордонів; система міжнародного інформаційного обміну повинна сприяти поглибленню взаєморозуміння між спільнотами [223, с. 44].

Б. Остергард, характеризуючи суспільно-політичні зміни в кінці ХХ століття, як і Е. Тоффлер, об'єднав ознаки сучасної доби – космічна, інформаційна, електронна ера – поняттям інтелектуальна цивілізація. Перехід до інформаційного суспільства, зазначає Б. Остергард, характеризує сучасну стадію розвитку більшості розвинутих країн світу, процеси переходу постсоціалістичних країн відзначаються складними і комплексними трансформаціями як економіки, так і правових засад функціонування системи, включають як національні фактори, так і тенденції глобальних масштабів [213].

Політика знаходить свій найбільш яскравий прояв у діяльності соціальних суб'єктів, спрямованих на реалізацію суспільних інтересів за допомогою інститутів влади. Вона являє собою також відносини між соціальними групами, класами, націями й державами з приводу влади і владних відносин. Політика може бути зрозуміла як особливий тип поведінки людей, як мистецтво управління суспільними процесами. Різноманіття проявів політики не означає її невизначеності, її сутність виражається через категорію «влада» [109, с. 97].

В ідеології інформаційного суспільства Зб. Бжезинський окреслив важливі ідеологічні та політично-правові характеристики, нові можливості для дезінтеграції

соціалістичної системи за відповідної політичної стратегії уряду США. Американська могутність повинна виявлятися через систему глобальних комунікацій, значних переваг в сфері впливу на міжнародний інформаційний обмін, що, в свою чергу, має вирішальне значення для розвитку економіки. Політика США, за Зб. Бжезинським, полягає у використанні в своїх інтересах глобального інформаційного простору і глобальної мережі Internet як основи впорядкованого і всеохоплюючого співробітництва в глобальній системі інформаційного обміну і глобального геополітичного впливу супердержави на міжнародні відносини [7, с. 121].

Є. Тавокін зазначає, що сфери застосування політики дуже різні й диференційовані. Однак характер і спрямованість діяльності соціальної практики визначаються концептуальними цільовими настановами тих соціальних груп, що мають державну владу [148, с. 40].

Отже, вважатимемо, що інформаційна політика – це діяльність суб'єкта з актуалізації й реалізації своїх інтересів у суспільстві за допомогою формування, перетворення, збереження і передачі усіх видів інформації. Інформаційна політика є особливою сферою життєдіяльності людей, вона пов'язана з відтворенням і поширенням інформації, що задовольняє інтереси соціальних груп і суспільних інститутів.

Існує державна і недержавна інформаційна політика [45, с. 33]. Згідно з думкою В. Попова, інформаційна політика як галузь соціальної інформаціології є її соціально-політичною складовою, у цьому аспекті інформаційна політика є інформаціологією ЗМІ, що розглядає те, як ЗМІ формують ідеологічні, політичні, економічні й інші погляди, думки, знання й оцінки, які впливають на побут, дозвілля, культуру, поведінку й на всі сторони життя людей [119, с. 63]. Державна інформаційна політика в тому ступені повинна задовольняти, захищати інтереси держави, влади, у якому ступені держава реалізує й захищає інтереси громадянського суспільства, кожної особистості. Це фундаментальний

принцип здійснення державної інформаційної політики.

В. Попов відзначає, що, виражаючи сутність інформаційної політики через категорію «інформаційна влада», можна говорити про те, що «інформаційна політика – це здатність і можливість суб'єктів політики впливати на свідомість, психіку людей, їхню поведінку й діяльність в інтересах держави і громадянського суспільства за допомогою інформації». Крім того, зазначається, що «недержавна інформаційна політика може служити державі і не задовольняти інтереси громадянського суспільства, вступати в діалог з державою, виступати проти неї чи цілком обслуговувати тільки інтереси окремих угруповань, партій і навіть окремих особистостей» [120, с. 20].

Об'єктом інформаційної політики як галузі наукового знання (у самому широкому сенсі) є інформаційна сфера життя суспільства [120, с. 21], тобто сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збір, формування, поширення і використання інформації, а також системи регулювання виникаючих при цьому суспільних відносин. Правомірно говорити про те, що об'єктом інформаційної політики як галузі наукового знання (соціальної інформаціології) є так звані «інформаційні суспільні відносини» чи відносини між суб'єктами, що здійснюють збір, формування, аналіз, поширення і використання інформації в інтересах суспільства і держави. Іншими словами, громадянське суспільство як об'єкт інформаційного впливу може бути представлено станом суспільної свідомості [95, с. 123].

Об'єктом інформаційної політики як науки (у більш вузькому сенсі), на думку вже неодноразово згаданого В. Попова, є масова свідомість, система засобів масової комунікації (ЗМІ) і масових комунікацій (МК), інформаційні процеси, які відображають права особистості й політику держави [120, с. 22].

Отже, є всі підстави констатувати, що об'єкт інформаційної політики – державне керування інформаційною сферою, станом суспільної свідомості, системою ЗМІ й МК; інформаційні процеси, що відображають, виражають права особистості, інтереси суспільства і політику держави.

Варто погодитися з науковцями у цьому напрямку дослідження, що

предметом інформаційної політики як галузі наукового знання (інформаціології) є тенденції, закономірності розвитку інформаційної сфери, «суспільних інформаційних відносин», інформаційних процесів, методи аналізу й прогнозу їхнього розвитку, виявлення ефекту впливу ЗМІ й МК на масову свідомість, на громадянське суспільство і державу [156, с. 79].

Метою інформаційної політики слід вважати одержання системи знань для забезпечення інформаційної безпеки громадян і країни; інформаційно-аналітичного супроводження (забезпечення) державної політики, доведення прийнятих державою рішень, програм до населення як головного масового суб'єкта керування.

Завданням інформаційної політики є аналіз і прогноз сучасних інформаційних процесів, розробка теоретико-практичних методів інформаційно-аналітичної роботи, забезпечення інформаційної безпеки. У цьому інформаційна політика сприяє вирішенню стратегічної задачі інформаціології, соціальної інформаціології – формуванню інформаційного суспільства [121, с. 37].

З побудовою інформаційного суспільства позначилася відмітна соціальна і політична тенденція – побудова соціальної дії і політики навколо первинних ідентичностей, або прописаних, укорінених в історії й географії, або побудованих заново в тривожному пошуку змістів і духовності, – відзначає М. Кастельс. При цьому він вказує на важливу закономірність, що перші історичні кроки інформаційних суспільств завжди характеризуються перевагою ідентичності як організаційного принципу [62, с. 43]. У формуванні інформаційної політики важливу роль відіграє закон ментальної ідентичності.

Науковою і методологічною базою інформаційної політики як системи наукових знань і способу діяльності, сформованого на базі міждисциплінарного підходу, є системи знань, методів і інструментів дослідження сучасної інформаціології і, у першу чергу, – її соціальної галузі, філософії, політології, соціальної і політичної конфліктології, прикладної психології, у тому числі – політичної психології, соціології, різноманітних галузей права, сучасні наукові

теорії та концепції [7, с. 16].

В сучасній вітчизняній науковій парадигмі розроблені наукові принципи формування державної інформаційної політики, засновані на використанні синергетичної, рефлексивної, мотиваційної парадигм аналізу інформаційних процесів, що базуються на фундаментальних положеннях соціальної інформаціології, окремих її напрямках: масових інформаційних процесах, інформаційних відносинах (у контексті суб'єкт-об'єктної і суб'єкт-суб'єктної взаємодії) у системі соціально-психологічних відносин, ЗМІ й МК [36, с. 37].

Інформаційна політика як складова соціогуманітарного знання є галуззю соціальної інформаціології, її соціально-політичною складовою, і в цьому аспекті інформаційна політика є інформаціологією ЗМІ, що розглядає те, як ЗМІ формують ідеологічні, політичні, економічні й інші погляди, думки, знання й оцінки, що впливають на побут, дозвілля, культуру, поведінку і життя людей.

Як справедливо вказує В. Попов, «найважливішим аспектом предмета інформаційної політики, що виступає як особливий напрямок соціальної інформаціології, є дослідження закономірностей розвитку інформаційних процесів як одного з видів процесів соціальних» [120, с. 15].

Метою державної політики в галузі забезпечення інформаційної безпеки України є протидія загрозам безпеки особистості, суспільства й держави і досягнення національних інтересів України в інформаційній сфері [3, с. 18].

Правову базу державної інформаційної політики складають Конституція України, Статут Всесвітньої організації охорони здоров'я, Європейська конвенція про захист основних прав людини, українське законодавство, інші нормативні правові акти, що регулюють відносини в галузі забезпечення безпеки України.

Державна політика у сфері забезпечення інформаційної безпеки України ґрунтується на принципах законності, дотримання і балансу інтересів особистості, суспільства і держави, відкритості, пріоритетності національних інтересів України [32; 48].

Принцип законності припускає дотримання при здійсненні діяльності

стосовно забезпечення інформаційної безпеки України Конституції України, законодавства України, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів України. Принцип балансу інтересів особистості, суспільства і держави передбачає встановлення і дотримання пріоритетів цих інтересів при регулюванні суспільних відносин в інформаційній сфері.

Принцип відкритості припускає в процесі реалізації органами державної влади і громадських організацій діяльності із забезпечення інформаційної безпеки України, інформування суспільства про їхню діяльність з урахуванням обмежень, встановлених законодавством України.

Принцип пріоритетності національних інтересів України полягає у використанні цих інтересів як основи при формуванні державної політики в розглянутій сфері, відстоюванні цих інтересів з використанням наявних у держави можливостей і урахуванням загальноприйнятої міжнародної практики.

Об'єкти державної інформаційної політики можна розділити на дві основні категорії : організації і населення. Організації охоплюють державні органи і структури, недержавні суспільно-політичні організації, релігійні організації, недержавні суб'єкти економічної діяльності, ЗМІ і МК. До складу категорії «населення» входять окремі громадяни і різні соціальні групи, класифіковані за віком, статтю, рівнем освіти, соціальним станом, економічною активністю, видами і напрямками соціальної діяльності, формами інформаційної активності.

Відповідно, існування різних категорій об'єктів НІП, що мають помітно відрізнятися за характером і змістом інтересів в інформаційній сфері, обґрунтовує необхідність формування окремих галузей державної інформаційної політики, зв'язаних з регулюванням діяльності кожної з зазначених категорій в інформаційному просторі :

– державної інформаційної політики відносно діяльності державних органів і структур, недержавних суспільно-політичних організацій, релігійних організацій, недержавних суб'єктів економічної діяльності, ЗМІ і МК;

– державної інформаційної політики відносно діяльності різних категорій населення: різних вікових груп, груп з різним рівнем освіти, груп, що займають різний соціальний стан, економічно активних чи пасивних, що займаються різними видами соціальної діяльності, інформаційно-активними чи пасивними.

Суб'єкти державної інформаційної політики можна розділити на дві основні категорії: суб'єкти державної інформаційної політики та суб'єкти масового інформування і комунікації.

Відповідно, існування зазначених вище різних категорій суб'єктів реалізації державної інформаційної політики обґрунтовує необхідність формування окремих галузей державної інформаційної політики, зв'язаних в інформаційному просторі, а саме:

– інформаційна політика, реалізована на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях державної влади й управління;

– інформаційна політика, реалізована законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади;

– інформаційна політика, реалізована різними органами державної влади і управління за напрямками їхньої діяльності;

– інформаційна політика, реалізована при участі електронних ЗМІ і МК;

– інформаційна політика, реалізована при участі друкованих ЗМІ і МК;

– інформаційна політика, реалізована при участі Internet-ЗМІ і Internet-МК;

– інформаційна політика, реалізована при участі державних ЗМІ і МК;

– інформаційна політика, реалізована при участі контрольованих вітчизняними фізичними і юридичними особами недержавних ЗМІ і МК;

– інформаційна політика, реалізована при участі контрольованих іноземними фізичними і юридичними особами недержавних ЗМІ і МК.

Формування і реалізація державної політики забезпечення інформаційної безпеки України в рамках системи державної влади і управління здійснюється системою забезпечення інформаційної безпеки України [46, с. 83]. Дана система є частиною системи забезпечення національної безпеки України й функціонує

в її межах. Ключовим об'єктом управління в системі державної інформаційної політики є інформаційний простір.

Сучасне значення поняття «інформаційний простір» склалося в результаті еволюції концептуальної схеми розрізнення в сукупному геополітичному просторі сфер, які володіють властивостями, що дозволяють розглядати їх як самостійні простори зі своїми межами, структурою, ресурсами й особливостями взаємодії суб'єктів соціальних відносин. Геополітичний простір здобуває новий вимір, включивши в себе простір інформаційний.

У дослідження інформаційного простору значний внесок внесли провідні учені М. Абдурахманов [1], В. Непринцев [25], Г. Грачов [33, 34; 35], С. Пацок [41], С. Зуєв [53], В. Копилов [71], У. Крисько [81], Л. Малков [93], В. Машликін [97], С. Модестов [101], С. Парінов [113], В. Пірумов [114] В. Попов [119, 120, 121], Г. Почепцов [123, 124, 125, 126, 127], С. Расторгуєв [134] та ін.

Інформаційний простір, чи інфосфера, являє собою дуже специфічне середовище. У ньому помітно міняється зміст таких процесів, як взаємодія в процесі спільної діяльності, конкуренція. У плані силового протиборства змінюється збройна боротьба і пересічне з нею, але не співпадаюче цілком інформаційне протиборство. Особливо істотно в інформаційному просторі змінюється характер геополітичної конкуренції через боротьбу за досягнення інформаційної переваги, за володіння більш розвиненим інформаційним ресурсом, що відкриває кращі можливості контролю над інформаційним ресурсом супротивника.

У інформаціологічному аспекті розуміння терміна «інформаційний простір» базується на визначенні інформаційної сфери. В даний час існує ціла множина наукових підходів до тлумачення даного визначення. Інформаційна сфера тлумачиться як:

- кінцевий обсяг осмисленого інформаційного простору;
- сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збір, формування, поширення і використання інформації, а також

системи регулювання виникаючих при цьому суспільних відносин;

- сфера діяльності суб'єктів, зв'язане зі створенням, перетворенням і споживанням інформації;

- сукупність інформаційних ресурсів, системи формування, поширення і використання інформації, інформаційної інфраструктури;

- специфічна сфера діяльності суб'єктів громадського життя, зв'язане зі створенням, збереженням, поширенням, передачею, обробкою і використанням інформації;

- сукупність суб'єктів інформаційної чи взаємодії впливу; власне інформації, призначеної для використання суб'єктами інформаційної сфери; інформаційної інфраструктури, що забезпечує можливість здійснення обміну інформацією між суб'єктами; суспільних відносин, що складаються в зв'язку з формуванням, передачею, поширенням і збереженням інформації, обміном інформацією усередині суспільства [43, с. 155].

Інформаційна сфера являє собою сукупність відносин, які виникають при:

- створенні і використанні інформаційних технологій і засобів їхнього забезпечення;

- захисту інформації, прав суб'єктів, що беруть участь в інформаційних процесах і інформатизації.

- формуванні і використанні інформаційних ресурсів на основі створення, збору, обробки, нагромадження, збереження, пошуку, поширення і надання споживачу документованої інформації;

Як сфера правового регулювання, інформаційна сфера являє собою сукупність суб'єктів права, що здійснюють інформаційну діяльність, об'єктів права, стосовно яких чи у зв'язку з якими ця діяльність здійснюється, і соціальних відносин, регульованих чи правом підлягаючих правовому регулюванню.

Інформаційна політика розглядає переважно інформаційно-психологічну

складову інформаційних процесів. Відповідно, для інформаційної політики найбільшу значимість має інформаційно-психологічна складова інформаційного простору – інформаційно-психологічна сфера, яка являє собою частину інформаційної сфери, що зв'язана з впливами інформації на психічну діяльність людини. Вона утворюється сукупністю людей, інформації, якою вони обмінюються і яку сприймають, суспільних відносин, що виникають у зв'язку з інформаційним обміном і інформаційними впливами на психіку людини.

Інформаційна сфера є системотворчим фактором життя суспільства. Вона активно впливає на стан економічної, політичної, оборонної й інших складових національної безпеки.

Розглядаючи інформаційний простір з позицій синергетики, його можна представити як відкриту систему, що самоорганізується, що включає в себе величезну розмаїтість інформаційних потоків і інформаційних полів, що знаходяться у взаємодії.

Для інформаційної політики важливе значення має розгляд інформаційного простору як простору соціального типу. Важливою відмінною рисою інформаційного простору, що дозволяє розглядати його саме з такого погляду, є те, що, на відміну від інших просторів, в інформаційному просторі задають структуру влади інформація і знання [138, с. 10].

В інформаційному просторі немає звичних границь і територій. Відстані, географія, границі можуть бути віднесені до відвернених штучних категорій, що майже не впливають на відносини між окремими людьми і цілими організаціями. Значущість в інформаційному просторі для інформаційної політики мають ті його компоненти і процеси, вплив на які засобами і методами інформаційної політики дозволяє впливати на осіб, що приймають принципові для суспільства й держави рішення, контролювати системи збору, обробки, збереження і передачі інформації, накопичувати ресурси.

У цьому ключі найбільш вдало онтологія інформаційного простору описана в монографії О. Манойло [95]. На думку цього дослідника, інформаційний простір

складає вся сукупність об'єктів, що вступають один з одним в інформаційну взаємодію, а також самі технології цієї взаємодії.

Інформаційний простір у принципі припускає існування будь-якого типу інформації, у чому реалізуються його відмінності від простору фізичного плану. Він є сферою діяльності окремих людей, професійних груп, суб'єктів державного керування, економічних і політичних відносин тощо – тобто фактично будь-якого суб'єкта діяльності, що здійснює таку цілком або частково з використанням можливостей сучасних інформаційних технологій.

В сучасній політологічній науці основними властивостями інформаційного простору можна вважати наступні [Див. : 53, с. 13; 73, с. 54; 85, с. 39; 86, 125, с. 78]:

1. Інформаційний простір є базовим для понять інформаційної війни й інформаційної зброї. Інформаційну війну можна визначати як несанкціоновану діяльність у чужому інформаційному просторі.

2. Інформаційний простір є динамічним, у ньому не буває завершеного стану. Фізичні об'єкти, мають строго визначені фізичні межі. Звідси можливим є наступний наслідок: важко досягти постійного інформаційного домінування, хоча можливе досягнення тимчасової інформаційної переваги.

3. Інформаційний простір є структурованим. Він неоднорідний, у ньому є фактори, що залучають увагу, і бар'єри, що відштовхують увагу споживача від даної точки інформаційного простору.

4. Інформаційний простір завжди захищений, у ньому є місця, які захищаються свідомо від чужого входження. Захист одночасно припускає наявність слабких місць, служить їх детектором.

5. Інформаційний простір є універсальним : будь-яка сфера людської діяльності спирається на нього. Звідси і виникають унікальні можливості для впливу в будь-якій професійній сфері.

6. Інформаційний простір не зв'язаний безпосередньо з реальним простором

через його частково нематеріальну природу, а також можливості використовувати цивільні інформаційні інфраструктури, що досягають будь-якої точки земної кулі, тоді як звичні військові методи вимагають своїх власних засобів.

7. Інформаційний простір має національно-специфічні способи побудови, обробки і поширення інформації.

Аналіз наукових джерел і публікацій з проблематики інформаційного суспільства [Див.: 90; 91; 95; 133; 136], надає підстав виділити основні функції інформаційного простору :

1. Інтегруюча. У межах даної функції інформаційний простір поєднує в єдине просторово-комунікативне й соціокультурне середовище різні види людської діяльності і суб'єктів, що займаються ними, у тому числі як окремих людей, так і цілі держави, народи і міжнародні коаліції, транснаціональні корпорації.

2. Комунікативна. Інформаційний простір створює особливе середовище трансграничної, інтерактивної і мобільної комунікації різних суб'єктів діяльності, у рамках якої вони здійснюють інформаційний обмін.

3. Актуалізуюча. Саме в інформаційному просторі здійснюється актуалізація інтересів різних суб'єктів діяльності за допомогою реалізації ними інформаційної політики.

4. Геополітична. Інформаційний простір формує власні ресурси і змінює значимість традиційних ресурсів, створюючи нове середовище геополітичних відносин і конкуренції.

5. Соціальна. Інформаційний простір трансформує склад суспільства і змінює характер і зміст соціально-політичних (суспільних) відносин у всіх сферах – політиці, культурі, науці, релігії й інших.

Таким чином, об'єкт управління державної інформаційної політики інформаційний простір суспільства (інформаційно-психологічний простір) відноситься до складних динамічних об'єктів з не до кінця прогнозованою реакцією на керуючі впливи. Для інформаційного простору суспільства

характерна наявність схованих для суб'єкта керування об'єктів і зв'язків, виявлення й урахування яких у процесі планування й реалізації керуючих (управлінських) інформаційних впливів є ускладненим, а часом і неможливим.

Разом з тим, розвиток засобів і технологій інформаційного керування в сполученні з використанням керуючих впливів у сфері політики, економіки і культури, робить інформаційний простір достатньо надійно керованим об'єктом.

Основними структурними елементами інформаційного простору суспільства, на які повинне здійснюватися керуючий вплив при реалізації державної інформаційної політики, є суб'єкти, що реалізують і здійснюють масове інформування (ЗМІ і МК), а також суб'єкти, які активно актуалізують свої інтереси в інформаційному просторі і генерують значущі в масштабах суспільства і системі його цінностей та інтересів інформаційні потоки.

Основними суб'єктами керування, що залучаються для генерації керуючих інформаційних впливів, є: органи державної влади і управління (насамперед, структури, що вступають в активну комунікацію з населенням), державні і недержавні засоби масового інформування, а також недержавного суспільно-політичного об'єднання, чия інформаційна і комунікативна діяльність відповідає офіційно задекларованим національним інтересам.

Об'єктами керування в інформаційному просторі суспільства для суб'єктів, що реалізують державну інформаційну політику, виступають, у загальному випадку, всі елементи і системи, що існують у цьому просторі. Розбіжності між ступенем і формою впливів визначаються індивідуальними властивостями й особливостями об'єктів керування і їхньою значущістю для цілей і задач державної інформаційної політики.

В контексті даного дисертаційного дослідження є сенс звернутися до рефлексії структури інформаційного простору [Див. : 28; 30; 143; 150].

Структура – це сукупність стійких відносин і зв'язків між елементами системи. У структуру входить загальна організація системи (предмета, процесу, явища), просторове і тимчасове розташування складових частин системи тощо.

Структуру утворюють не будь-які зв'язки і відносини, а насамперед закономірні, сутнісні. Найбільш важливі зв'язки і відносини (серед сутнісних) називаються інтегруючими; вони впливають на інші закономірні зв'язки, обумовлюючи загальну специфічність структур у межах системи.

Основними структурними складовими інформаційного простору в його синергетичному уявленні є інформаційні поля й інформаційні потоки [Див.: 11, 15, 42 с. 111, 137 с. 6].

Інформаційне поле – це сукупність усієї зосередженої в даному обсязі простору-часу інформації, безвідносно до її форми і стану, що знаходиться у відриві як від об'єкта відображення, так і від суб'єкта сприйняття. Інформаційне поле утвориться об'єктивною, генетичною й ідеалізованою інформацією. Рух інформації в інформаційному полі здійснюється за допомогою фізичного зв'язку між реципієнтом і джерелом інформації, матеріалізованої в інформаційному потоці.

Інформаційний потік являє собою в загальному випадку сукупність інформації, що переміщається в інформаційному просторі по каналі комунікації. Інформаційні потоки можуть протікати як усередині окремих інфосфер, так і між ними, залежно від наявності каналів комунікації. При цьому змістовний характер інформаційного потоку знаходиться в залежності від характеристик каналу комунікації, оскільки для передачі інформаційного потоку про графічний об'єкт необхідно використовувати канал комунікації, що забезпечує передачу зорових образів (зображень), у протилежному випадку неминучі неточності і перекручування змісту переданої в інформаційному потоці інформації та її сприйняття реципієнтом.

В організаційно-технічному аспекті структуру інформаційного простору складає сукупність баз і банків даних, технологій їхнього ведення й використання, інформаційно-телекомунікаційних систем, мереж, додатків і організаційних структур, що функціонують на основі певних принципів і за встановленими правилами, що забезпечує інформаційну взаємодію користувачів, а також задоволення їхніх інформаційних потреб.

Інформаційна система являє собою організаційно упорядковану сукупність

фахівців, інформаційних ресурсів (масивів документів) і інформаційних технологій, у тому числі з використанням засобів комп'ютерної техніки і зв'язку, що реалізують інформаційні процеси – одержання вхідних даних; обробку цих даних і/чи зміну власного внутрішнього стану (внутрішніх зв'язків / відносин), видачу результату або зміну свого зовнішнього стану (зовнішніх зв'язків/ відносин) [153, с. 106].

До складу технологічних і організаційних компонентів інформаційного простору в узагальненому варіанті входять [95, с. 113]:

1. Інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура.
2. Інформаційні ресурси на машинних носіях.
3. Методи і засоби прикладної математики – алгоритми і програмні засоби (комплекси), що забезпечують функціонування апаратних платформ (систем).
4. Організаційні заходи, що забезпечують функціонування компонентів інформаційного простору (конференції, діяльність робочих груп тощо).
5. Правові заходи (норми) – інформаційне законодавство, міжнародні угоди і договори, інші національні і міжнародні нормативні правові акти.
6. Ринок інформаційних технологій, засобів зв'язку, інформатизації і телекомунікації, інформаційних продуктів і послуг.

Для потреб даного дисертаційного дослідження є сенс перейти до розгляду інформаційного простору власне соціальних систем. Інформаційний простір соціальних систем містить у собі наступні складові :

1. Одиниці інформаційного простору, що генерують інформацію:
 - у ЗМІ – групові комунікатори (редакції ЗМІ) і ключові комунікатори (комунікатори, безпосередньо включені в редакції ЗМІ, які персоніфікують інформацію даного ЗМІ);
 - ньюсмейкери (англ. *Newsmaker* – букв. «творець новин») – лідери суспільної думки (політики, лідери економіки, представники еліти тощо);
 - експерти (інтерпретатори) – фахівці, активно і професійно працюючі з інформацією, від їхніх коментарів (інтерпретації) залежить характер і форма інформаційних потоків (політологи, економісти, соціологи тощо);

- лідери думок – досить активні люди, на відміну від перерахованих вище категорій не зав’язані на визначені канали поширення інформації, що мають сукупну потребу в поширенні інформації (у малій і середній соціальній групах);

- виробники спеціальної інформації (театр, кіно, реклама у всіх її проявах поза ЗМІ, мода, товари, гроші (у масових комунікаціях), архітектура тощо).

2. Канали комунікацій:

- формовані ЗМІ і МК (друковані, електронні й інші носії);

- канали міжособистісних комунікацій (міжособистісне спілкування);

- спеціалізовані – спрямовані на вузькі групи – професійні, елітарні і т.п. (спеціалізовані професійні видання, частково – Internet);

- інші (товарно-грошові канали).

3. Галузі (сфери) – у соціальних системах формуються за визначеними соціально-психологічними принципами, включаються у певну мережу (інформаційні канали). Сфери, включені у певні канали в даний момент часу, можуть перетинатися; розрізняють також сфери, не включені в канал(и), але, такі, що знаходяться під впливом контексту, загального ритму інформаційних процесів і синхронізуються через вторинні впливи.

Крім зазначених вище, в інформаційному просторі можна виділити особливі компоненти, значимі для інформаційної політики. До одного з таких компонентів, зокрема, відноситься віртуальна реальність, формована у виді віртуальних аналогів реальних об’єктів і процесів (наприклад, чати і форуми, електронний банкінг, система електронної торгівлі, геоінформаційні системи, системи електронного документообігу, системи автоматизованого проектування

і моделювання фізичних процесів тощо), які базуються на відповідних програмно-апаратних платформах і інформаційно-телекомунікаційних мережах і системах зв’язку і сприймана людиною (користувачем) як модель-заступник дійсної чи реальності же як деяка реальність, первинна стосовно об’єктивної реальності (у випадку повного «занурення» людини у віртуальну реальність).

До одного з таких компонентів, зокрема, відноситься віртуальна

реальність, формована у виді віртуальних аналогів реальних об'єктів і процесів (наприклад, чати і форуми, електронний банкінг, система електронної торгівлі, геоінформаційні системи, системи електронного документообігу, системи автоматизованого проектування і моделювання фізичних процесів тощо), які базуються на відповідних програмно-апаратних платформах і інформаційно-телекомунікаційних мережах і системах зв'язку і сприймана людиною (користувачем) як модель-заступник дійсної чи реальності же як деяка реальність, первинна стосовно об'єктивної реальності (у випадку повного «занурення» людини у віртуальну реальність).

Хоча людина з моменту зародження цивілізації оточувала себе предметами і процесами, що не існували раніше в природі, тобто деякою штучною, рукотворною реальністю, під сучасною віртуальною реальністю, як правило, розуміють віртуальну модель дійсності, що базується, насамперед, на інформаційних технологіях, що дають можливість:

- формувати в кіберпросторі цілком адекватну дійсній реальності (чи довільно, цілеспрямовано і зловмисно змінену) віртуальну реальність як деяку модель світу (об'єктів, процесів) у будь-якій зручній для сприйняття людською свідомістю формі;

- прив'язувати до елементів цієї моделі будь-які необхідні дані й оперувати ними;

- моделювати результати впливу (керування) до їхньої реалізації в реальному світі;

- впливати на об'єктивну реальність через її сполучення з віртуальною реальністю шляхом передачі інформаційних повідомлень (керуючих впливів).

При створенні глобальної віртуальної реальності на базі сучасних інформаційних технологій відбувається інтеграція в сучасний комп'ютеризований інформаційний простір базових елементів традиційної віртуальної реальності,

у якій історично склалося й існувало дане співтовариство. Тобто мова йде про адекватне перенесення у нову сферу життєдіяльності тієї штучної реальності, у якій людина (дане співтовариство) живе споконвічно як істота символічна, а тому і весь її світ також є щось зроблене, штучне (світ створених предметів праці і побуту, світ міфів, літописів, культури в цілому – світ штучний, створений самою людиною, і в цьому сенсі віртуальний). Причому світ цей є цілком реальним, принаймні, у тому сенсі, що може заміщати собою реальність безпосереднього почуттєвого сприйняття.

Зауважимо, що використання віртуальної реальності у якій-небудь людській діяльності крім вищезгаданих переваг має ряд особливостей, урахування яких є необхідним для запобігання (нейтралізації) впливу ряду негативних факторів, пов'язаних із віртуальною реальністю в інформаційній політиці. Насамперед, при створенні віртуальної моделі, впливає, з одного боку, необхідність забезпечити прийнятний ступінь відповідності даної віртуальної реальності дійсній реальності, а з іншого – необхідність уникнути перевантаження віртуальної реальності другорядними даними (об'єктами). У будь-якому випадку віртуальна реальність у принципі не може забезпечити повної відповідності дійсній реальності, оскільки віртуальна реальність має штучне походження, умовна, не спонтанна, а тому – кінцева й вичерпна.

Використовувана в інтересах інформаційного забезпечення суб'єкта діяльності віртуальна реальність у силу необхідності мати найбільш повну картину світу не може бути обмежена тільки внутрішньо системним (наприклад, відомчим) інформаційним середовищем. Вона сполучається, використовує і прямо чи побічно містить у собі зовнішні інформаційні масиви й потоки. У силу цього керування віртуальною реальністю може здійснюватися, в тому числі, ззовні, що несе в собі загрозу маніпуляції [60, с. 236].

В контексті даного дисертаційного дослідження є сенс частково

торкнутися проблеми суб'єктів діяльності в інформаційному просторі. Склад, ступінь впливу й особливості взаємодії суб'єктів діяльності в інформаційному просторі мають ряд істотних особливостей і разом з тим володіють загальними властивостями для суб'єктів діяльності будь-якої сфери [Див.: 54; 56].

Суб'єкти діяльності в інформаційному просторі можуть бути як індивідуальними, так і груповими.

В інформаційному просторі групова належність суб'єктів діяльності розглядається в рамках реалізації інформаційної політики з позицій переважно суб'єкт-суб'єктних інформаційних взаємодій, а в інформаційному протиборстві – як об'єкт психологічного (інформаційно-психологічного) впливу. У більшості випадків об'єктом психологічного впливу виступає не одна людина, а цілі соціальні групи людей.

Різні соціальні групи в ряді випадків формуються й існують у такій якості тільки в інформаційному просторі. Соціальна група являє собою відносно стійку в рамках історично визначеного суспільства сукупність людей, об'єднаних єдністю інтересів (а також культурних, національних цінностей і норм поведінки), що знаходяться в більш-менш систематичній взаємодії.

Стійкість соціальних груп в інформаційному просторі, незважаючи на часом значний ступінь територіального видалення членів такої соціальної групи один від одного, забезпечується насамперед наявністю можливостей підтримувати постійну взаємодію, використовуючи глобальні інформаційно-телекомунікаційні системи.

Інтереси, цінності і норми поведінки соціальних груп в інформаційному просторі можуть істотно відрізнятись від традиційних, оскільки інформаційний простір формує свої інтереси, культурні особливості, цінності і норми поведінки, а традиційні інтереси, цінності і норми при трансфері їх в інформаційний простір набувають найчастіше істотних змін.

Для інформаційного простору суспільства характерні деякі унікальні суб'єкти і спільноти, які не мають прямих аналогів в інших просторах. До таких відносяться: віртуальна соціальна спільнота (ВСС); он-лайніві спільнота;

мережний соціум; віртуальна коаліція [Див.: 126; 149].

Віртуальні соціальні співтовариства – соціальні системи, що включають у себе сукупність різних соціальних систем і їхніх окремих елементів, сегментів інформаційного простору, джерел інтелектуальних і матеріальних ресурсів, розподілених по земній кулі й об'єднаних у рамках досягнення загальної мети єдиної для всіх елементів віртуальної системи ідеологією, що є головним системостворчим фактором поряд з відкритими телекомунікаційними мережами (ВТКМ), що забезпечують для елементів системи взаємодія між собою.

ВТКМ у цьому процесі не тільки є засобом встановлення відносин між різними суб'єктами інформаційної (інформаційно-психологічної) діяльності, об'єднання їхнього інтелектуального і матеріально-технічного потенціалу в єдину керовану структуру, швидкого підбору необхідних сил і засобів, їх оперативного перекидання (концентрації) на основних напрямках діяльності, але і як ефективний засіб організації безупинного процесу керування і координації цією діяльністю в режимі реального часу. У такій формі взаємодії соціальні структури можуть поєднуватися як тимчасово (для рішення конкретного питання чи групи питань), так і на постійній основі.

Он-лайніві спільнота являє собою співтовариство суб'єктів діяльності, засноване на масовому переносі людьми, групами й організаціями інформаційної активності і взаємодій інтермережах у режимі он-лайн. Розвиток Internet супроводжується масовим переносом людьми своєї інформаційної активності,

а також і інформаційних взаємодій один з одним, із середовища, створюваної традиційними інформаційно-комунікаційними технологіями у віртуальне середовище мережі Internet, тобто в он-лайн. Тим самим один з основних результатів соціально-економічних додатків Internet-технологій полягає в появі в суспільстві великого числа он-лайнівих спільнот.

Он-лайнні спільноти в найпростішому випадку є групами людей, спілкування яких засноване на використанні Internet-технологій (WEB-форуми, списки розсилання, чати тощо). У більш складних випадках – додатково до віртуального способу спілкування люди використовують особливі методи координації й узгодження своєї діяльності, що відрізняються як від ринкових, так і від ієрархічних моделей керування соціально-економічними системами.

Групи людей, що здійснюють свою соціально-економічну діяльність в останньому режимі, утворюють так звані повнофункціональні он-лайнні спільноти. Різновидом он-лайнної спільноти є, наприклад, мережна економіка в якій учасники реалізують переважно економічні цілі і задачі, здійснюючи свої економічні взаємодії за допомогою Internet-технологій.

У загальному випадку он-лайнні спільноти існують і можуть виникати не тільки в економіці, але і стосовно будь-яких інших видів спільної діяльності людини. Перехід на нові інформаційні технології дозволяє підвищити ефективність інформаційних взаємодій між людьми при їхньому переносі в он-лайн. Це створює умови для масового формування он-лайнних співтовариств у всіх сферах людської діяльності.

Мережний соціум – це група людей, взаємодія яких протікає переважно в глобальних комп'ютерних мережах. Обов'язковою характеристикою мережного соціуму є усвідомлення своєї спільності, члени соціуму зв'язані загальною ідеологією, традицією тощо. Формування такого якісно нового виду соціуму, як мережний соціум, почалося з розвитком он-лайнних спільнот.

У реальному житті будь-яка група взаємодіє в зовнішньому середовищі. Унікальність же мережних співтовариств полягає в тому, що вони діють при повній відсутності зовнішнього середовища.

Виникнення стійких соціальних груп у мережі обумовлене тим, що досягнення індивідуальних цілей стає можливим тільки через створення групи. У більшості випадків метою є цікаве чи корисне спілкування, оскільки одному

спілкуватися досить важко, організується група. Ці групи не мають деякої зовнішньої стосовно самої групи мети. Весь сенс існування групи знаходиться усередині її самої, група виникає для того, щоб обслуговувати інтереси своїх членів, і не більше того. Як тільки учасники групи «вичерпують», один одного, група розпадається. Це не відноситься до мережних співтовариств, що мають зовнішню стосовно групи мету – груп дистанційного навчання, різних комерційних структур, які здійснюють діяльність за допомогою мереж тощо.

Віртуальні коаліції – це суб'єкти геополітичної конкуренції, характерні для інформаційного суспільства і глобального інформаційного простору. Крім традиційних суб'єктів геополітичної конкуренції, що діють на глобальному і регіональному рівні, – держав і різного роду міждержавних коаліцій – в інформаційному просторі виникають принципово нові утворення, що включаються в геополітичну боротьбу, «віртуальні» союзи і коаліції, у які на рівних правах можуть входити держави, транснаціональні корпорації, медіа-холдинги тощо, масштаби діяльності яких мають глобальний характер (тобто охоплюють значні географічні території і/чи сегменти інформаційного простору), а результати діяльності можуть призводити до наслідків, що впливають на політику держав і їхніх коаліцій на міжнародному рівні. При цьому володіння державним суверенітетом, власною територією і населенням зовсім не є обов'язковою умовою участі суб'єкта в геополітичній конкуренції, що істотно відрізняє інформаційне суспільство від індустріального.

Відносна простота умов, за яких в інформаційному просторі відбувається об'єднання суб'єктів геополітичної конкуренції у віртуальні коаліції, зумовлюється як високою інтенсивністю зародження і розвитку інформаційних і інформаційно-психологічних процесів, так і високою здатністю віртуальної коаліції, що складається з будь-якої кількості різнорідних суб'єктів геополітичної конкуренції, пристосовуватися до змін внутрішньої і зовнішньої геополітичної ситуації, маневрувати силами і засобами, швидко відновлювати свій потенціал

після тимчасових невдач і підбирати для кожного із суб'єктів придатні форми спільної участі в геополітичній боротьбі відповідно до її швидко і малопередбачуваних умов, що змінюються, у сучасному світі.

Безпосередньо до суб'єктів діяльності в інформаційному просторі суспільства, що реалізує державну інформаційну політику, відносяться органи державної влади і управління та засоби масової інформації і масової комунікації (ЗМІ і МК).

Органи державної влади і управління в процесі побудови інформаційного суспільства і розвитку інформаційної інфраструктури формують такий суб'єкт діяльності в інформаційному просторі суспільства, як «електронний уряд» (англ. – e-government) [40, с. 49].

Даний термін з'явився завдяки тому, що урядові інститути поряд з іншими суспільними інститутами і механізмами в процесі стрімкого розвитку інформаційних технологій стали знаходити свій новий образ, що діє проєкцію у віртуальному інформаційному середовищі, заснованій на глобальних інформаційно-телекомунікаційних мережах, таких, як Internet. В Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства, зокрема, йдеться: «Інформаційно-телекомунікаційні технології є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства двадцять першого століття. Їхній революційний вплив стосується способу життя людей, їхньої освіти й роботи, а також взаємодії уряду і громадянського суспільства» [132, с. 7].

У цілому інформаційні технології для держапарату – це така велика галузь, що вона розпадається на багато компонентів, і електронний уряд – тільки одна відносно невелика галузь використання інформаційних технологій у цій сфері.

У США під електронним урядом розуміють державні комп'ютерні системи, призначені для взаємодії з населенням країни (громадянами США, а також іноземцями, наприклад туристами) і структурами, що не входять в уряд.

Такими структурами можуть бути бізнес, громадські організації, регіональні і муніципальні органи влади тощо [13, с. 18].

Разом з тим однозначного визначення поняття електронного уряду не існує. У загальному випадку в контексті потреб даного дослідження під даним терміном слід розуміти не тільки мережну інфраструктуру виконавчої влади, але в цілому всю інфраструктуру державної влади і управління, тобто «електронну державу», «електронний державний апарат».

Основою електронного уряду є державна мережна інформаційна інфраструктура як інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує оптимальне з погляду суспільства функціонування всіх галузей і рівнів державної влади і управління. У цьому випадку під «електронним урядом» будемо розуміти мережну інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру, що підтримує процес виконання органами виконавчої влади своїх функцій.

Усі системи, що працюють усередині уряду, – частина урядових інформаційних систем, але не усі вони входять до складу електронного уряду. Наприклад, використання обчислювальної техніки усередині державних організацій для рішення зовнішніх задач не відносять до електронного уряду.

Типовий приклад систем електронного уряду – це представлення в Internet інформації про роботу державних чи структур оплата податків.

На базі розвитку сучасних методів інформаційного обміну між органами державної влади і суспільством створюються принципово нові можливості для забезпечення інформаційної відкритості й гласності прийняття рішень, для підвищення рівня довіри і взаємодії між суспільством і державою.

До засобів масової інформації і масової комунікації відносяться інформаційні агентства, періодичні друковані видання, радіо-, теле-, відеопрограми, кінохронікальні програми, інші форми періодичного поширення масової інформації (Internet-видання). ЗМІ і МК утворюють систему засобів масового інформування, що здійснюють поширення масової соціально значимої інформації,

об'єктом впливу для який виступає масова свідомість [133, с. 216].

Сам термін «ЗМІ і МК» трансформувався з терміна ЗМІ завдяки інтенсивному розвитку інформаційно-телекомунікаційних систем, поширенню інтерактивного способу комунікації між засобами масового інформування і користувачами масової інформації і залученню в систему масового інформування нових суб'єктів комунікації.

Іноді для позначення ЗМІ і МК використовується термін «мас-медіа» (англ. – mass-media), де mass означає велику кількість (маса) кого-небудь і чого-небудь, media – засіб інформації.

Одна з властивостей ЗМІ і МК, що використовується в інформаційних війнах, це те, що в цілому мас-медіа будують свою картину (віртуальну модель) дійсності, масштаби і суть якої не збігаються з реальними вимірами. Тим самим ЗМІ і МК належить особлива роль у наростаючому процесі застосування методів інформаційно-психологічного впливу. У ХХІ столітті ЗМІ і МК із передатної ланки в складному механізмі політики перетворюються в її творця. У сполученні з засобами вторгнення в психіку людини, маніпулювання його свідомістю ЗМІ і МК можуть стати масовим каналом впливу на населення країни, керуючи перебігом подій у житті суспільства [133, с. 218].

В інформаційному суспільстві з усе більш зростаючою залежністю людей від інформації, ЗМІ і МК як суб'єкт діяльності набувають усе більш маніпулятивного характеру. В основі цього процесу лежать наступні причини (групи причин) [Див.: 60; 95]:

1. Причини, викликані упередженістю і суб'єктивізмом людей, що працюють у сфері масової комунікації, тобто ті перекручування, що викликаються їх індивідуально-психологічними, особистісними особливостями, політичними пристрастями і симпатіями тощо.

2. Причини, викликані політичними, соціально-економічними й організаційними умовами, у яких здійснюють свою діяльність засоби масової

комунікації. Основна з них – залежність ЗМІ і МК від конкретних соціальних суб'єктів. Вона може виявлятися в двох основних формах – економічній і адміністративній. Економічна форма залежності виявляється в тому, що ЗМІ і МК у ринкових умовах працюють на певних клієнтів, наприклад, рекламодавців та інших замовників з числа представників великого капіталу. Адміністративна форма залежності виявляється в тому, що ЗМІ і МК підпорядковуються своїм хазяям і засновникам.

3. Причини, обумовлені самим процесом функціонування засобів масової інформації. Для того, щоб привернути увагу і завоювати масову аудиторію ЗМІ і МК при подачі матеріалів і підготовці повідомлень, різних програм керуються визначеними загальними правилами чи принципами.

Отже, інформаційний простір завдяки своїй трансграничності й віртуальному характеру виступає в сучасному світі як одна з основних сфер інтеграції людської спільноти в планетарних масштабах.

1.2. Фактори та технології впливу на формування інформаційної політики

Мабуть, ніколи раніше імідж України не страждав так серйозно, як на сучасному етапі розвитку її незалежності. І якщо раніше для багатьох у світі Україна асоціювалася з Чорнобилем, корупцією, «касетним скандалом», вбивствами журналістів та «піратством», то тепер до цього списку «чорних міток» додалися різнокольорові революції, маніпулювання транзитом енергоносіїв, а головне, безпросвітна й безсоромна брехня колишньої української влади, яка не хотіла ані розслідувати ці вбивства, ані швидко й чесно визнавати свої помилки. Засудження экс-прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко до семи років тюремного ув'язнення та вкрай жорстокі події у лютому 2014 року на Майдані серйозно підірвало проєвропейський імідж України у світі.

Сьогодні формування державної інформаційної політики відбувається під

впливом наступних основних факторів:

- ідеології інформаційного суспільства;
- економічної, політичної, інформаційної, культурно-ідеологічної глобалізації;
- геополітичної конкуренції в інформаційно-психологічному просторі;
- інформаційного протиборства й інформаційно-психологічної війни;
- власне інформаційного фактора.

Зупинимося більш докладно на кожному з цих факторів з метою оцінки ступеня впливу, що здійснюється ними на державну інформаційну політику.

Інформаційне суспільство – стан розвитку суспільних і, насамперед, виробничих відносин, при якому основна частина валового продукту виробляється не за рахунок матеріального виробництва, а на основі створення і продажу наукомістких технологій, інформаційних продуктів, тобто результатів інтелектуальної праці громадян [144, с. 94].

Таке «суспільство» може являти собою деяку асоціацію країн, що досягли відповідних економічних, культурних і соціальних параметрів, і, зокрема, високого рівня інформатизації життя громадян і суспільства, керування державою, розвитку науки, освіти й культури, а також володіють значним ступенем інтегрованості у світову економіку.

Процес глобалізації зазвичай трактується як становлення єдиного взаємозалежного світу, у якому народи не відділені один від одного звичними протекціоністськими бар'єрами і границями. Єдиного загальноприйнятого поняття глобалізації поки не існує через велику розмаїтість суперечливих концептуальних підходів до вивчення даного феномена [Див.: 37; 51; 79; 147; 157; 165].

Процеси зближення і взаємопроникнення національних економік, спрямовані на створення єдиних механізмів господарювання, набувають глобального масштабу, пронизуючи різні сторони соціально-економічного, політичного й культурного життя країн, що інтегруються, на основі розвитку комп'ютерних технологій. У цих умовах глобалізація припускає формування єдиного світового інформаційного простору. Глобалізація має на увазі також утворення міжнародного правового й культурно-інформаційного поля, свого

роду інфраструктури міжрегіональних, у тому числі інформаційних, обмінів.

Глобалізація і породжувані нею процеси випробовують на міцність і адаптивність традиційні моделі поведінки, спосіб життя і способи світобачення, та укорінені в масовій свідомості цінності, орієнтації, забобони [45, с. 127].

Виділяють наступні основні види глобалізації: глобалізація в сфері економічних відносин; глобалізація в сфері політичних відносин; інформаційна глобалізація; культурно-ідеологічна глобалізація [Див.: 154; 162].

Глобалізація у сфері економічних відносин – поступове перетворення світового простору в єдину економічну зону, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, де вільно поширюються ідеї і пересуваються їхні носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів і удосконалюючи механізми їхньої взаємодії.

Глобалізація в сфері політичних відносин – процес повсюдного становлення інститутів політичного представництва і механізмів «внутрішнього» й «зовнішнього» розв'язання конфліктів, що спираються на соціальний компроміс і взаємне узгодження інтересів. Серед факторів, які здійснюють усе більший вплив на конфігурацію й характер міжнародної системи політичних відносин, можна відзначити [Див.: 75; 87; 102]:

- посилення нестабільності усередині держав і в міждержавних відносинах, обумовлене динамікою розвитку світової економіки;
- швидке розширення транснаціональних зв'язків, що стимулює утворення нових форм колективного прийняття рішень при участі держав, міжурядових організацій і міжнародних груп впливу;
- бурхливий розвиток транснаціональних інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж зв'язку.

У результаті глобалізації утвориться така світова політична система, у якій на лідируючі позиції висуваються держави не стільки по параметрах свого військового й економічного потенціалу, скільки здатні стати моральними лідерами світового співтовариства, впроваджувати етичні стандарти в міжнародні відносини, у тому числі за рахунок цілеспрямованої політики

повсюдного впровадження в масову свідомість вигідних для себе ідеологічних і моральних установок, цінностей і світогляду, що припускає активізацію процесів інформаційної експансії і ріст ролі інформаційних операцій.

Інформаційна глобалізація – один з найбільш показових інтеграційних процесів, що протікають у даний час у рамках і під впливом глобалізації, що включає в себе розвиток комунікацій (у тому числі таких, що використовують космічний простір), створення глобальних інформаційних мереж, комп'ютеризацію багатьох сфер життєдіяльності людини.

Глобалізація культурно-ідеологічна (ментальна) – комплексний процес, що має тривалу історію, «уніфікації» традицій, релігій, культури й ідеології. Важливим аспектом «ментальної» глобалізації є безупинний процес уніфікації культурних переваг людства. У перспективі можна очікувати появи глобальної «над культури», контури якої можна бачити вже сьогодні – це синтез традиційних культурних традицій і нових форм (мережна культура, кіберкультура). При цьому в рамках єдиної над культури в кожного регіону будуть ті чи інші переваги.

Найважливішим процесом інформаційної глобалізації є інформатизація – організаційний соціально-економічний і науково-технічний процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій, суспільних об'єднань на основі формування і використання інформаційних ресурсів [8, с. 108].

Інформатизація означає підвищення ступеня інформування суспільства в цілому і кожного його члені окремо, формування суспільної свідомості на основі науково обґрунтованої і достовірної картини навколишнього світу. Задачами інформатизації, у тому числі для органів державної влади й управління, є задоволення інформаційних потреб суспільства у всіх сферах діяльності, поліпшення життєвого рівня населення, підвищення ефективності виробництва, сприяння соціально-політичній стабілізації [65, с. 115].

Під глобальною інформатизацією суспільства розуміють об'єктивний процес, що все більше стає основою і головним стрижнем розвитку, як науково-технічного, так і економічного і соціального. Інформатизація в даному аспекті сама по собі виступає і як науково-технічний процес, і як процес історичний і соціальний. У процесі глобальної інформатизації суспільство якісно змінюється не тільки в технічному відношенні, але й у соціальному і духовному [73]. Результатом цих змін є формування глобального інформаційного простору і перехід людства (допоки – найбільш розвинених країн) до побудови інформаційного суспільства.

Основними наслідками розвитку і поширення інформаційних технологій є :

- □ поглиблення сформованого розриву між розвитими і країнами, що розвиваються, а також поява нового розриву між постіндустріальними країнами і країнами з традиційними індустріальними економіками;
- □ виділення у всіх країнах світу груп людей, пов'язаних з інформаційними технологіями, і їхнє відокремлення в автономну «інформаційну спільноту»;
- □ перетікання інтелектуальних ресурсів у найбільш розвинені країни з поступовою концентрацією інформаційно-комунікаційного потенціалу в корпораціях і державах постіндустріального типу;
- □ уповільнення і/чи припинення науково-технічного прогресу в неінформатизованих суспільствах з наростанням у них фінансових труднощів і соціальної деградації за межами країн з інформаційними економіками [Див.: 127; 149]

Інформаційні технології цілком перевертають класичні теорії керування індустріальної епохи, базові інститути якої (власності, вартості і ринкової самоорганізації) перетерплюють наростаючу деструкцію.

Одне із сучасних визначень геополітики розкриває її як галузь знання, що

вивчає закономірності взаємодії політики із системою неполітичних факторів, що формують географічне середовище (характер розташування, рельєф, клімат, ландшафт, корисні копалини, економіка, екологія, демографія, соціальна стратифікація, військова міць тощо).

Під геополітичною конкуренцією розуміється суперництво між геополітичними суб'єктами за вплив на той чи інший простір, у результаті якого одні суб'єкти одержують переваги, а інші його втрачають, що відображається на стані їхньої безпеки [44, с. 256].

Енергетичний принцип розвитку співтовариства (держави, цивілізації в цілому) на основі інформаційних технологій полягає в тому, що переваги має система, яка структурно організована так, що витягає для використання з зовнішнього середовища більшу кількість енергії з різноманітних джерел.

Основним способом досягнення геополітичної переваги є експансія – розширення сфери панування, здійснюване як економічними методами, так і позаекономічними (збройне захоплення, дипломатичний тиск, інформаційно-психологічна війна) [101, с. 49].

Традиційно під експансією в геополітиці розумілися насамперед територіальні придбання і установлення військово-політичних сфер впливу, а також діяльність у даному напрямку (політика експансії). Сьогодні експансія – це безупинний полі лінійний процес, націлений на безліч об'єктів і тому такий, що породжує в результаті зіткнення інтересів цілий комплекс різнопланових конфліктів. Так звана «мирна» експансія здійснюється багатьма державами і їхніми угрупованнями у відношенні один одного одночасно, тому можна говорити про їхнє «взаємопроникнення» чи, іншими словами, утворення комплексу взаємозалежностей і протиріч (наприклад, забезпечення інформаційної переваги). Внутрішньокоаліційна експансія періодично супроводжується «добровільними» взаємними поступками сторін, хоча загальний їхній баланс, звичайно, сприяє

найсильнішій з них. В умовах інформаційного суспільства важливим аспектом геополітичної експансії є експансія в інформаційному просторі (інформаційна експансія) [1, с. 345].

У прикладному аспекті інформаційна геополітика являє собою діяльність з прийняття і реалізації політичних рішень залежно від умов, що складаються у вищеописаних інтегральних «віртуалізованих» просторових координатах.

Метою інформаційної геополітики є досягнення, підтримка, зміцнення і розширення влади (впливу) у цих координатах (просторах). Ця мета досягається переважно шляхом вирішення завдань ослаблення («усунення» із простору конкурентної боротьби) конкуруючих співтовариств і завоювання, утримання і розширення контролю над життєво важливими ресурсами, інтегрованими чи цілком знаходяться в інформаційному просторі.

У загальному випадку поведінка суб'єкта геополітичних відносин при реалізації ним інформаційної геополітики з метою встановлення панування в інформаційному просторі і повному домінуванні над конкурентами у всьому сукупному життєвому просторі може складатися з наступних дій, що поетапно переходять одне в інше в міру зростання напруженості відносин з іншими суб'єктами геополітичної конкуренції:

1. Приховане (інформаційне) керування процесами усередині системи конкуруючого співтовариства, яке досягається за допомогою створення умов, що спонукують державну владу даного суб'єкта геополітичної конкуренції до тих чи інших дій не стільки у власних, скільки в чужих інтересах, здійснюване на тлі інформаційної, ідеологічної, культурної й економічної експансії.

2. Інформаційна (інформаційно-психологічна) агресія, підкріплювана економічним, політичним і дипломатичним тиском (санкціями), загрозою застосування військової сили.

3. Інформаційна війна, супроводжувана економічною блокадою, військово-

силовими акціями.

Потенціал суб'єкта геополітичних відносин (конкуренції) в інформаційній сфері й інших взаємозалежних з нею сферах геополітичної конкуренції характеризується інтегральним показником інформаційної сили.

Оцінка могутності держави-суб'єкта геополітичної конкуренції в інформаційному просторі ґрунтується на урахуванні рівня розвитку інформаційної інфраструктури, обсягів потоків накопиченої і циркулюючої у ній інформації, лідерства в розробці і впровадженні високих технологій (і інформаційної зброї), ступеня інформаційного домінування стосовно інших суб'єктів геополітичної конкуренції, що, зокрема, може виражатися в інформаційній (економічній, політичній, культурній) залежності національної інформаційної інфраструктури цих суб'єктів від імпорту стратегічно важливої інформації й інформаційних технологій з суб'єкта-донора. Також у даний час, коли основна сутичка за сфери впливу, що досягає розмаху боротьби за переділ світу, ведеться в інформаційному просторі особливими методами і засобами, у поняття сили геополітичного суб'єкта входить потенціал відображення інформаційної агресії.

Як вказує В. Вепринцев, геополітика інформаційного суспільства – етап в еволюції геополітики як науково-практичного знання на тлі переходу від енергетичної епохи розвитку цивілізації до інформаційної [25, с. 182].

Геополітика інформаційного суспільства оперує з різними формами простору, що формують сукупне середовище існування людства на цьому етапі розвитку. До таких просторів відносяться, наприклад, економічний, соціально-політичний, культурний, інформаційний і інший простори, найбільш характерною особливістю яких для епохи побудови інформаційного суспільства можна вважати їхню «віртуалізацію» і взаємну інтеграцію через інформаційний простір.

При цьому задача завоювання й утримання контролю над традиційними «географічними» територіями (регіонами) планети і розподіленими на них природними, техногенними (цивілізаційними) і людськими ресурсами, необхідними для стійкого розвитку держави (людського співтовариства),

забезпечення його інтересів і безпеки, залишається для геополітики інформаційного суспільства не менш значущою й актуальною, аніж аналогічні задачі у «віртуалізованих» просторах [25, с. 244].

Інформаційне протиборство і його найбільш гостра форма – інформаційно-психологічна війна – у силу своєї високої соціальної небезпеки є найважливішими факторами, що визначають цілі, задачі й основні напрямки державної інформаційної політики. Однією з найважливіших задач державної інформаційної політики є протидія акціям інформаційно-психологічної агресії й операціям інформаційно-психологічної війни, що передбачає створення ефективної державної системи забезпечення безпеки в інформаційно-психологічному просторі, здатної протистояти таким акціям [44, с. 257].

Інформаційний фактор. Національний інформаційний простір перебуває на етапі становлення, має фрагментарний характер та низький рівень правової й фізичної захищеності. Незадовільним є рівень вітчизняного інформаційного продукту. Державними органами, на яких покладено функції забезпечення інформаційної безпеки, у достатній мірі не здійснюється робота стосовно відвернення інформаційних загроз, їхнього негативного впливу на політичну, соціальну і духовну сферу. Національне інформаційне поле інколи використовується для здійснення інформаційно-пропагандистських агресій, дискредитації українських державних і суспільних інститутів, намагань дестабілізувати соціально-політичну обстановку, завдати шкоди міжнародному іміджу України. В інформаційних мережах набирають сили небезпечні тенденції поширення недостовірної, а іноді й відверто тенденційної, викривленої інформації.

Структура державних органів із впровадження інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки є занадто громіздкою й розпорошеною. Результатом цього, а також певної невизначеності розподілу функцій і повноважень, їх дублювання, є прийняття недостатньо

скоординованих рішень та непослідовність дій.

Недоліки державної інформаційної політики, особливо у сфері друкованих та електронних ЗМІ, суттєвим чином негативно впливають на формування громадянського суспільства в Україні, його національно-державної ідентичності. Недостатня увага приділяється розвитку та підтримці національних інформаційних агентств. Функціонування суб'єктів Internet, насамперед Internet-ЗМІ в Україні, відбувається поза правовим полем. Журналісти залишаються незахищеними

від тиску власників ЗМІ, що завдає шкоди не тільки власне працівникам сфери мас-медіа, але й правам громадян на отримання достовірної, не викривленої інформації [99, с. 2].

Через слабку інтегрованість України в світове інформаційне поле, недостатню активність та не конкурентоспроможність її інформаційних структур, уявлення світу про нашу державу формують не вітчизняні ЗМІ, а засоби та інформаційні агентства інших країн. Внаслідок цього створюється спотворений образ внутрішньої та зовнішньої політики України, що негативно впливає на її міжнародний авторитет та інвестиційно-кредитний рейтинг. Повільно і не збалансовано розвивається інфраструктура інформаційної сфери України. Значно відстає від сучасних вимог технологічна база галузі, що призводить до економічних збитків через знецінювання й утрату промислових та інформаційних технологій.

Потребують розв'язання проблеми забезпечення захисту інформації в сфері державного управління й оборони. Реальну загрозу інформаційній безпеці України внаслідок слабкої захищеності інформації з обмеженим доступом та високого рівня залежності від іноземних виробників програмного забезпечення становить міжнародна й внутрішня комп'ютерна злочинність. Викликає серйозне занепокоєння стан криміногенної ситуації у сфері захисту інформаційних систем та інтелектуальної власності [86, с. 1].

Докорінного реформування і удосконалення потребує нормативно-

правова база України у сфері суспільно-інформаційних відносин [129, с. 56].

В Україні сьогодні чинні понад 100 актів законодавства з питань регулювання інформаційної діяльності, проте багато з них потребують уточнення. Не врегульовано питання функціонування комп'ютерних мереж корпоративного зв'язку та Internet, відсутні норми та механізми недопущення монополізації цього сектору інформаційної галузі та використання мережі всупереч законним інтересам особистості, суспільства та держави, відсутня система ліцензування провайдерів та Internet-ЗМІ.

Немаловажним засобом формування сприятливого іміджу України сьогодні є Internet. Формування української гілки цієї всесвітньої мережі повинно стати пріоритетною задачею національної інформаційної політики. Необхідно всіляко сприяти створенню Web-сторінок як державними, так і недержавними організаціями.

Стримують процес розвитку інфраструктури інформаційного обміну: по-перше, нерозвиненість комунікацій всередині країни, що ускладнює вихід інформаційних потоків з адміністративних, економічних і культурних центрів України в глобальне Internet-середовище, а по-друге, недостатня кількість і невисока пропускна спроможність магістральних каналів, що з'єднують Україну із зовнішніми мережами.

Отже, зазначені вище фактори впливу на формування інформаційної політики в Україні не лише негативно впливають на створення її позитивного іміджу у світі, а й стримують розвиток держави взагалі.

В інформаційному суспільстві управління соціальними системами реалізується за допомогою комплексних організаційних технологій інформаційно-психологічного впливу. Тому, у контексті потреб даного дисертаційного дослідження уявляється доцільним і необхідним проаналізувати сутність і зміст керуючого інформаційно-психологічного впливу, а також особливості використання технологій інформаційно-психологічного впливу в політиці керування соціальними процесами [74].

У соціальних системах функції управління здійснюються за допомогою здійснення інформаційно-психологічного впливу на об'єкт управління.

Психологічний вплив – це спосіб здійснення впливу на людей (на окремих індивідів і на групи), здійснюваний з метою зміни ідеологічних і психологічних структур їхньої свідомості і підсвідомості, трансформації емоційних станів, стимулювання певних типів поведінки з використанням різних способів явного і прихованого психологічного примушення [55, с. 276]. Психологічний вплив часто застосовується у формі технологій прихованого примушення особистості. Комплексне використання різних способів прихованого психологічного примушення людей у вигляді системи психологічних операцій, різноманітних пропагандистських акцій і рекламних кампаній виступає як розповсюджений засіб політики не тільки в зовнішньополітичній діяльності та в умовах міжнародних конфліктів, але і як властивої внутрішньополітичної діяльності. Процес прихованого примушення особистості виступає як вид діяльності, здійснюваний з використанням різноманітних специфічних способів і засобів, скоординованих у часі, просторі і реалізованих як окремими особами, так і різними соціальними організаціями в широкому сенсі розуміння даного терміна. Технологія прихованого примушення особистості включає як сам процес латентного психологічного примушення людей, так і процедури, комплекси застосовуваних способів і засобів психологічного впливу.

В контексті даного дослідження можна виділити три основних етапи психологічного впливу:

1. Операційний, коли здійснюється діяльність його суб'єкта.
2. Процесуальний, коли має місце прийняття (схвалення) чи неприйняття (несхвалення) даного впливу його об'єктом.
3. Заключний, коли виявляються відповідні реакції як наслідок перебудови психіки об'єкта впливу [35, с. 196].

Перебудова психіки під впливом психологічного впливу може бути різною як за широтою, так і за тимчасовою стійкістю. За першим критерієм розрізняють парціальні зміни, тобто зміни якого-небудь однієї психологічної

якості (наприклад, думки людини про конкретне явище), і більш загальні зміни психіки, тобто зміни ряду психологічних якостей індивіда (чи групи). За другим критерієм зміни можуть бути короткочасними і тривалими [95, с. 113].

Психологічний вплив у політиці може здійснюватися різними методами й основними інструментами, за допомогою яких виявляється вплив на свідомість і підсвідомість людей :

по-перше, власне психологічними методами (переконанням, інформуванням, заохоченням, примушенням, покаранням, методом прикладу);

по-друге, психологічний вплив може здійснюватися з використанням військових засобів;

по-третє, для психологічного впливу може використовуватися система торгових і фінансових санкцій, спрямованих на економічний підрив потенційного супротивника;

по-четверте, психологічний вплив може здійснюватися з використанням чисто політичних засобів.

В контексті інформаційної політики можна виділити наступні види психологічного впливу: інформаційно-психологічний, психогенний, психоаналітичний, нейролінгвістичний, психотропний (психофізичний), психотропний.

Основними формами психологічного впливу доцільно вважати: вплив вербальними засобами; вплив друкованими й образотворчими засобами; вплив за допомогою радіо, телебачення і комп'ютерної техніки [85, с. 45].

Науково правильно організований психологічний вплив у політиці здійснюється на конкретні сфери психіки окремої людини, груп людей і суспільної свідомості в цілому:

- □ потребово-мотиваційну (знання, переконання, ціннісні орієнтації, бажання);
- □ інтелектуально-пізнавальну (відчуття, сприйняття, уявлення, пам'ять і мислення);

- □ емоційно-вольову сферу (емоції, почуття, настрої, вольові процеси);
- □ комунікативно-поведінкову (характер і особливості спілкування, взаємодії, взаємини, міжособистісні сприйняття).

Психологічний вплив у політиці здійснюється через певні механізми – найбільш загальні закономірності, за якими він реалізується. Зазвичай розрізняють механізми трансформації переконань, стереотипів, установок людей і дає найбільший реальний ефект, коли враховуються властивим цим конкретним сферам особливості функціонування індивідуальної, групової і суспільної свідомості.

Аналіз наукових джерел і публікацій [Див.: 34, 35, 75, 85, 156], політичний досвід різних країн надають можливості вичленити закономірності психологічного впливу, які обов'язково повинні враховуватися при опрацюванні основ інформаційної політики:

- □ якщо він спрямований, у першу чергу, на потребово-мотиваційну сферу людей, то його результати позначаються, передусім, на спрямованості і силі спонукань (потягів і бажань) людей;
- □ коли під прицілом виявляється емоційна сфера психіки, то це відбивається на внутрішніх переживаннях, а також на міжособистісних відносинах;
- □ сполучення впливів на обидві названі сфери дозволяє впливати на вольову активність людей і в такий спосіб керувати їхньою поведінкою;
- □ вплив на комунікативно-поведінкову сферу (специфіку взаємин і спілкування) дозволяє створювати соціально-психологічний комфорт і дискомфорт, змушувати людей співробітничати або конфліктувати з оточуючими;
- □ у результаті психологічного впливу на

інтелектуально-пізнавальну сферу людини змінюються в потрібну сторону її уявлення, характер сприйняття нової інформації і, у підсумку, її картина світу.

Політично організований психологічний вплив має базуватися на методах впливу – сукупності психологічних прийомів і операцій стосовно здійснення впливу на свідомість і підсвідомість людини чи груп осіб.

Розрізняють прямі й непрямі методи впливу на свідомість. Традиційний прямий спосіб впливу на свідомість заснований на переконанні людей, звертанні до їхнього розуму з застосуванням раціональних аргументів, логіки. Необхідною складовою частиною проведення такої політичної роботи, зверненої до розуму людей, є урахування реальної обстановки. При цьому важливо розуміти розподіл сил, реальні інтереси людей, проводити науковий аналіз. Разом з тим необхідно враховувати стан суспільної свідомості, тобто дати чіткі, помітні, зрозумілі гасла; бороти за людей, за їхню свідомість повсякденно, а не тільки під час передвиборчих кампаній.

Поряд з раціональними способами впливу на свідомість існують ірраціональні методи й способи. Вони можуть здійснювати руйнівний вплив, придушувати раціональне начало і змушувати людей служити своїм цілям.

В контексті даного дослідження особливе місце посідають маніпулятивні інформаційні технології, у дослідження яких і визначення форм протидії маніпуляціям величезний внесок внесли видатні дослідники Г. Грачов, В. Красько [33; 77].

Маніпуляція – це спосіб психологічного впливу, мета якого – зміна спрямованості активності (психічної й іншої) інших людей, здійснювана непомітно для них. Маніпуляція може розглядатися як вид застосування влади, при якому владний суб'єкт впливає на поведінку інших, не розкриваючи характер поведінки, що від них очікує.

Маніпуляція свідомістю – це керування шляхом нав'язування людям ідей, установок, мотивів, стереотипів поведінки, вигідних суб'єкту впливу.

Виділяють три рівні маніпулювання:

- □ перший рівень – посилення існуючих у свідомості людей потрібних ідей, установок, мотивів, цінностей, норм;
- □ другий рівень зв'язаний з частковими, малими змінами поглядів на ту чи іншу подію, процес, факт, що також впливає на емоційне і практичне відношення до конкретного явища;
- □ третій рівень – докорінна, кардинальна зміна життєвих установок шляхом повідомлення об'єкта нових, сенсаційних, незвичайних, драматичних, надзвичайно важливих для нього зведень (даних).

За допомогою маніпулювання можна домогтися зміни життєвих установок на перших двох рівнях впливу. Кардинальні зміни поглядів людини, групи людей чи соціальної спільноти вимагають комплексного впливу на свідомість людини всіма наявними методами і способами протягом тривалого часу.

Основний механізм маніпулювання свідомістю, який широко використовується в політиці, полягає в наступному. Практикою встановлено, що чим більш обізнаними будуть люди, тим суужніше маніпулювати ними, тому об'єктів психологічного впливу потрібно постачати сурогатом інформації – урізаною й усіченою, тобто такою, яка відповідає цілям психологічного впливу. Спочатку людям намагаються нав'язати такі стереотипи, що здатні викликати потрібні реакції, вчинки і поведінки. При цьому особливо орієнтуються (чи спеціально вибирають) на тих, хто як би проти своєї волі вірить у міфи, штампи, чутки. Потім використовується ряд прийомів (у тому числі й політичних), що дозволяють підвищувати ефективність впливу:

- □ піднесення «потрібної» у даний момент, найчастіше грубо сфабрикованої інформації;
- □ навмисне утаювання істинної, відповідної дійсності інформації;
- □ забезпечення інформаційного перевантаження, що ускладнює можливість об'єкта впливу розібратися в дійсній суті справи.

У сучасних умовах в політичних та інформаційно-комунікативних процесах використовуються не просто окремі прийоми, а спеціальні маніпулятивні технології [Див., напр.: 142]. Під технологією будемо розуміти

сукупність прийомів, методів і засобів, використовуваних для досягнення конкретних цілей, зокрема, як спосіб здійснення діяльності на основі раціонального її розчленовування на процедури й операції з їхньою наступною координацією і синхронізацією і вибору оптимальних засобів, методів їхнього виконання.

Маніпулятивна технологія являє собою сукупність прийомів, методів і засобів маніпуляції свідомістю й інформаційно-психологічним впливом, використовуваних для досягнення цілей маніпулятора [35, с. 404]. Маніпулятивні технології складаються з певних сполучень конкретних структурних елементів, які діють за своїми специфічними закономірностями. Можуть бути різні сполучення цих елементів, оригінальні рішення послідовності і частоти їхнього застосування в конкретних інформаційно-комунікативних ситуаціях.

Застосування маніпулятивних технологій як спосіб керування поведінкою людей і впливи на їх індивідуальну і масову свідомість здійснюється на декількох рівнях.

1. Організований вплив і психологічні операції, здійснювані в ході реалізації міждержавної політики.

2. Використання різних засобів і технологій маніпулятивного характеру у внутрішньополітичній боротьбі, економічній конкуренції і діяльності організацій, що знаходяться в стані конфліктного протистояння.

3. Маніпулювання людей один з одним у процесі міжособистісної взаємодії.

Технології інформаційно-психологічного впливу в масових інформаційних процесах базуються на використанні можливостей ЗМІ і МК для впливу на масову й індивідуальну свідомість аудиторії.

Технології впливу на суспільну свідомість через органи ЗМІ – це комплекси методів, прийомів, що використовуються в ЗМІ для надання інформаційно-психологічного впливу на особистість, групу людей і населення

країни. Ці технології можуть з однаковим успіхом застосовуватися і як засіб зміцнення психологічної стабільності суспільства, і як зброя для її руйнування в залежності від цільових настанов ініціатора інформаційно-психологічного впливу і від потенціалу, бажання об'єкта впливу прийняти ці чи установки захищати себе від зовнішнього інформаційного «тиску» [61, с. 22].

Технології інформаційно-психологічного впливу в ЗМІ використовуються державою не тільки проти зовнішньополітичних опонентів чи задля підтримки своїх союзників за кордоном, але також і для надання «потрібного» інформаційного впливу на суспільну свідомість усередині країни.

Основними інформаційно-політичними технологіями для впливу на суспільну свідомість через органи ЗМІ доцільно вважати: маніпулювання з істинною інформацією, тенденційний підбір тем і матеріалів, розподіл ефірного часу, непропорційно дійсному значенню інформаційних фрагментів, фрагментарність представлення інформації, відволікання уваги аудиторії від дійсно значущої, але політично не вигідної для висвітлення події неякісним представленням інформаційного матеріалу, емоційне коментування подій, доведення інформації лише до певної групи населення, трансляція відеоінформації, отриманої з застосуванням можливостей комп'ютерної графіки, чи / і штучно синтезованої мови, наприклад, державних, суспільних діячів, експлуатація в ЗМІ всіляких слухів, що можуть цілеспрямовано впливати на інформаційно-психологічний клімат у суспільстві та ін.

Державна інформаційна політика як діяльність державних органів державної влади з досягнення національних інтересів України в інформаційно-психологічній сфері реалізує свої функції державного управління системою соціально-політичних відносин суспільства через установлені українським законодавством заходи, процедури і технології інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну і масову свідомість громадян, окремих соціальних груп, соціальних систем і всього суспільства в цілому.

Порядок застосування технологій і процедур інформаційно-психологічного

впливу, використовуваних системою органів державної інформаційної політики як інструмент державного соціального управління, строго регламентується чинним українським законодавством.

Як до інструмента державної інформаційної політики, до технологій інформаційно-психологічного впливу висувають наступні вимоги.

1. Ефективність у виконанні завдань і функцій державної інформаційної політики.

2. Технології повинні бути зручними для використання будь-яким суб'єктом державної інформаційної політики.

3. Універсальність – технології повинні з прийнятним ступенем ефективності впливати на різні об'єкти державної інформаційної політики і мати здатність до використання у різних сполученнях з іншими політичними технологіями.

Таким чином, підсумовуючи викладене, зазначимо, що політика знаходить свій найбільш яскравий прояв у діяльності соціальних суб'єктів, спрямованих на реалізацію суспільних інтересів за допомогою інститутів влади. Інформаційна політика є здатністю і можливістю суб'єктів політики впливати на свідомість, психіку людей, їхню поведінку й діяльність в інтересах держави і громадянського суспільства за допомогою інформації. Інформаційна політика може служити державі і не задовольняти інтереси громадянського суспільства, вступати в діалог з державою, виступати проти неї чи цілком обслуговувати тільки інтереси окремих угруповань, партій і навіть окремих особистостей.

Метою інформаційної політики слід вважати одержання системи знань для забезпечення інформаційної безпеки громадян і країни; інформаційно-аналітичного супроводження (забезпечення) державної політики, доведення прийнятих державою рішень, програм до населення як головного масового суб'єкта керування.

Формування державної інформаційної політики відбувається під впливом наступних основних факторів: ідеології інформаційного суспільства; економічної,

політичної, інформаційної, культурно-ідеологічної глобалізації; геополітичної конкуренції в інформаційно-психологічному просторі; інформаційного протиборства й інформаційно-психологічної війни; власне інформаційного фактора.

1.3. Інституційні та програмні засади європейської інформаційної політики

Проблема формування інституційної бази інформаційної політики ЄС знайшла своє відображення в науково-літературних та інформаційно-прикладних дослідженнях таких авторів, як Зб. Бжезинський [7], П. Бізоньо [8], Е. Гіденс [193], М. Кастельс [174], С. Даллас [203], Р. Колінз [179], М. Ланг [206], Т. Максвелл [209], Б. Остергард [213], А. Пілаті [216], К. Спаркс [223], Ф. Уебстер [158], П. Хамфриз [197; 198] та інші.

Фундаментальні дослідження політичних та правових аспектів формування інституційної бази інформаційної політики країн-членів ЄС викладені також у наукових працях вітчизняних фахівців: О. Баранова [4; 5], В. Вергуна [26], О. Вершинської [27], Д. Гомієна [29], Л. Губернського [36], О. Чернецької [51; 52], Є. Макаренко [88; 89; 90; 91], Г. Почепцова [123; 124; 125; 126; 127], В. Трощинського [151], в яких розглядаються проблеми правового функціонування інституційних механізмів як в Європейському, світовому співтоваристві, так і в країнах, що розвиваються, процеси європейської інтеграції з точки зору сумісності інформаційних потоків, їх консолідації на терені єдиної правової системи, концептуальні засади зовнішньої і внутрішньої політики, як окремо взятих західноєвропейських, так і країн із перехідною економікою, проблеми правового врегулювання інформаційної безпеки, масових комунікацій.

Розробка шляхів та методів регулювання міжнародного інформаційного обміну, як політично-правова стратегія подальшого розвитку цивілізації домінує в сучасних авторитетних наукових теоріях, в правових та політичних дослідженнях сучасності. Показово, що країни з економікою, що розвивається,

теж приймають участь в розробці та консолідації правових концепцій, приєднуються до політичних програм інформаційного суспільства [96, с.4].

Інформаційні ресурси як стратегічна категорія міжнародних відносин визначають роль і місце кожної держави у світовій ієрархії, тому проблема міжнародного співробітництва в інформаційній сфері набуває глобального значення. У системі сучасних продуктивних сил інформація та інформаційні технології набули відносно самостійного значення як одного з найбільш динамічних факторів розвитку. Інформаційні ресурси як стратегічна категорія міжнародних відносин визначають роль і місце кожної держави у світовій ієрархії, тому проблема міжнародного співробітництва в інформаційній сфері набуває глобального значення.

В інформаційних процесах присутні ознаки глобальності і в інших складових компонентах міжнародних проблем, таких, як: безпека миру і народонаселення, захист довкілля, природні ресурси, освоєння космосу, новітні біотехнології, інформатизація економіки, світова торгівля тощо. Без відлагодженого інформаційного забезпечення неможливе вирішення жодної із проблем світового значення.

Сприяння розвитку міжнародних інформаційних обмінів надає розв'язання глобальних проблем, які за короткий час набувають актуального значення для міжнародної спільноти не тільки за своєю суттю, а й за визнанням своєї важливості. Відповідне і динамічне висвітлення глобальної проблематики впливає на адекватні міжнародні рішення, і це теж є нероздільним з процесами глобальної комунікації. Слід зазначити, що глобальні проблеми, незважаючи на міжнародний резонанс, сприймаються у різних країнах світу диференційовано, крізь призму національних інтересів та індивідуальних поглядів політичних лідерів. Теперішній розвиток міжнародних відносин має комплексний характер, якому повністю відповідає концентрація інформації та комунікації. Дослідники відзначають універсальність інформації, здатність передавати знання через кордони, гнучкість і багато вимірність форм, використання у різних сферах та

прошарках суспільства [38].

До пріоритетів міжурядового співробітництва країн входить інформаційна складова, що враховує специфіку регіону, забезпечує здійснення національних ініціатив на регіональному рівні. Регіональні переваги визначаються спільними політичними інтересами, традиціями, культурою, колективною безпекою і світобудівництвом, економічним співробітництвом прикордонних територій. Регіональна політика тісно пов'язана як з національними програмами розвитку, так і з глобальними концепціями інформаційного суспільства, які визначають тенденції й перспективи сучасних міжнародних відносин [99, с. 2].

Відповідно до структури інформаційної політики, регіональна політика реалізується за допомогою стратегій, програм і проектів міжурядових регіональних організацій, таких як Європейський Союз, Рада Європи, ОБСЄ, ЦЄІ, НАТО, в яких розглядаються і вирішуються проблеми становлення інформаційного суспільства у Європі, розвитку «інфраструктури», інформаційних магістралей, телекомунікаційних мереж, інформаційної економіки, електронної торгівлі та ін. Основні пріоритети європейської інформаційної політики пропонується розглянути на прикладах діяльності Європейського Союзу та Ради Європи, оскільки вони виступають найбільш впливовими міжурядовими організаціями в цьому регіоні. Регіональна політика спрямована на усунення бар'єрів і нерівності між країнами і спільнотами, ліквідацію диспропорцій в інформаційних потоках, консолідацію інформаційних ресурсів, збереження національної самобутності та ідентичності. Регіональна інформаційна політика декларує ідеї інтеграції і співробітництва, які можна розглядати як прогресивний напрямок діяльності організації, але тексти багатосторонніх документів інколи свідчать про превалюючі інтереси однієї країни в інформаційній сфері, про створення контрольних і зобов'язальних наднаціональних утворень і інститутів, нав'язування уніфікованої системи

правових документів в різних галузях незалежним і суверенним державам і, таким чином, порушення їх державного суверенітету і незалежності [100].

Отже інформаційна політика ЄС – це ідеологія європейського співробітництва в сфері комунікацій, узгоджена учасниками міжнародного співтовариства. Європейська інформаційна політика є втіленням програм і концепцій розвитку інформаційної сфери, спрямованих на співробітництво в галузі інформації та комунікації [58].

Створення Європейського Союзу проходило в декілька етапів, що, в свою чергу, привело до підписання у 1992 році основоположного Маастрихтського договору, який заклав нові напрями європейської інтеграції – спільну політику у сфері економіки, зовнішніх зносин, безпеки та комунікації, визначив програму становлення інформаційного суспільства в Європі як першочергове завдання стратегії розвитку на межі тисячоліть. Статті 3, 52, 59, 65, 88, 90, 129 та 130 Маастрихтського договору створюють підґрунтя для розвитку інформаційної економіки, конкурентоспроможності Європи на світових ринках, забезпечують підтримку змін в економічній та соціальній структурі суспільства, обумовлюють прогресивний розвиток технологічних досліджень, вдосконалення правової та регуляторної бази для інформаційного суспільства та реалізацію проектів з метою трансформації європейських інтеграційних процесів. Діяльність ЄС в галузі інформації та комунікації реалізується через основні органи та спеціалізовані структури організації – Європейську Раду, Європейську Комісію, Генеральний Директорат з інформаційного суспільства, Форум інформаційного суспільства ЄС, Генеральний Директорат з освіти та культури та через інформаційні центри у країнах-членах та не членах організації [117, с. 58].

Виконавчим органом ЄС є Європейська Комісія (ЄК), що є відповідальним інститутом організації, до компетенції якого входить:

1. Розробка і реалізація стратегій політики ЄС;

2. Створення відповідної регулятивної і правової бази;
3. Здійснення контролю за дотриманням зобов'язань.

Першою європейською інституцією стала ЄС, що запровадила систему підтримки інформаційної економіки як одного з найважливіших факторів своєї промислової політики. У 1994 р. ЄК прийняла постанову «Політика економічної конкуренції для ЄС», де було запропоновано об'єднати всі ресурси ЄС для проведення в життя концепції нової економіки як одного з основних аспектів інформаційного суспільства [208].

ЄК в 1993 році ухвалила революційний документ про зміну економічної політики ЄС – «Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість : виклики та стратегії XXI століття», в якому визнається важливість ідеології інформаційної цивілізації, ефективність промислового розвитку на основі нових комунікаційних технологій, підвищення якості життя населення європейських країн [228]. В рамках ЄК ЄС були обговорені такі стратегічно важливі доповіді, як «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» [171] (відома також під назвою доповіді М. Бангеманна, Брюссель, 1994 р.), «Підготовка Європи до інформаційного суспільства» (Люксембург, 1994 р.) [188], «Включення інформаційного суспільства в політику Європейського Союзу. План дій» (Брюссель, 1996 р.) [70], «Доповіді ЄК Форуму інформаційного суспільства» (Брюссель, 1996-2000 рр.) [57], в яких реалізація ідеї інформаційного суспільства.

Європейська комісія, усвідомлюючи важливість нових тенденцій еволюційного розвитку, прийняла програмний документ «Шлях Європи до інформаційного суспільства» (1994 р.), в якому визначені принципи діяльності ЄС в галузі інформації і комунікації. Вони полягають у необхідності формування суспільної думки і підготовці європейської спільноти до усвідомлення реалій інформаційного суспільства; у створенні концепції європейської інформаційної політики та європейського інформаційного права; у забезпеченні вільного доступу до широкого спектру інформаційних послуг; впровадженні багатомовності в інформаційній та комунікаційній діяльності, збереженні національно-культурної

самобутності та ідентичності [160, с. 42].

Незалежним консультативним органом ЄС є Форум інформаційного суспільства (ФІС), головною метою діяльності якого є збалансований розгляд всіх аспектів і викликів інформаційного суспільства. Як консультативний орган, ФІС надає ЄК пропозиції і рекомендації щодо пріоритетних напрямків діяльності та реалізації проектів організації. Процедура роботи та прийняття рішень ФІС дозволяє проводити відкриті політичні дискусії з метою конструктивного обміну ідеями і для вільного вираження поглядів з проблем міжнародної координації дій за програмою інформаційного суспільства, формування єдиної системи правового регулювання інформаційної сфери, конвергенції телекомунікації, засобів масової комунікації [141, с. 36].

Цей Форум проводить конференції на рівні міністрів у галузі комунікації країн-членів для розгляду актуальних проблем інформаційної політики, економіки, права. На конференціях Форуму і у прийнятих на цих конференціях документах (деклараціях) наголошується на поширенні ідеї інформаційного суспільства в країнах ЄС, координації дій за такими напрямками, як: декларація споживача інформаційних послуг, проблеми зайнятості і соціальний захист, міста в інформаційному суспільстві; інновації нової галузі (інформаційний бізнес); електронні уряди (впровадження нових технологій в системи управління місцевої і регіональної влади); європейська інтеграція і процес розширення на Схід; трансформація освіти; демократичні цінності і ЗМК, інфраструктура, нові технології і суспільний сектор. Досвід Форуму у розробці стратегій суспільного розвитку в умовах інформаційного суспільства та формуванні свідомості європейської спільноти з цієї проблеми втілюється у директивних рішеннях Європейської Комісії та реалізується національними урядами країн-членів.

В результаті реорганізації ЄК та на основі DG XIII був створений у 1999 році Генеральний директорат ЄС, до компетенції якого входили напрямки: телекомунікації, інформаційний ринок, наукові дослідження з інформаційних технологій. Метою діяльності Генерального Директорату з інформаційного суспільства є здійснення політики Європейської Комісії ЄС в галузі інформації і

комунікації [167].

В рамках повноважень Директорату була прийнята Програма заходів щодо збільшення безпеки в Internet, в якій підкреслюється можливість розробки загальної структури цифрового підпису та кодування при операціях електронної торгівлі, а також важливість стимулювання випуску та розвитку криптографічної продукції. Також директором було ініційовано розробку і підготовку документів про телекомунікації і супутниковий зв'язок, конвергенцію медіа індустрії, аудіовізуальну політику, регулювання інформаційної діяльності, соціальні аспекти інформаційних супермагістралей, проблеми соціальної політики в інформаційному суспільстві, антимонопольні заходи в медіабізнесі. Генеральний Директорат з інформаційного суспільства визначив стратегії на XXI століття – пріоритети панєвропейської інформаційної політики і інформаційного права, сприяння становленню інформаційного суспільства [91, с. 13].

Генеральним Директоратом ЄС з освіти і культури розглядаються проблеми аудіовізуального сектору, аудіовізуального піратства, комп'ютерної освіченості суспільства, дистанційної освіти, вільного доступу до глобальних знань, збереження і переведення в цифрову форму досягнень культурного розвитку народів Європи [140, с. 33].

В ЄК інформаційні центри проводять діяльність за такими напрямками:

- інформування Європейської Комісії про ситуацію в країнах-членах;
- поширення інформації про Європейський Союз, політику, законодавство ЄС у політичних, ділових та суспільних колах країн, що співробітничать з ЄС або є країнами-кандидатами до ЄС.

Організацією було створено мережу об'єднаних 210 європейських центрів документації та інформації, що забезпечують інформаційні послуги для міжнародного співтовариства у режимі реального часу. Близько 500 проектів, спрямованих на всебічний розвиток інформаційного сектору, ефективність індустрії та впровадження високих технологій в усі сфери життєдіяльності країн-членів ЄС реалізується в її рамках.

ЄС розвиває програми наукових досліджень в галузі інформаційних

технологій в різних контекстах за стратегічними напрямками європейського розвитку на основі інтелектуального потенціалу і об'єднання інформаційних ресурсів. Основними є Рамкові програми, реалізація яких відбувається через численні проекти ЄС.

Перша Рамкова програма (1984-1987 рр.) під назвою «Стратегія дослідницької діяльності, розвиток технологій і їх вплив на процеси європейської інтеграції» включила в себе проект Euronet-Diane Community, який передбачає розвиток інфраструктури для надання інформаційних послуг в режимі on-line; створення джерел спеціалізованої електронної інформації, метою яких є стимулювання конкурентоспроможності європейських компаній у сфері інформаційних послуг; проект «Echo Service», який передбачає розвиток і поширення тематичних інформаційних послуг та знань із спеціалізованих баз даних ЄС. Перша Рамкова програма об'єднала три галузі промислового розвитку – промислові технології, які стали стратегічними для інвестицій ЄС [197].

Друга Рамкова програма (1987-1991 рр. – «Ринкова політика та інформаційні технології») здійснювалась шляхом реалізації проектів «IMPACT I», «Value Program I», «CORDIS». Проект IMPACT I передбачала розвиток європейського ринку електронних інформаційних служб, на меті якого було залучення малого та середнього підприємництва до інформаційного сектору економіки та сприяння поширенню інформаційних послуг у суспільних сферах, таких, як туризм, транспорт, патентування, страхові ризики, медицина, освіта, муніципальне управління. Цей проект складається з чотирьох напрямків співробітництва [172].

Аналізом результатів наукових та технологічних досліджень займався проект «Value Program I», що передбачав створення інтегрованої системи «документація-інформація-комунікація», відомої як інформаційна служба ЄС з досліджень та розвитку «CORDIS». Результати проектів втілені у мережі центрів радіомовлення з метою наблизити ініціативи та результати діяльності ЄС до потенційних користувачів.

Третя Рамкова програма (1990-1994 рр.) передбачала вдосконалення

стратегій наукових досліджень в галузі інформаційних технологій і здійснювалась через проекти «IMPACT II», «Value Program II», «Brite-Euram», «Craft», «ARCADE». Проект «IMPACT II» спрямований на проведення систематичних ринкових досліджень і вивчення реального ринку потенційних користувачів в країнах ЄС, проведення конкурсних досліджень в прикладних галузях для пропозицій нових інформаційних послуг: геоінформаційні послуги та послуги мультимедіа, послуги Euro-info. Метою проектів Brite-Euram, Craft і ARCADE було надання безкоштовних послуг он-лайн дев'ятьма мовами, а також допомога в підготовці пропозицій за напрямком промислові технології та матеріали [214].

Четверта Рамкова програма (1994–1998 рр.) передбачала розвиток технологічних досліджень, координація діяльності в інформаційній сфері, допомога та обмін ноу-хау з країнами Центральної та Східної Європи, – включає стратегічні проекти ЄС: «ESPRIT I, II, III, IV», «Telematics», «ACTS», «IMT», «IDA», «ISIS», «Copernicus I, II», «Info-2000».

Четверта Рамкова програма спрямовувалась на розвиток інфраструктури комунікацій, нових комунікаційних технологій, застосування наукових досліджень у галузі комунікацій в економічній сфері для підвищення міжнародної конкурентоспроможності ЄС. Серед спеціалізованих проектів найбільш результативним є ESPRIT – Європейська стратегічна програма наукових досліджень і розробок у сфері інформаційних технологій, яка діяла

з 1994 р. по 2000 р. Мета цієї програми – розвиток базових інформаційних технологій для західноєвропейської промисловості, стимулювання науково-промислової кооперації, розробка міжнародних правових норм у галузі інформації і комунікації.

ESPRIT – це програма, що спрямована на прискорення і поширення досліджень, застосування інформаційних технологій, є інтегральною програмою промислово-орієнтованих науково-дослідних проектів та заходів для технологічного розвитку. Генеральним Директором з промислового розвитку Європейської Комісії та Генеральним Директором з інформаційного

суспільства здійснюється керівництво програмою. В програмі зазначається, що інформаційні технології відіграють найважливішу роль у забезпеченні конкурентоспроможності всіх галузей промисловості, товарів і послуг. Нові технології використовуються в проектуванні і виробництві товарів, входять до їх складу і є вирішальними у виборі засобів підприємництва. Як транснаціональні корпорації, так і малі й середні підприємства гостро потребують ефективного використання інформаційних технологій для конкуренції на світовому ринку. Успіх Європи залежить від своєчасного застосування нових технологій як європейською промисловістю в цілому, так і різноманітними її галузями, які виробляють відповідні продукти і послуги. Саме тому ESPRIT інтегрує науково-дослідні проекти і заходи, які сприяють активному впровадженню технологій, активізуючи співробітництво між виробниками та споживачами і стимулюючи інновації [88, с. 130].

Наступною програмою є п'ята Рамкова програма (1998–2002 рр.), що передбачає створення панєвропейської мережі TEN's, інформаційної супермагістралі та реалізується через проект TEN – Telecom, основні напрямки якого впровадження і розвиток діяльності суспільства на основі телекомунікаційних мереж; зв'язок технологій з комерцією у глобальних мережах; створення комплексу панєвропейських послуг; контроль за навколишнім середовищем та надання допомоги в екстремальних ситуаціях; створення локальних, міських та регіональних мереж на базі панєвропейської телекомунікаційної мережі; розвиток дистанційної освіти та збереження культурної спадщини; управління виробничими процесами та залучення європейських країн до глобального комунікаційного співробітництва. Проект TEN – Telecom підтримує стратегію європейської інтеграції та забезпечення лідерства Європи на світових ринках [91, с. 19].

Шоста Рамкова програма (2003-2007 рр. і на перспективу до 2025 року)

відзначається революційним змістом і має за мету об'єднання європейських інтелектуальних ресурсів і застосування наукового потенціалу Європи для реалізації програми становлення інформаційного суспільства і забезпечення лідерства в світовій конкуренції. У Шостій Рамковій програмі 2003 року основні напрямки наукових досліджень для країн-членів, країн-кандидатів та країн-партнерів.

1. Створення єдиного європейського наукового простору;
2. Розробка та планування інтегрованих європейських програм;
3. Координація національних та європейських досліджень щодо еволюційних змін у суспільстві і впливу нових технологій на цивілізований розвиток;
4. Розробка стратегій єдиної зовнішньої політики, регіональної безпеки, загального інформаційного права, монетарної політики і європейської інформаційної політики;
5. Ліквідація розриву між інформаційно багатими та інформаційно бідними країнами і забезпечення конкурентоспроможності останніх у європейському регіоні;
6. Вирішення проблеми зайнятості та соціальної єдності суспільства на основі економічних реформ, еволюції інновацій та високих технологій. В рамках Шостої програми продовжується реалізація проектів IST (технології інформаційного суспільства) та ASIS (формування бази для реалізації ідеї стабільного інформаційного суспільства).

Проект IST передбачає прискорений розвиток інформаційних технологій і популяризацію ідею інформаційного суспільства як фактору високої якості життя. IST орієнтований на розвиток чотирьох основних напрямків наукових досліджень :

1. 1. Впровадження високих технологій для ефективного зростання промисловості та бізнесу з одночасним поліпшенням умов та організації праці

у соціальній сфері;

2. 2. Забезпечення доступу європейської спільноти до високоякісного інформаційного та комунікаційного процесу;

3. 3. Забезпечення провідних позицій Європи в галузі мультимедійних технологій як основи інформаційного суспільства, зокрема, для діяльності культурної та творчої сфери;

4. 4. Підтримка подальшого розвитку високих технологій як базових компонентів інформаційного суспільства, ефективність їх практичного використання і проведення комплексу заходів з їх широкого використання.

Заснований на принципах розуміння інформаційного суспільства як нового технологічного, політичного, економічного та соціально-культурного укладу проект ASIS обумовлює значні можливості для стабільного розвитку. Проект спрямований на об'єднання і координацію дій країн-членів ЄС та країн-партнерів для реалізації ідеології інформаційного суспільства; впровадження високих технологій для інтенсивного розвитку усіх секторів економіки; формування політичної інформаційної ідеї як усвідомленого вибору суспільства.

Широкий спектр співробітництва європейських країн для розвитку передових інформаційних та комунікаційних технологій включають інформаційні програми ЄС, стимулювання політики глобальних інновацій, адаптацію європейських ринків до нових соціально-економічних умов та подальший розвиток наукових інтерактивних досліджень [136, с. 170].

З 2007 року набрала чинності Сьома рамкова програма Євросоюзу (РП7), основною метою якої є прискорення економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності об'єднаної Європи в знаннях, інноваціях, у використанні людського капіталу. Як і Шоста рамкова програма, вона призначена для розбудови Європейського дослідницького простору (European Research Area – ERA). Бюджет нової програми (до 2013 року) майже втричі перевищує попередню і становить 50,5 млрд. євро, що свідчить про велику увагу, яка приділяється науці у Європейському Союзі. Механізми функціонування програми відкривають широкі можливості для міжнародної співпраці. При цьому відносини України з

ЄС офіційно та цілком обґрунтовано проголошуються пріоритетними. Європейський Союз у ряді своїх офіційних документів, а також у двосторонніх угодах з Україною визнає нашу державу важливим суб'єктом міжнародних відносин і своїм стратегічним партнером. Тому Сьома та Восьма рамкова програма могла б стати важливим механізмом інтеграції України до Європейського інформаційного простору, розвитку партнерства з Європейським Союзом, підвищення стандартів життя в країні. Досвід країн Центральної, Східної Європи та Балтії свідчить про те, що вони ефективно впоралися з євроінтеграційними завданнями і, як результат, – зараз ці країни успішно вирішують питання щодо свого сталого розвитку. У 2014 році вийде у світ Восьма рамкова програма, яка буде розрахована на перспективу 6 років.

Висновки до першого розділу

1. Інформаційна політика є здатністю і можливістю суб'єктів політики впливати за допомогою інформації. Інформаційна політика може служити державі і не задовольняти інтереси громадянського суспільства, вступати в діалог з державою, виступати проти неї чи цілком обслуговувати тільки інтереси окремих угруповань, партій і навіть окремих особистостей.

2. Державна інформаційна політика в тому ступені повинна задовольняти, захищати інтереси держави, влади, у якому ступені держава реалізує й захищає інтереси громадянського суспільства, кожної особистості. Це фундаментальний принцип здійснення державної інформаційної політики.

3. Інформаційна політика є інформаціологією ЗМІ, що розглядає те, як ЗМІ формують ідеологічні, політичні, економічні погляди, думки, знання й оцінки, що впливають на побут, дозвілля, культуру, поведінку людей.

4. Інформаційний простір можна представити як відкриту систему, що включає в себе величезну розмаїтість інформаційних потоків і інформаційних

полів, що знаходяться у взаємодії.

5. Формування державної інформаційної політики відбувається під впливом наступних основних факторів: ідеології інформаційного суспільства; економічної, політичної, інформаційної, культурно-ідеологічної глобалізації; геополітичної конкуренції в інформаційно-психологічному просторі; інформаційного протиборства й інформаційно-психологічної війни; власне інформаційного фактора.

6. Ключовим об'єктом управління в системі державної інформаційної політики є інформаційний простір. Він формує відкриту систему, що самоорганізується, включає в себе величезну розмаїтість інформаційних потоків і інформаційних полів, що знаходяться у взаємодії.

7. Значущість в інформаційному просторі для інформаційної політики мають ті його компоненти і процеси, вплив на які засобами і методами інформаційної політики дозволяє впливати на осіб, що приймають принципові для суспільства рішення.

8. Інформаційна політика держави починається на національному рівні і тому, виступає однією з форм внутрішньої політики. В контексті європейських інтеграційних процесів інформаційна політика – одна з форм реалізації зовнішньої політики, тому вона підпадає під дію норм міжнародного права, норм про відповідальність держав за дії або бездіяльність, що порушують свої міжнародні зобов'язання.

9. ЄС розвиває програми наукових досліджень в галузі інформаційних технологій в різних контекстах за стратегічними напрямками європейського розвитку на основі інтелектуального потенціалу і об'єднання інформаційних ресурсів. Основними є Рамкові програми, реалізація яких відбувається через численні проекти ЄС. Ці програми могли б стати важливим механізмом інтеграції України до Європейського інформаційного простору, розвитку партнерства з Європейським Союзом, підвищення стандартів життя в країні.

Розділ 2

Методологічна база дослідження Інформаційного виміру європейських інтеграційних процесів

2.1. Дослідження функціонування інформаційного простору ЄС

Характер інтеграційного процесу та існування ЄС в умовах інформаційного суспільства виявляється в прямій залежності не тільки від узгодженості внутрішньої та зовнішньої політики і економіки та загальної законодавчої бази, але й від узгодженої європейської інформаційної політики.

Неоднозначність смислового наповнення поняття інформаційна політика змушують нас звернутися до теоретичних досліджень. Вже в 1987 році Хернон і МакКлюр закликали до створення спеціальної дисципліни з аналізу інформаційної політики та розробці моделей інформаційної політики [195, с. 18]. Оверман і Кехіл пропонували класифікацію інформаційної політики, засновану на соціальних нормах [214]. Бергер, відзначаючи, що дебати навколо інформаційної політики обмежують її як технічну і бюрократичну відповідальність урядових агентств, а не розглядають її в контексті культурної сфери на яку вона впливає і в якій вона походить, запропонував винести інформаційну політику за рамки інформаційних наук для більш широкої інтерпретації. Решта дослідження фокусуються на розумінні інформаційної політики як компоненті менеджменту інформаційних ресурсів, розглядають інформаційну технологічну політику в специфічних секторах індустрії, або зупиняються на процесі розвитку інформаційної політики в урядовому секторі.

В науковій практиці прийнято розділяти державну та недержавну інформаційну політику. Так, В. Д. Попов відзначає, що принципи державної інформаційної політики завжди відображають принципи загальної політики держави. Фундаментальний принцип здійснення державної інформаційної

політики полягає в тому, що інформаційна політика держави повинна захищати інтереси держави і влади тією мірою, якою держава реалізує і захищає інтереси громадянського суспільства і окремої особистості [120, с. 43]

Таким чином, характер державної інформаційної політики завжди відображає політичний режим в суспільстві і, в залежності від режиму правління, – інтереси тих чи інших соціальних груп: правлячих еліт, фінансових груп, суспільства в цілому. К. Шапіро і Х. Варіан дають більш розширене визначення державної інформаційної політики уточнюючи сфери, які потрапляють в сферу її регулювання [221, с. 14]. Державна інформаційна політика двох головних областей: урядового створення і поширення інформації. Ця діяльність включає в себе фінансування досліджень і розвитку, а також створення урядової інформації, такої як економічна статистика, поширення законодавства та адміністративних правил, культурних матеріалів. Важливо відзначити, що урядова політика щодо створення інформації відрізняється від інформаційної політики відносно поширення створеної інформації, розвитку, регулювання і використання інформаційної інфраструктури. Сюди входить: регулювання мовлення та телефонії, інфраструктури для шкіл і бібліотек, безпека і дієвість інфраструктури та ін.

Е. Л. Варганова дає визначення державної медіа політики, з точки зору економіки. Так, під державною медіа політикою вона пропонує розуміти комплекс заходів, спрямований на забезпечення конституційно-гарантованих прав у сфері ЗМІ. У сфері, які регулює інформаційна політика, Варганова виділяє: підтримку медіа плюралізму та конкуренції, антимонопольну політику, регулювання мовних ринків [14, с. 47].

Європейський Союз не є державою, тому його інформаційна діяльність буде носити наддержавний характер, Політика ЄС в інформаційній сфері повинна відповідати інтересам громадськості і при цьому не ущемляти інтереси країн-членів і європейців, що можливо тільки при забезпеченні діалогу, спрямованого на спільне прийняття рішень у різних сферах життя. Ця особливість

визначає двосторонній характер політики ЄС у сфері інформації, яка залежить від трьох ключових учасників : від Євросоюзу в особі її інститутів, від урядів країн-членів і від громадян Європи як головного адресата.

Таким чином, політику ЄС в інформаційній сфері можна визначити як інформаційно-комунікаційну діяльність інститутів Євросоюзу, яка спрямована на створення і підтримку функціонування єдиного європейського соціального, політичного, економічного та культурного інформаційного простору, у відповідності з цілями ЄС, національними інтересами країн-членів і громадян об'єднаної Європи.

Інформаційна політика – невід'ємна частина загальної політики будь-якої розвиненої держави. Розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і проникнення їх у всі сфери життєдіяльності людини не тільки ускладнює стратегії і методи реалізації інформаційної політики в суспільстві, але і робить її більш комплексною [215, с. 111]. Говорити про те, що Європейський Союз розробляє і проводить цілеспрямовану інформаційну політику не можна, так як офіційні документи не формулюють діяльність ЄС в інформаційній сфері саме такими термінами. Тим не менш, інформаційна політика тією чи іншою мірою реалізується будь-яким суб'єктом, що бере участь у комунікаційному процесі. Будь-яка людина, організація, спільність людей вибудовують певну інформаційну лінію поведінки, що інформує навколишніх про характер його особистості і діяльності.

У контексті європейського інтеграційного демократичного процесу інформаційна політика ЄС спрямована на просування цінностей активної участі в політиці і громадянському суспільстві: наприклад, важливості голосування на виборах в Європарламент і пробудження почуття гордості від усвідомлення того, що люди є громадянами Європи. Основне завдання інформаційної політики ЄС є повноцінне і постійне інформування громадян Союзу про функціонування інститутів ЄС з метою розвивати їх знання, інтерес та зробити їх ближчими

до ЄС [220, с. 21]. Наповненість інформаційної політики ЄС в цілому, набагато ширше, ніж просто забезпечення інформаційної підтримки політичного процесу.

Внутрішні кордони зникли не тільки для фінансових і торговельних, але й для інформаційних потоків. Створення спільного європейського ринку стимулювало зародження аудіовізуальної політики ЄС. Нові територіальні простори, що відкрилися перед європейськими операторами, розвиток нових інформаційно-комунікаційних технологій, поставило європейські інститути перед необхідністю шукати адекватні рішення щодо ситуації, що склалася. Проблема національної фрагментації на спільному ринку, створена відмінностями у національних інформаційних стандартах і рівні інформаційного розвитку різних країн Європи потребувала якнайшвидшого розв'язання. Тому Європейський Союз санкціонував і фінансував проведення перших досліджень в інформаційній сфері в рамках спільних програм між операторами і промисловими групами на європейському рівні, реалізував спеціальні програми інформаційного розвитку для менш розвинених регіонів – програму СТАР (STAR Programme 1986) і програму телематики (Telematics Programme (1992-1994 pp.)).

Внутрішня проблема національної фрагментації європейського медіа ринку, супроводжувалася зовнішньої. Європейські інституції зіткнулися з необхідністю формування загальноєвропейської позиції на телекомунікаційному ринку.

У 1984 році Єврокомісія представила перший документ, що стосується аудіовізуального віщання – Зелену книгу «Про створення спільного ринку мовлення» [204].

У 1986 році зроблена перша реальна спроба створення юридичної основи європейської аудіовізуальної політики – Директива «Про віщальну діяльність» (COM (86) final), майбутня Директива «Телебачення без кордонів», де наводиться

необхідність встановлення єдиних технічних вимог до Європі та заохочення створення європейського телевізійного каналу. А в 1987 році Європейська комісія ініціювала консультативний процес по створенню загальної телекомунікаційної політики в Європі. З цього моменту телекомунікаційна політика ЄС стає одним з центральних питань загальної політики [122].

Директиви та Білі книги Єврокомісії визначають подальший розвиток інформаційної та комунікаційної політики в європейському просторі. До кінця 80-х років з ініціативи Комісії були прийняті юридичні заходи щодо створення умов для розвитку і процвітання динамічної європейської телевізійної та кіно індустрії [66, с. 10].

Ключовий документ, що визначає аудіовізуальну політику ЄС та регулює аудіовізуальний ринок Співтовариства – Директива «Телебачення без кордонів», приймається в 1989 році, і вперше переглядається у 1997 році. 19 грудня 2007

в силу вступив документ «Директива про аудіовізуальні медіа послуги», Директива заснована на двох базових принципах: вільний рух європейських телевізійних програм на внутрішньому ринку і вимога до ТВ каналам резервувати більше половини ефірного часу під європейські роботи («мовні КВОТИ») – остання редакція орієнтована на зміну регулювання, способів фінансування і забезпечення конкуренції на ринку в нових умовах. Найважливішим критерієм подібної послуги, що потрапляє під регулювання нової директиви, є проходження редакційного контролю перед випуском. Сфера реклами припускає стимулювання саморегулювання. Практично незмінними залишилися положення, що стосуються забезпечення «європейського медіа продукту».

З 1997 року ключовим завданням аудіовізуальної політикою ЄС стає лібералізація всіх телекомунікаційних послуг та Інтернету. Механізмом лібералізації були визначені Директиви Єврокомісії, засновані на ст. 86 Маастрихтського договору, яка свідчить, що Європейська комісія наділяється владою контролювати і вимагати усунення спеціальних і ексклюзивних прав на виробництво телекомунікаційного обладнання, що припускають

можливість перегляду програм телекомунікаційних послуг та роботу мереж, які можуть порушити конкуренцію, встановлену правилами внутрішнього ринку в країнах-членах. Європейська комісія також здійснює контроль за виконанням Директив, готує регулярні звіти про стан виконання Директив в країнах-членах.

Регулювання європейського аудіовізуального сектору в цифровому столітті здійснюється на підставі 5 головних принципів: ґрунтується на чітко визначених цілях політики, повинно вимагати мінімуму засобів для досягнення цих цілей, розвивати стабільність на динамічному ринку, бути технологічно нейтральним і ретельніше відображати особливості тієї діяльності, яку регулює.

Європейська комісія сформулювала внутрішню і зовнішню цілі інформаційної політики: це створення єдиного інформаційного та медіапростору ЄС та його захист від зовнішнього інформаційного впливу [185, с. 3].

Інформаційну політику Євросоюзу крім Європейської Комісії розробляє і здійснює Комітет культури і освіти в Європі. В завдання Комітету Європи входить: підвищення якості освіти та поширення культури, захист і просування культурних та лінгвістичних відмінностей, охорона культурної спадщини, культурних обмінів. Також відповідає за аудіовізуальну політику, культурні та освітні аспекти інформаційного суспільства, а також за інформаційну та медіа політику [122].

Складовими європейської інформаційної політики в цілому є:

- забезпечення основних прав та свобод людини у сфері інформації;
- забезпечення інформаційної підтримки інтеграції;
- створення умов та контроль за виконанням принципу вільної конкуренції на інформаційному ринку;
- реалізація антимонопольної політики і політики обмеження концентрації;
- регулювання європейського законодавства в інформаційній сфері;
- регулювання національних інформаційних просторів;
- підтримка створення європейського інформаційного продукту для наповнення європейського медіа ринку [122].

ЄС будується на принципах свободи, демократії, поваги прав людини та основних: свобод, а також принципі правової держави і громадянського суспільства, (ст. 6 Маастрихтського договору). Так як будь-яка діяльність органів влади в демократичному суспільстві ґрунтується на верховенстві закону, то політика Євросоюзу в інформаційній сфері ґрунтується на базових цінностях соціально-політичної сфери, які зафіксовані міжнародним правом і законодавством про створення і функціонування ЄС. Спочатку ідея об'єднаної Європи позиціонувалася не як ідея економічного союзу, а як прагнення покласти край інтернаціональній ненависті в Європі. Тому ЄС дотримується тієї моделі суспільства, яка схвалюється більшістю громадян і включає безумовне визнання і захист прав людини і громадянина. Основні права громадян ЄС признаються в тому, як вони сформульовані у Загальній декларації прав людини, підтвержені Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод (Рим, 4 листопада 1950 р.) та Декларацією основних прав і свобод ЄС (Ніцца, 7 грудня 2000 р.).

Європейська інформаційна політика в сфері забезпечення основних інформаційних прав громадян будується на принципі відкритості управління, що відображається у Білій книзі Єврокомісії з управління [229]. Вся інформація про процес і результати роботи Євросоюзу повинна бути відкритою громадянам Європи для ознайомлення. Цей принцип важливий і для забезпечення інформаційної підтримки діяльності європейських інституцій.

Європейський Союз піклується про те, щоб ЗМІ транслювали і публікували інформацію про його діяльність на загальноєвропейському, національному, регіональному і локальному рівнях. Один з найбільш значущих проектів ЄС в цьому напрямку-створення глобального Інтернет проекту, сайту Європейського Союзу, що надає громадянам країн-членів всю повну інформацію про діяльність ЄС. Сайт ЄС – «Європейський Союз он-лайн» – найбільше джерело інформації про діяльність Європейського Союзу [122]. Він доступний на всіх національних

мовах країн-членів. Також сайт здійснює підтримку лінії прямого зв'язку для відвідувачів.

Принцип загального доступу до інформації означає, що кожен громадянин ЄС має доступ до інформації про важливі події. ЄС гарантує доступ громадянам до інформації, що становить суспільний інтерес, на їхній рідній мові через велику кількість каналів, включаючи традиційні ЗМІ та нові технології, такі як Інтернет. Інформація суспільного інтересу, від політичних до інтернаціональних спортивних подій, таких як Олімпійські ігри або Чемпіонат світу з футболу, не може транслюватися тільки платними каналами [168, с. 103].

Цікавим напрямком в рамках реалізації цього принципу є стимулювання медіа грамотності. Люди всіх сфер життя у всіх країнах ЄС повинні отримати допомогу в розвитку навичок, які необхідні для пошуку і використання інформації. Медіа грамотність може бути визначена як здатність отримувати доступ, аналізувати та оцінювати зображення, звуки і повідомлення, які протиставляються один одному щодня і є істотною частиною сучасної культури, а також вміння здійснювати конкурентну комунікацію в медіа, доступних в персональному доступі [211, с. 18].

Єдиний панєвропейський багатомовний канал в Європі «Євроньюс» (EuroNews), створений у 1993 році Європейськими громадськими мовниками (European Public Broadcasters), виконує завдання забезпечення країн-членів інформацією загальноєвропейської значущості. Сьогодні його головні акціонери – «Франс Телевізйон» (France Television), «RAI», «ТВЕ» (TVE – ТВ Іспанії) і TSR (La Television Suisse Romance), «EuroNews» транслює свої програми 24 години 7 разів на тиждень на 7 мовах одночасно (англійська, французька, німецька, іспанська, португальська і російська), охоплює більше 150 мільйонів будинків у 78 країнах. У ЄС «EuroNews» дивляться 8 мільйонів чоловік щодня, більше ніж CNN і BBC World [170]. Редакційний статут визначає «EuroNews» як «європейський канал тривалої інформації», який націлений на надання

інформації з європейської точки зору і фокусується на ролі ЄС.

Канал зобов'язаний незалежно від європейських інститутів, країн-членів ЄС або інших організацій забезпечувати інформаційний контент, який стосується ЄС. Дотримуючись етики, неупередженості, розкривати суть повсякденного життя ЄС різноманітно, комплексно, професійно [186].

У рамках здійснення інформаційної політики та обмеження концентрації, Європейський Союз оперує поняттям медіа плюралізм і визначає декілька умов, дотримання яких може його забезпечити [103, с. 69].

По-перше, необхідно регулювати взаємодію між політичними та економічними інтересами організацій та роботою ЗМІ. Так як ЗМІ відіграють важливу роль у поширенні економічної та політичної інформації, необхідно перешкоджати використанню їх політичними і економічними групами в своїх інтересах. Це регулювання поки знаходиться в компетенції країн-членів.

По-друге, необхідно враховувати питання медіа концентрації. ЄС прагне не допустити переважання на медіа ринку обмеженої кількості медіа магнатів, і забезпечити доступ на ринок нових гравців у сфері мас-медіа. Регулювання цього питання визначається Європейським законом про вільної конкуренції

на ринку товарів і послуг і заснованої на ньому Директивою Єврокомісії 2002/77 / ЄС від 16 вересня 2002 року «Про конкуренцію на ринку електронних комунікаційних мереж та послуг». Тим не менш, ми продовжуємо спостерігати концентрацію володіння в медіа сфері на європейському рівні. Традиційно медіа сектор, особливо телевізійний у Європі відчував тільки національне медіа володіння. Факт іноземного володіння у сфері ЗМІ пов'язаний головним чином з лібералізацією торгівельної політики на світовому рівні (СОТ) та процесом європейської інтеграції на рівні континенту. Політика ЄС щодо створення спільного ринку спровокувала зміни в законодавстві на національному та регіональному рівні, які сприяли виникненню іноземного володіння, в тому числі і в медіа сфері. Лібералізація ринку призвела до появи приватних каналів на національному, регіональному і локальному рівнях. Однак, з тих пір як ЗМІ мають особливий статус культурної індустрії, деякі європейські країни

підтримують спеціалізовані правила, що забороняють або обмежують іноземне володіння в ЗМІ [68; 98].

Медіа споживання в Європі залишається високим. Створення і доступність нових медіа збільшує загальну частку споживання ЗМІ, але телебачення все одно залишається тим засобом масової інформації, який привертає більше уваги. 97 % громадян ЄС дивляться телевізор, 88,9 % з них дивляться новини

та інформаційні передачі, 84,3 % – фільми, 61,6 % – документальні фільми, 50,3 % – спортивні передачі. Радіо слухають щодня 60 % жителів ЄС, щодня читають газети – 46 %, Самі читають жителі – у Фінляндії та Швеції і Німеччині, найнижчий рівень споживання газет в Греції, Іспанії та Португалії, щоденна аудиторія газет становить 20 %. Використання Інтернету варіюється в країнах-членах, провідна за кількістю читачів он-лайн газет – Швеція [212].

Розвиток нових технологій збільшує можливості медіа концентрації.

В ЄС прийнято ряд документів і ініціатив, які мають відношення до збереження медіа плюралізму, в їх числі Біла книга Європейської Комісії «Про надання послуг загального інтересу» [229], Резолюція Європейського Парламенту на Директиву «Телебачення без кордонів» (Resolution on the European Parliament on the «Television without frontiers» Directive (provisional, September 2003), Доповідь Європейської Комісії Європейській Раді та Європейському Парламенту під назвою «Назустріч міжнародному вирішенню питання культурного розмаїття» (Communication of the Comission to the Council and the European Parliament-Towards an international instrument on cultural diversity (August 2003 / Резолюція Європейського Парламенту «Про медіа концентрації» (Resolution of the European Parliament on media concentrations (November 2002).

По-третє, забезпечення плюралізму медіа контенту. Дуже часто різні газети та телевізійні канали пропонують одну і ту ж інформацію. Причиною подібного явища в Європі є те, що медіа компанії не виробляють медіа продукції самостійно, а використовують інформацію, фотографії та відео зображення

агентств. Особливо помітна ця проблема в територіально невеликих країнах. Побоювання ЄС викликає також скорочення власних кореспондентів і залежність від інформаційних агентств.

Перераховані сфери реалізації інформаційної політики ЄС відображали внутрішню мету – формування європейського інформаційного простору.

Що стосується зовнішньої мети – захист від домінування американського інформаційного продукту, то для захисту власного культурної місцевої продукції, ЄС «шукає і захищає в рамках СОТ те, що називається «культурним виключенням» [218, с. 8]. Це поняття дозволяє країнам ЄС не відкривати повністю ринок для іноземного медіа продукту, зберігаючи ефір для національних програм.

Незважаючи на те, що країни ЄС можуть виробляти фільмів більше ніж США, 75 % доходу європейських кінотеатрів йде від американських фільмів. Європейський Союз стурбований економічним аспектом цієї проблеми: європейська аудіовізуальна індустрія у зв'язку експансією американського продукту втрачає 6-7 мільярдів євро щорічно [218, с. 6].

Для вирішення виникаючих проблем в інформаційній сфері, таких як домінування американського інформаційного продукту, розрив в інформаційно-технічному розвитку, виключення з функціонування нового інформатизованому суспільства людей з обмеженими здібностями, які не володіють комп'ютерною грамотністю, Європейський Союз розробив спеціальні медіа програми. Для надання фінансової підтримки виробництву і створенню європейських телевізійних програм і фільмів. Перша медіа програма була розроблена в 1990 році. Вона складалася з двох підпрограм: «Медіа+» і «Медіатренінг», її функціонування закінчилося в 2006 році. «Медіа +», з бюджетом в 453,6 мільйона євро, підтримувала виробництво, просування і поширення Європейської аудіо візуальної індустрії в будь-якій сфері. Програма «Медіатренінг» фокусувалася на просунутому тренінгу в області економіки, фінансів і комерційного

менеджменту, сценографії та мультимедійних технологіях. У 2007 році вступила до дії програма «Медіа 2007», яка тривала до кінця 2013 року. У січні 2014 року вступила в дію нова програма «Creative Europe», яка розрахована на 7 років з бюджетом у 1,46 мільярдів євро [130].

З розвитком нових інформаційних технологій змінюється значення інформації та інформаційних процесів у суспільстві. Інформаційний фактор розвитку суспільства створює певні умови для інтеграційного процесу в Європі та висуває особливі вимоги до медіа сфери. ЄС розглядає інформаційне суспільство як закономірний етап еволюції суспільства, причиною якого є швидкий розвиток і впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій. Це суспільство глобальне, і кожна країна вливається в єдине інформаційне суспільство за рахунок досягнення певних технічних та соціально-політичних параметрів.

В документах ЄС «Інформаційне суспільство» характеризується швидкими темпами зростання технологічного прогресу, інформаційно-комунікаційні технології стають доступними в масовому порядку, що, згідно з теоретичним уявленням Д. Белла, фундаментально змінює сферу зайнятості, спосіб життя і способи комунікації [8]. Різноманітний медіа контент надається аудиторії в нових форматах і може поширюватися незалежно від категорій часу і простору.

В європейському інформаційному суспільстві важливим компонентом стають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), який представляє собою важливий сектор економіки, який охоплює інформаційні технології, електронні комунікації і аудіовізуальний ринок ІКТ. ЄС прагне зробити його привабливим для інвестицій, для чого створює спрощене конкурентне середовище. На даний момент сектор інформаційно-комунікаційних технологій – один з найбільш інноваційних і продуктивних в ЄС.

Європейська Комісія пропонує країнам-членам збільшити підтримку досліджень у сфері ІКТ до 80 %, а також впровадити інформаційні технології

в освітній процес. Відкриті комунікаційні мережі, безпечне програмне забезпечення повинні стимулювати збільшення інвестицій у цей сектор [201].

Інвестиції ЄС в ІКТ приносять свої плоди, здійснюючи ідею перетворення ЄС в економіку, засновану на знаннях. Великі продажі системного забезпечення для електронного бізнесу демонструють, що бізнес активно сприймає зрілі рішення, незважаючи на те, що ці нові віяння обмежені [59, с. 16].

Нові інформаційно-комунікаційні технології вимагають модернізації політичних, культурних, соціальних та інформаційних відносин між країнами-членами в рамках інтеграції. При аналізі сучасного стану розвитку інформаційного суспільства в Європі були виявлені основні проблеми, з якими стикається Європейський Союз у реалізації управління інтеграційними процесами.

У 2006 році Європейська Комісія підняла питання про те, що європейська інформаційно-комунікаційна політика не встигає за принциповими змінами в ЄС та не відображає інтересів мінливого суспільства. Адекватна інформаційна підтримка політичного процесу можлива тільки за допомогою всіх видів ЗМІ,

в тому числі найбільш популярних. На зміну традиційним засобам масової інформації приходять Інтернет з його інформаційними службам, а значить, уряд зобов'язаний адаптуватися до нових інформаційних умов. В іншому випадку воно втратить найбільш прогресивно мислячу частину населення. Рівень розвитку демократії в суспільстві характеризується і ступенем готовності громадян брати участь у громадських дебатах, що, в свою чергу забезпечується обізнаністю в ключових аспектах питання, тобто – доступом до потрібної інформації з європейських питань [82, с. 62].

В умовах формування інформаційного суспільства, європейські інститути вчать використовувати нові інформаційні технології для становлення громадянського суспільства та розвитку демократії, і пристосовують методи управління суспільством до нових інформаційних умов. Тенденція інформатизації політичних процесів в інформаційному суспільстві досягає особливих розмахів.

У цьому відношенні відбуваються зміни в процесах взаємодії влади і громадян.

Для того, щоб уникнути інформаційного поділу в суспільстві, необхідно забезпечити медіа грамотність всіх соціальних груп і спростити використання інформаційних технологій. Особливо це стосується осіб з обмеженими можливостями і літніх людей, включення яких в інформаційне суспільство повинно особливо підтримуватися європейськими інститутами, для того щоб ці соціальні групи могли підвищити свій рівень незалежності в суспільстві і на рівних брали участь у суспільно-політичному житті. Включення у функціонування нового суспільства, людей, що не володіють комп'ютерною грамотністю, похилого віку, з обмеженими здібностями, було проконтрольовано європейськими інститутами з особливою увагою (програма e-Inclusion) [217]. Випадання з участі в публічному і політичному житті цих груп населення завдає шкоди сформованому поняттю демократичного суспільства, а також виключає ці групи з процесу ідентифікації себе як членів європейської системи. Також політика електронного включення визначає і економічні умови – забезпечення рівного доступу до інформаційно-комунікаційних послуг для всіх за доступними цінами.

При зверненні до порівняльної статистики по країнам стає очевидний так званий національний «цифровий розрив». Якщо у Великобританії доступ до Інтернету вдома мають 70 % домогосподарств, то в Болгарії ці показники в половину менше – 35 % [184]. Рівень володіння комп'ютерними технологіями теж відрізняється залежно від країни. Найбільш високий рівень спостерігається в Норвегії та Німеччині, найбільш низький – в Італії. Істотна різниця по країнам проявляється і в такому показнику як кількість звернень до офіційних сайтів уряду та адміністративних органів за отриманням інформації: від 3,3 % (від числа населення ЄС у віці від 16 до 74 в Чехії, 4,7 % у Греції до 46,4 % у Норвегії і 48,7 % у Швеції [139].

Європейська програма з розвитку медіа грамотності припускає стимулювання спроможності громадян отримувати, аналізувати та оцінювати вплив повсякденного аудіовізуального зображення та повідомлень і поводитися з персональними інформаційними засобами. Незважаючи на вплив нових ІКТ на інформаційні засоби, в тому числі і ЗМІ, телебачення, як і раніше, залишається в Європі головним джерелом інформації, що робить вплив на формування більшості європейських громадян. Телевізійне споживання в три рази перевищує кількість звернень до Інтернет [227].

М. Кастельс зазначав небезпеку, пов'язану зі збільшенням кількості та різноманітності ЗМІ та розвитком комп'ютерних мереж, які можуть покласти край такій масовій системі комунікації як телебачення, так як вони роблять можливим індивідуалізацію комунікації, вводять фактор інтерактивності [62, с. 376]. Як М. Кастельс і припускав, закономірне збільшення кількості та різноманітності ЗМІ в Європі веде до диверсифікації програм і каналів на різні групи аудиторії. Ця тенденція принципово важлива для реалізації політичних стратегій європейських інститутів, так як виникнення індивідуалізованого мовлення передбачає передачу заздалегідь відфільтрованої за певними критеріями інформації, що стимулює максимальну фрагментацію суспільства на окремі сегменти, яких духовно більше нічого не зв'язує.

Нові принципи, які необхідні для установлення і розвитку більш демократичного управління в інформаційному суспільстві та вироблені на підставі сучасного політичного фактору інформаційного розвитку, – прозорість (відкритість), відповідальність, і послідовність (логічність) [207, с. 11]. Ці принципи покликані підтримувати верховенство закону і демократію в країнах-членах, і повинні застосовуватися на всіх рівнях управління: національному, європейському, регіональному і локальному.

Принцип прозорості (відкритості) управління передбачає, що інститути ЄС повинні працювати в більш відкритій для суспільства площині. Активно вести діалог про діяльність ЄС та про рішення, які приймаються на

загальноєвропейському рівні спільно з країнами-членами. Все це повинно реалізовуватися мовою, яка зрозуміла для всіх членів суспільства, і це є необхідним для підтримки довіри до інститутів ЄС. Принцип відкритості управління вимагає від Європейського Союзу створення відкритих для всіх інформаційних потоків, що забезпечують циркуляцію в суспільстві політичної інформації, а також розробки методів стимулювання аудиторії споживати такого роду інформацію. В умовах швидкої інформатизації та медіатизації політичного процесу, питання управління та включення громадян в активну участь у політичному житті ЄС розглядається як один з ключових принципів. Принцип участі, що досягається за допомогою інформаційної підтримки політичних процесів, вимагає від європейських інституцій значних зусиль по залученню уваги і інтересу громадян до політичного життя ЄС [207, с. 14].

ЄС приділяє також увагу формуванню комунікаційної політики європейських інститутів, необхідної для донесення інформації до національного та локального рівня. Вся інформація європейського значення повинна бути представлена та адаптована до локальних інтересів і доступна на всіх офіційних мовах Союзу, для того щоб частина населення не виявилася виключеною з комунікації. Сьогодні ЄС остаточно перейшов на інформаційну підтримку функціонування європейських інститутів і використання інформаційно-комунікативних технологій в усіх сферах підтримки почуття європейської єдності як стрижня Європейського Союзу. Був створений інтерактивний інформаційний портал «Європа» для підтримки дебатів та забезпечення громадян ЄС всією необхідною інформацією. Практично кожен європейський інститут і організація мають своє представництво в Інтернеті [192].

Інформаційна відкритість та доступність європейських політичних і громадських організацій розглядається як необхідна умова для створення транснаціонального простору, де громадяни з різних країн можуть обговорювати питання, які вважаються найбільш важливими для європейської інтеграції.

Подібні інтерактивні платформи допомагають політикам бути в курсі суспільної думки з того чи іншого питання.

Країни-члени повинні забезпечувати суспільство інформацією про європейські справи. Це допоможе вирішити проблеми, які виникають на шляху до інтеграції: національна розрізненість, відсутність європейської єдності, проблема політичного відчуження громадян і комунікаційного розриву між громадянами і європейськими інститутами [199, с. 2].

Роль і функціональне значення ЗМІ інформаційного суспільства в соціально-політичному управлінні істотно змінюється, в цей процес активно включаються нові медіа. З стрімким розвитком нових ІКТ та їх впровадженням в соціально-політичне життя, одним з найважливіших завдань ЗМІ в інформаційному суспільстві стає допомога людям в усвідомленні цих змін. В контексті інтеграції на європейські ЗМІ накладаються додаткові функції – участь у створенні єдиного європейського інформаційного простору, європейської публічної сфери, в створенні і підтримці європейського духу.

Європейські інститути прагнуть до взаємодії зі ЗМІ, понад 1000 журналістів були акредитовані в Брюсселі, що має допомогти зробити пресу більш інформованою про ключові рішення ЄС в режимі реального часу [80, с. 37]. Недавні показники «Євробарометра» свідчать про різні рівні медіа довіри. Найменший рівень довіри ЗМІ спостерігається в Італії та Греції. Політичними діячами визнається той факт, що формування і розвиток Європи сильно залежить від ЗМІ, тому трансформації в національній системі, типології та функціях ЗМІ є закономірним наслідком інтеграції.

Політичне значення ЗМІ в суспільстві проявляється в тому, що вони поширюють ресурс, який активізує суспільство на дії, як членів соціальної системи і як політичних акторів суспільства [175]. Національні ЗМІ – один з найважливіших засобів для будівництва національної культури і єдності. У ранній період розвитку телебачення і радіо урядові інвестиції в багатьох

європейських країнах допомагали становленню і функціонуванню ЗМІ, і ці системи формувалися в особливій національній манері, в контексті тих політичних і економічних умов, які існували в цій окремо взятій країні в конкретний час [173, с. 7].

Структурно-типологічні та функціональні зміни в системі ЗМІ під впливом формується інформаційного суспільства не залишаються непомітними в Європі. Зміни в системі ЗМІ, викликані розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, що стимулюють фрагментацію аудиторії на групи за інтересами, не сприяють набуттю загальноєвропейського духу. Ця особливість стимулює ЄС розробляти цілеспрямовану політику інформаційної підтримки і пропаганди європейським цінностей.

Нові інформаційні технології не тільки змінюють самі ЗМІ, інформаційну сферу, вони змінюють і аудиторію. Мережеві ЗМІ та мережеві версії видань, що мають технічну можливість вмістити більше матеріалу і структурувати його по розділах і інтересам, і пропонувати можливість обговорювати цю інформацію тут же, не просто розбивають аудиторію на окремі групи, але й закріплюють цей процес, створюючи розрізнені вузькоспеціалізовані сфери для спілкування [173, с. 9].

Високий рівень розвитку широкоформатних технологій передачі інформації, що стимулює розвиток інноваційних послуг мають багато країн-членів. Впровадження мобільного телебачення і підтримка його розвитку на території всього ЄС, перехід від традиційного розповсюдження контенту до його мережевої доступності супроводжується розвитком контенту, що створюється користувачами, і становленням нових форм журналістики, що вимагає подальшої роботи над аудіовізуальною політикою і інформаційним законодавством [175, с. 6]. Застарівають документи, що регулюють інформаційний ринок Євросоюзу, тому

Європейська Комісія приступила до розробки послідовного регулюючого документа для внутрішнього ринку інформаційного суспільства та медіа послуг. Початком цього процесу стала третя редакція положень Директиви «Телебачення без Кордонів», яка, будучи основним загальноєвропейським документом, що регулює європейську аудіовізуальну сферу, не відображає всі особливостей і змін у цій сфері.

Складності викликає трансформація законодавства, яке могло б консолідувати внутрішній ринок та принести вигоди споживачам, забезпечити впевненість акціонерів та конкуренцію. Для цього в 2006 році було переглянуто Регулююче положення по електронній комунікації, що в 2010 році вилилося в «Зелену книгу» про універсальні служби електронних комунікацій. Ключовими аспектами законодавства є питання більш якісного використання радіо частот і питання прайвесі [178].

Питання безпеки використання нових он-лайн послуг теж викликає стурбованість у Єврокомісії. У 2006 році вона запропонувала внести обмеження на міжнародні роумінгові тарифи для власників мобільних телефонів і в лютому 2007 року провела переговори з перегляду положенні захисту споживачів на європейському рівні [190]. Також пізніше Європейська Комісія запровадила нову стратегію щодо забезпечення безпеки інформаційного суспільства становищем про боротьбу зі шпигунськими програмами і шкідливим програмним забезпеченням.

Європейська комісія в 2011 році прийняла «Цифровий порядок денний» для Європи, який полягає у тому, щоб забезпечити кожному європейцеві доступ до базової широкосмугового зв'язку до 2013 року і до швидкого і над швидкого широкосмугового зв'язку до 2020 року [131].

Зокрема, в рішенні Комісії викладаються технічні параметри, що передбачають співіснування в смугах частот 900 МГц і 1800 МГц пристроїв

GSM (мобільних телефонів 2G), систем 3G, які поєднують звичайні послуги телефонії з мобільним доступом до Інтернету, і технологій рухомого зв'язку 4G, що забезпечує високошвидкісну широкосмуговий зв'язок.

Крім цих, характерних для інтеграційного процесу ЄС факторів, що впливають на становлення інформаційної політики, Європейське Співтовариство стикається з усіма тими ж нагальними проблемами журналістики в демократичному суспільством, що і решта країн – поєднання ідеї, закону і реальної практики: право на об'єктивну і повну інформацію в протидію обмеженням у цій сфері, що впливають з тих же природних прав людини та влади інформації, яка приваблює політичних діячів і бізнесменів. Глобалізація ЗМІ, відкриття нових ринків, стирання кордонів між країнами-членами ЄС дають нові можливості європейським медіа акторам. У цій ситуації необхідно не забувати, що створення медіа продукту дороге задоволення, особливо аудіовізуального. Фінансова підтримка і капітал можуть надходити по будь-яких каналах: від держави (різними шляхами, в тому числі і через податки, субсидії, фінансування ЗМІ за допомогою реклами). Реальна практика свободи ЗМІ варіюється в залежності від проблем в конкретних національних системах.

Єдиного європейського медіа ринку не існує, так само як і не існує єдиного європейського інформаційного простору. Незважаючи на прагнення до єдиних стандартів і гармонізації інформаційного законодавства, незважаючи на стимулювання інформаційного обміну і виробництва медіа продукту, медіа ринок ЄС залишається сукупністю національних медіа ринків, нехай і пронизаних мережею певних фінансових взаємин.

Основна причина полягає в тому, що медіа системи країн-членів ЄС формувалися в рамках суверенних і національних держав, тому традиція ЗМІ традиції медіа індустрії в різних країнах Європи суттєво відрізняється.

Відсутність єдиного медіа ринку, розрізненість існуючих медіа систем в

Європі, робить істотний вплив на процес набуття Європейської ідентичності в першу чергу. У другу чергу, відсутність єдиного медіапростору, розходження в технічних параметрах зміцнюють розрізненість ринку ЗМІ в ЄС, що в умовах формування інформаційного суспільства в політичному плані означає відсутність загальноєвропейської підтримки громадянськості, демократії і втрату самостійності європейської інформаційної сфери.

Створення єдиного європейського інформаційного простору передбачає забезпечення доступних комунікацій, багатого і різноманітного контенту і цифрових послуг, збільшення швидкості інформаційних послуг в Європі, створення нових інформаційних послуг та он-лайн контенту для існуючих поза електронного формату інформаційних служб.

Сучасний інтеграційний процес характеризується суттєвими змінами, які відбуваються під впливом розвитку інформаційного суспільства. Формування інформаційного суспільства в Європі визначається європейськими інститутами як закономірний етап розвитку світового соціуму, а прагнення досягти високого рівня інформаційного розвитку та адаптації до нових умов всіх сфер життєдіяльності розглядається як запорука отримання максимальної кількості вигод і благ на світовій арені.

Збільшення інформаційного розриву і відмінності в темпах інформаційного розвитку між країнами ЄС розглядається як одна з суттєвих проблем. Незважаючи на створювані технічні та законодавчі умови, ринок інформаційних послуг на європейському рівні, як і раніше не є єдиним, триває формування окремих самостійних інформаційних просторів в європейських рамках. Це пов'язано в тому числі і з тим, що багато європейських споживачів уникають користуватися он-лайн послугами, купувати товари через Інтернет з інших країн-членів. Питання законності і надійності, як і раніше є перешкодою на шляху об'єднання національних інформаційних просторів в єдиний європейський простір.

Інформаційно-комунікаційна політика визнана одним із пріоритетних напрямків діяльності ЄС в рамках інтеграційного процесу в умовах формування

інформаційного суспільства. Розроблено нові принципи політичного управління: відкритість, відповідальність і послідовність.

Інформаційна політика ЄС знаходиться в процесі формування, носить над державний характер, покликана забезпечувати інформаційну підтримку інтеграції, проводити антимонопольну політику, реалізацію основних прав і свобод людини у сфері інформації, створювати умови для виконання принципу вільної конкуренції на інформаційному ринку, забезпечувати розвиток європейського законодавства в інформаційній сфері, надавати підтримку створенню і регулюванню інформаційного простору ЄС.

2.2. Використання методу експертних оцінок у виявленні напрямків формування інформаційної політики України

Визначення ступеню впливу окремих факторів на процес формування інформаційної політики України та ЄС потребує використання спеціальної математичної моделі, моделі прийняття рішень.

Прийняття рішень як тип соціальної діяльності індивіда є актуальним питанням, оскільки охоплює всі сфери людської діяльності. Прийняття вірного своєчасного рішення стає запорукою успіху в виробництві, комерції, політиці. Завдяки розвитку інформаційних технологій, зростанню конкурентної боротьби на усіх напрямках нові вимоги висуваються і до адміністраторів, трейдерів, урядовців.

Подібна ситуація може вважатися причиною того, що успіх в динамічному середовищі залежатиме від умілого використання вже розроблених наукових методів оптимізації, знань власного персоналу і сторонніх спеціалістів, адаптації їх до особливих потреб.

Процес прийняття рішення можна визначити як сукупність дій, починаючи від виникнення та визнання проблемної ситуації, закінчуючи контролем за імплементацією рішення і аналізу отриманих результатів. Прийняття рішення ми

можемо інтерпретувати за визначенням Гаррісона, який зазначає, що рішення – це момент оцінки альтернатив на відповідність меті. Отже, рішення – це не що інше як оцінка і вибір. Приймаючи до уваги подібну постановку проблеми, варто зупинитися на такому науковому методі, як експертні оцінки [76, с. 12].

Використання інформації, отриманої від експертів, виявилось особливо плідним, якщо для її збору, узагальнення і аналізу використовуються спеціальні процедури, логічні прийоми і математичні методи, які отримали сукупну назву «методів експертних оцінок».

Головними категоріями експертних методів оцінювання можна було б назвати наступні.

Альтернатива – можлива дія або позиція особи, що приймає рішення.

Критерій – певний параметр або атрибут, який характеризує альтернативу і за яким проводиться порівняння альтернатив.

Вага критерію – порівняльна важливість параметру або атрибуту з точки зору особи, що проводить оцінку.

Ціна альтернативи – кількісне або якісне значення, яке привласнюється альтернативі за деяким критерієм.

Корисність – очікуваний набуток від використання певної альтернативи за певними критеріями.

Позиція експерта – якісна або кількісна оцінка експертом ваги критеріїв, ціни альтернативи.

Ітерація – процес повторного опитування експертів для надання останнім можливості внести зміни до власної позиції.

Виділяються декілька нормативних процедур: Метод Дельфі, Номінальний Груповий Метод (НГМ), та Метод Дискусійних груп. Найбільш оптимальним методом є метод Дельфі.

В рамках Методу Дельфі передбачається:

- анонімність усіх членів;
- обмеження комунікації з метою відображення лише інформації про думку експерта (зазвичай у вигляді сумарної статистики);

– процес ітерацій, який включає надання усім експертам результатів обрахунку колективного рішення з метою внесення коректив у власну позицію. Процес продовжується поки не буде досягнуто потрібного рівня конвергенції (згоди).

В межах НГМ дозволяється комунікація не лише відносно думки, але й відносно проблемної ситуації. Тобто, має місце стисла аргументація власної позиції. НГМ передбачає наступні етапи:

– експерти публічно презентують індивідуальні оцінки; обмежена дискусія, в процесі якої експертам дозволяється оприлюднити факти на підтримку свого судження;

– експерти мають змогу внести корективи до власних оцінок.

Дискусійні Групи характеризуються вільною комунікацією між членами експертної комісії як стосовно інформації щодо власної позиції, так і інформації відносно проблеми.

Експериментальні дослідження вказали на неможливість надання абсолютної переваги одному з методів стосовно параметру оптимальності прийнятого рішення, хоча НГМ і Дельфі займали кращі позиції. Проведемо дослідження за наступною схемою.

Враховуючи вищенаведену інформацію, можна представити наступний алгоритм проведення експертної оцінки, яка проводилася з вересня по грудень 2013 року:

Етап 1. Формування мети. Метою даного дослідження є визначення ступеню впливу кожного окремого фактору на процес формування інституційної бази інформаційної політики ЄС.

Етап 2. Відбір групи експертів. Підбір групи експертів для даного дослідження відбувався за критерієм ступеню фахової приналежності та вагою впливу на проблематику галузі. Так, для даного дослідження експертами були обрані, які на той час займали наступні посади:

Експерт 1. Наливайченко Валентин Олександрович – народний депутат

України, 1-й заступник голови комітету Верховної Ради України з питань міжнародного співробітництва.

Експерт 2. Остапенко Марина Миколаївна – голова прес-центру Служби безпеки України.

Експерт 3. Кіссе Антон Іванович – народний депутат України, член комітету Верховної Ради України з питань євроінтеграції.

Експерт 4. Серякова Ірина Іванівна – проректор з навчально-виховної роботи і міжнародних зв'язків Київського національного лінгвістичного університету.

Експерт 5. Танюк Лесь Степанович – Народний депутат України I-V скликань, член Національної комісії України у справах ЮНЕСКО, правозахисник, режисер, письменник.

Експерт 6. Маймескул Микола Іванович – Надзвичайний і Повноважний Посол, постійний представник України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві.

Експерт 7. Стадник Роксолана Ігорівна – заступник директора Департаменту інформації та комунікації з громадськістю Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Етап 3. Визначення переліку критеріїв оцінки можливих альтернатив.
Для оцінки ступеню впливу кожного окремого фактору на процес формування інституційної бази інформаційної політики ЄС були використані дані, наведені Українським Центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Розумкова «Конкурентоспроможність регіонів України: Стан і проблеми» та дані, отримані внаслідок власного дослідження протягом виконання роботи (фактори 7 та 9).

Фактор 1. Рівень розвитку й досконалості, на якому знаходиться законодавча база країни.

Фактор 2. Визначення та впровадження пріоритетів стратегії економічного розвитку України для стабілізації економічного становища з метою подальшої

інтеграції до європейського співтовариства та глобального інформаційного простору.

Фактор 3. Створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій

Фактор 4. Проведення в країні-претенденті на членство в ЄС саммітів, конференцій, присвячених інформаційній політиці ЄС.

Фактор 5. Започаткування в країні-претенденті на членство в ЄС прес-центру з проблем створення інституційної бази інформаційної політики ЄС.

Фактор 6. Наявність в Парламенті конституційної більшості.

Фактор 7. Створення концепції електронної держави.

Фактор 8. Висловлення Верховною Радою (ВР) України недовіри до Уряду (що також є відображенням ефективності діяльності Уряду по стратегічному напрямку для України – входженню до ЄС). На основі даного пункту можна говорити про невдоволення населення діяльністю Кабінету Міністрів України, та ВР – виборний орган, покликаний відображати й захищати інтереси пересічних громадян України, а Кабінет Міністрів – ні.

Фактор 9. Входження України до складу Євро-Азійського Економічного Співтовариства (ЄАЕС) [106].

Експерти визначають значення кожного фактору за допомогою рангової шкали, де **найважливіший** фактор дорівнює **1**, а **найменш** важливий дорівнює **10** (Див. Таблицю 2.1).

Таблиця 2.1

Оцінка ступеню впливу кожного окремого фактору на процес формування інституційної бази інформаційної політики ЄС

	Експерт 1	Експерт 2	Експерт 3	Експерт 4	Експерт 5	Експерт 6	Експерт 7
Ф 1	2	2	1	1	1	3	1
Ф 2	3	1	3	2	2	1	3
Ф 3	4	2	1	4	4	4	2

Ф 4	6	3	2	7	5	5	6
Ф 5	5	4	4	5	2	6	4
Ф 6	8	5	6	4	8	9	7
Ф 7	1	1	2	1	1	1	1
Ф 8	7	7	5	6	6	7	8
Ф 9	9	8	7	8	7	8	9

Етап 4. Оцінка рангів відібраних критеріїв. Оцінювання проводять експерти анонімно за єдиною ранговою шкалою.

Етап 5. Компетентність експертів. Метою цього етапу є визначення рівня компетентності експертів з проблеми, яка аналізується. Де «1» – найвища компетентність, а, відповідно, «10» – найнижча (Див таблицю 2.2).

Таблиця 2.2

Визначення компетентності експертів

	Експерт 1	Експерт 2	Експерт 3	Експерт 4	Експерт 5	Експерт 6	Експерт 7
Експерт 1	3	1	2	6	3	2	1
Експерт 2	1	1	2	3	2	4	1
Експерт 3	1	1	2	3	4	2	1
Експерт 4	1	1	1	5	4	3	2
Експерт 5	1	2	3	4	3	2	1
Експерт 6	1	3	1	7	2	3	2
Експерт 7	1	2	1	5	3	4	2
Б (сер.)	1,286	1,571	1,714	4,571	3	2,857	1,429

знач.)							
--------	--	--	--	--	--	--	--

Етап 6. Визначаємо ціну кожної альтернативи за простою сумою місць.

Етап 7. Визначаємо ціну кожної альтернативи за зваженою сумою місць, яка враховує компетентність експертних центрів (експертів) – з проблеми, яка аналізується.

Етап 8. При аналізі оцінок, отриманих від експертів, часто виникає необхідність виявити конкордацію – узгодженість їх думок за деякими об'єктами (факторами), які справляють вплив на єдиний кінцевий результат.

Висувається основна гіпотеза – про відсутність зв'язку між ранжировками і встановлюється ймовірність справедливості цієї гіпотези. Для цього можна використовувати два підходи: визначення коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена чи Кендела.

Більш простим у реалізації є перший підхід – обчислюється значення коефіцієнту Спірмена:

$$R_s = 1 - \frac{D}{n(n-1)}$$

де d_i визначаються різницями рангів першої і другої ранжировок по n об'єктів у кожній.

У розглянутому випадку коефіцієнт кореляції Спірмена дорівнює 0.813, що дає значення імовірності гіпотези про повну незалежність двох ранжировок усього лише 0.004.

Узгодженість думок цих експертів визначимо за *коефіцієнтом конкордації*. Для загального випадку $n=9$ факторів і $m=7$ експертів середнє значення суми рангів для будь-якого фактора визначиться вираженням:

$$\frac{1}{m} \sum_{j=1}^m R_j$$

Тепер можна оцінити ступінь погодженості думок експертів стосовно висунутих факторів. Для кожного з факторів спостерігається відхилення суми рангів, зазначених експертами, від середнього значення такої суми. Оскільки сума цих відхилень завжди дорівнює нулю, для їхнього усереднення розумно використовувати квадрати значень. Сума таких квадратів буде найбільшою тільки у випадку, коли думки всіх експертів стосовно факторів збігаються повністю:

S_{max}

М. Кенделом запропоновано показник узгодженості чи *коефіцієнт конкордації*, обумовлений як:

У нашому прикладі значення коефіцієнту конкордації складає 0.729, чого, при сімох експертах і дев'яти факторах, достатньо для того, щоб з імовірністю не більш 0.05 вважати думки експертів неузгодженими. Тому приймається гіпотеза про узгодженість результатів з експертними оцінками за коефіцієнтом конкордації 0,729 при рівні значущості $\leq 0,9$.

Проведемо обрахування отриманих даних за експертними таблицями згідно з теорією, наведеною вище (Див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

	Експерт 1	Експерт 2	Експерт 3	Експерт 4	Експерт 5	Експерт 6	Експерт 7	Σ р	N
б	1,286	1,571	1,714	4,571	3	2,857	1,429		
Ф 1	2	2	1	1	1	3	1	11	3,571
Ф 2	3	1	3	2	2	1	3	15	4,693
Ф 3	4	2	1	4	4	4	2	21	7,796
Ф 4	6	3	2	7	5	5	6	34	12,244
Ф 5	5	4	4	5	2	6	4	30	10,184
Ф 6	8	5	6	4	8	9	7	47	15,204
Ф 7	1	1	2	1	1	1	1	8	2,592
Ф	7	7	5	6	6	7	8	44	15,06

8								6	0
Ф	9	8	7	8	7	8	9	5	18,48
9								6	8

N – проста сума місць, яка отримується за допомогою додавання експертних оцінок кожного експерта по кожному фактору (альтернативі) окремо. Зважену суму місць визначаємо з врахуванням компетентності експертних центрів. При цьому компетентність експертів не враховується .

$\sum p$ – зважена сума місць, яка враховує компетентність експертів.

Тоді для першої альтернативи:

$$\sum P_1 = (2*1,286+2*1,571+1*1,714+1*4,571+1*3+3*2,857+1*1,429) / 7 = 3,571$$

Для другої альтернативи:

$$\sum P_2 = (3*1,286+1*1,571+3*1,714+2*4,571+2*3+1*2,857+2*1,429)/7 = 4,693$$

Для третьої альтернативи:

$$\sum P_3 = (4*1,286+2*1,571+1*1,714+4*4,571+4*3+4*2,857+2*1,429)/7 = 7,796$$

Таким же чином визначаються зважені коефіцієнти і для інших альтернатив.

Для даного експертного оцінювання коефіцієнт конкордації дорівнює 0,729. Це вказує на те, що рангові дані експертних центрів близькі між собою.

Таким чином, узгодженість даних досить велика і можна зробити аналіз за отриманими експертними оцінками. Тобто, за важливістю факторів, що впливають на визначення ступеню впливу факторів на процес формування інституційної бази інформаційної політики, запропоновані фактори розподіляються наступним чином.

Послідовність розподілу ступеню впливу наведених вище категорій (факторів) узагальнено в таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Ступінь впливу факторів

Фактор	Ступень важливості	EP
--------	--------------------	----

Створення концепції електронної держави.	1	2,592
Рівень розвитку й досконалості, на якому знаходиться законодавча база країни.	2	3,571
Визначення та впровадження пріоритетів стратегії економічного розвитку України для стабілізації економічного становища з метою подальшої інтеграції до європейського співтовариства та глобального інформаційного простору.	3	4,693
Створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій.	4	7,796

Продовження таблиці 2.4

Фактор	Ступень важливості	ЕР
Започаткування в країні-претенденті на членство в ЄС прес-центру з проблем створення інституційної бази інформаційної політики ЄС.	5	10,184
Проведення в країні-претенденті на членство в ЄС саммітів, конференцій, присвячених інформаційній політиці ЄС.	6	12,244
Висловлення Верховною Радою України недовіри до Уряду.	7	15,060
Наявність в Парламенті конституційної більшості.	8	15,204
Входження України до складу Євро-Азійського Економічного Співтовариства.	9	18,488

За результатами проведених досліджень побудуємо діаграму, яка наочно демонструє відсоткову вагу кожного фактору у вирішенні відповідної проблеми. Для даної проблеми маємо діаграму наступного вигляду.

Рис. 2.1 Фактори впливу

У зв'язку з тим, що фактор, який спричиняє найбільший вплив на процес формування інституційної бази інформаційної політики ЄС дорівнює найменшій сумі, то, відповідно, й найменша процентна доля на діаграмі – відповідає найвпливовішому фактору.

Етап 9. Висновок. Оцінюючи результати застосування методу експертних оцінок для визначення ступеню впливу окремих факторів на процес формування інституційної бази інформаційної політики ЄС, були отримані дані, які свідчать про найвищий ступінь впливу наступних чотирьох факторів на процес формування інституційної бази інформаційної політики ЄС: по-перше – це створення концепції електронної держави, по-друге – це той рівень розвитку й досконалості, на якому знаходиться законодавча база нашої країни, по-третє – це визначення та впровадження пріоритетів стратегії економічного розвитку України для стабілізації економічного становища з метою подальшої інтеграції до європейського співтовариства та глобального інформаційного простору і, нарешті, по-четверте – це створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій з метою покращення економічного становища нашої країни, як основи для виконання однієї з основоположних вимог для вступу в ЄС.

Виходячи з отриманих висновків проведеного методу експертних оцінок, варто звернутися до концепції «електронний уряд» більш докладно.

У більшості західних країн розроблена концепція «e-Government» («електронний уряд»), тісно взаємопов'язана з інформаційним суспільством.

Під цією назвою в уряди майже всьому світу почали інтенсивно використовувати інформаційно-комунікаційні технології з метою підвищення ефективності та якості своїх послуг. Вже зараз світовий досвід показує, що впровадження цих технологій надає громадянам і бізнесу доступ до високоякісних послуг органів державної влади і одночасно зменшує вартість цих послуг.

Основними напрямками діяльності «електронних урядів» є введення в дію програм, за допомогою яких здійснюються збір податків, обробка щорічних бюджетних платежів; об'єднання в один портал різних відомств; надання в електронному вигляді ключових урядових послуг і т.д. В той же час «електронний уряд» – це реалізація інвестиційного проекту, який можуть дозволити собі дуже багаті країни. «Індекс розвитку електронного уряду» показує зв'язок розвитку країни з обсягом інвестицій у «цифрові» інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Формування електронного уряду представляється основним стратегічним напрямом і ключовим завданням державної влади в особі її органів та організацій у здійсненні переходу до інформаційного суспільства. Вирішення цієї задачі і може стати реальним практичним внеском держави як вищого політичного інституту у розбудову якісно нового інформаційного середовища [116].

При цьому державі, як вважають аналітики, слід у першочерговому порядку вирішити наступні проблеми. По-перше, зосередити свої владно-примусові, адміністративні можливості та матеріальні ресурси на трансформації власних структур і алгоритмів діяльності на основі їхнього перекладу в мережеву інформаційну середу. По-друге, законодавчо забезпечити рівні і обов'язкові для всіх правила участі бізнес-спільнот у розвитку інформаційного середовища

на основі вільної і рівноправної конкуренції, демонополізації і лібералізації ринку інформаційної і комунікаційної продукції та послуг. По-третє, створити сприятливі умови, включаючи необхідну державну підтримку, науковому співтовариству, громадським, професійним та іншим об'єднанням громадян,

соціальним інститутам для їх безпосередньої участі як у розвитку інформаційного середовища, так і у вирішенні ключової соціальних проблем постіндустріального етапу розвитку – адаптації людини до кардинальних змін інформаційної простору.

Ядром концепції «електронної держави» є перехід до орієнтації на потреби і задачі громадян і господарюючих суб'єктів.

В останні десятиліття питання реформування державного управління в значній мірі спираються на концепцію «Нового державного менеджменту» (New Public Management). Феномен нового державного менеджменту виник в рамках більш широкого руху за «перебудуватися уряд», яке почалося в кінці 1970-х років в економічно розвинених країнах. За оцінками багатьох фахівців, цей рух є одним з найбільш серйозних змін у філософії та парадигми державного управління, яке сталося за останнє сторіччя. Авторами концепції «перебудування уряду» (Reinventing Government – RG) є Д. Осборн і Т. Геблер, які пропонують наступні принципи RG:

- важливо реалізувати «принцип одного вікна», при якому громадянин не повинен носити документи з одного «вікна» в інше для того, щоб здійснити необхідну для нього операцію, він повинен просто звернутися в одну установу, а весь подальший процес оформлення документів і обмін інформацією повинен відбуватися всередині без його участі та у фіксований термін. Для цього необхідна розробка загальнонаціональних стандартів та регламентів для взаємодії інформаційного обміну між відомствами;

- держава розглядається як спосіб колективної діяльності та вирішення суспільних проблем;

- ефективна держава має відповідати вимогам інформаційного суспільства та економіки знань;

- проблемою державного управління не є люди (бюрократ), а сама бюрократична система;

- «традиційна» демократія не зможе вирішити сьгоднішні проблеми

держави шляхом перерозподілу коштів між апаратом і громадянами;

– в організації державного управління необхідно ґрунтуватися на принципах забезпечення рівності можливостей для всіх громадян. Основною ідеєю цієї концепції є твердження, що основне значення треба надавати не уряду, а такої зміни стимулів у державному секторі, які дозволять владі стати більш підприємницько орієнтованою і відповідно більш ефективною [219].

Широке поширення принципів нового державного менеджменту пов'язують із зростанням недовіри урядам і розширення в суспільній свідомості негативізму по відношенню до влади. У результаті політична влада, прагнучи уникнути звинувачень у неефективному керівництві, які можуть негативно позначитися на перспективах переобрання, зацікавлена делегувати відповідальність на середні і нижні поверхи Урядової ієрархії – урядові агентства та інші структури. У дослідженнях управлінських процесів зростає значимість політологічного підходу. Виявилось, що відділення управління ресурсами від політики, на якому наполягає концепція нового державного менеджменту, в значній мірі безперспективне. Фактично перехід від концепції нового державного менеджменту до опису управлінської політики і категоріях «Governance» означає зміну методологічних підстав теорії та практики адміністративних реформ. Ця концепція об'єднує механізми, процеси і інститути, через які громадяни і групи виражають свої інтереси, реалізують свої законні права, виконують обов'язки та балансують між відмінностями. Загальний зміст концепції «Governance» полягає в тому, що державне управління стає менш жорстким, деталізованим і регламентованим; воно базується, скоріше, на горизонтальних, ніж на вертикальних зв'язках між державними органами.

Європейський підхід до розвитку «електронної держави» в значній мірі спирається на базові принципи макроекономічної політики країн Євросоюзу в області формування інформаційного суспільства, заявлені в програмі

«Електронна Європа». Зокрема це сприяння створенню центрів доступу (бібліотеки, школи і т. д.), розширенню набору соціальних послуг, що надаються в електронній формі, і збільшення їх доступності, дає можливість адаптації всіх категорій громадян до нових умовами життя. Державні органи влади повинні лідирувати по використанню електронних технологій в своїй повсякденній діяльності, стимулюючи цим прискорення інформаційного розвитку всього суспільства. Важливим фактором, що відрізняє європейську модель, є прагнення ретельно враховувати при створенні систем електронного уряду соціально-культурне та мовне різноманіття суспільства [189].

Європейськими інститутами послідовно розроблялися програми по адаптації суспільства до нових умов, що ставили завдання в різних сферах загальноєвропейського життя: медіа програми e-Europe 2002 (Електронна Європа – 2002), e-Europe 2005 (Електронна Європа – 2005), e-Europe 2010, і 2010 (план інформатизації). Проект e-Europe спрямований на те, щоб громадяни ЄС отримали максимальну вигоду від інформаційної революції, а європейські країни отримали серйозну підтримку і нові пріоритети в конкурентній боротьбі з США і країнами решти світу. Програма e-Content – істотна складова частина проекту e-Europe. Якщо ставиться завдання побудувати інформаційне суспільство для всіх, інформаційне наповнення Інтернету має бути багатим, різноманітним і багатомовним, має відображати культурне різноманіття європейських народів, воно має бути в змозі задовольнити конкретні культурні, наукові, освітні потреби користувача. e-Content – це програма підтримки виробництва, розповсюдження та використання європейського контенту і підтримки багатомовності всесвітньої мережі. Оцифровка – це необхідний перший крок на шляху створення контенту, який стане фундаментом електронної Європи. Це життєво необхідна діяльність по збереженню колективної культурної спадщини Європи, щодо надання громадянам доступу, щодо підвищення якості освіти та туризму [131].

Однією з цілей програми e-Content є стимулювання створення Європейського контенту і забезпечення доступу до нього через глобальні мережі для того, щоб повністю використовувати можливості, надані цифровими технологіями, для переходу до суспільства, заснованого на знанні. Реальним фінансовим інструментом, що дозволяє реалізовувати програми і проекти в рамках eEurope і e-Content та втілювати в життя ідеї ERA є Рамкові програми Європейської Комісії [190]. Єдиний європейський інформаційний простір є необхідним для внутрішньої цілісності Євросоюзу в рамках глобального інформаційного простору. Технічні параметри, які повинні бути реалізовані в Європі в період 2013–2020 року, необхідні для того, щоб європейські громадяни мали місце для участі в дебатах.

Питання єдності внутрішнього інформаційного простору також впирається у відсутність єдиного технічного стандарту для інформаційних технологій, тому Єврокомісія ставить завдання досягнення технічної взаємосумісності на всіх рівнях. Це необхідно в цілях забезпечення культурного, політичного та медіапростору, а також – технічної можливості безперешкодного руху інформації на території всього ЄС для формування інформаційного єдності. У 2007 році Європейська Комісія опублікувала рамковий документ щодо європейської сумісності технічних систем [225]. Для забезпечення відкритості управління Євросоюз пропонує використання ІКТ в сфері громадських служб. Європейські організації повинні заохочувати застосування ІКТ на робочих місцях з метою підвищити ефективність праці. Інфраструктура сучасного життя повинна практично повністю ґрунтуватися на інформаційно-комунікаційних технологіях, ІКТ визнаються як двигуни інновацій, інструментів трансформації урядових і бізнес моделей для поліпшення якості життя. У результаті відзначається збільшення кількості та якості європейських громадських служб у мережі Інтернет, і послуги, які вони надають стають більш комплексними.

Країни-члени домоглися певного прогресу у створенні національного електронного уряду у співпраці на рівні ЄС по досягненню плану електронного уряду 2011-2015. План визначає основні пріоритетні області по формуванню для громадян Європи відкритої і гнучкої системи персоналізованих послуг електронного уряду адміністрацій на місцевому, регіональному, національному та європейському рівні. У 2006 році був запущений проект порталу Електронне Здоров'я, а національні уряди завершили свої національні проекти та стратеги і дозволять зробити цей проект доступним для громадян [131].

Базові електронні послуги для громадян сприяють ліквідації черг в державних органах влади, сприяючи раціональному використанню особистого часу громадян. Обов'язковими є можливості подати податкову декларацію, здійснити пошук роботи через державні служби зайнятості, зняти / поставити на облік автомобілю та багато іншого через електронні засоби комунікації. «Повідомний підхід» в роботі державних установ сприяє зниженню хабарництва з громадян в особі чиновників, і прискоренням отримання послуг громадянами з боку органів державного управління.

Тим самим, коли громадянин (користувач) має справу з ефективно організованою системою «електронного уряду», він не цікавиться яке конкретно відомство зобов'язане надати йому ту чи іншу послугу, а спілкується з різними відомствами з точки зору «життєвого епізоду». Один «життєвий епізод» може бути пов'язаний з декількома. Важливою складовою цієї діяльності є реструктуризація адміністративних процесів і проектування електронних адміністративних регламентів, які мають скласти основу єдиної архітектури «електронного уряду» [118, с. 65].

У більшості країн світу інформаційний простір і те, що відбуваються в ньому є об'єктом регулювання з боку політичних акторів та органів державної влади. Найбільшою увагою у багатьох країнах в даний час користується Інтернет, теле- та аудіовізуальні системи. Хоча слід зазначити, що і традиційні, так звані

друковані ЗМІ, не залишаються поза політичним впливом і контролем з боку влади і суспільства. Вважаємо, що врахування досвіду різних країн у формуванні та реалізації державної інформаційної політики може надати істотну допомогу українському політичному керівництву, громадськості та науковому суспільству.

Реалізація технологічних рішень електронного урядування вимагає певної адаптації системи державного управління до нових умов функціонування. З одного боку, роль органів влади повинна бути переглянута з наближенням їх діяльності до умов ринку, конкуренції та обслуговування громадян. Нова концепція управління публічного менеджменту змінює роль держави та делегує частку управлінських функцій громадам та громадянам. З іншого боку, – залишає за собою функції щодо захисту прав та свобод громадян, контролю за додержанням норм та вимог чинного законодавства. В цих умовах державне управління стає більш гнучким. Встановлюються нові зв'язки між владою, громадянським суспільством та бізнесом. Найбільш важливим напрямом комунікацій стає взаємодія органів державної влади з використанням електронного документообігу та цифрового підпису (G to G), забезпечується взаємодія органів влади з громадянами (G to C), та бізнесом (G to B). Через механізми державного управління, з урахуванням нових викликів інформаційного суспільства, реалізується ряд функцій держави з питань організації, координації, регуляторної діяльності, контролю [4, с. 74].

Модель «Електронного урядування», завдяки можливостям інформаційних технологій, найбільш задовольняє новим вимогам суспільного розвитку. Ефективне управління в таких умовах, для збереження злагодності у суспільстві та тенденцій розвитку, повинно базуватися на достовірній, достатній та неупередженій інформації. З іншого боку, державні органи повинні інформувати суспільство щодо поточного стану справ у державі, забезпечувати можливість участі громадян в обговоренні питань розвитку та проектів рішень з різних напрямків життєдіяльності.

Управління процесами розвитку інформаційного суспільства, в першу

чергу, здійснюють органи державної влади, які планують, організують та координують виконання завдань розвитку інформаційного суспільства. Центральним органом з цих питань є Кабінет Міністрів України, але він безпосередньо не здійснює управління, а делегує повноваження центральним органам виконавчої влади. Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» до основних повноважень Кабінету Міністрів України відноситься проведення політики у сфері інформатизації та сприяння становленню єдиного інформаційного простору на території України. Інші центральні органи влади повинні забезпечити виконання завдань в межах своїх повноважень. Так, питаннями формування відповідної загальної нормативно-правової бази інформаційного суспільства повинен займатися Мінюст. Питаннями реформування організаційної структури органів влади та підготовки кадрів – Голодержслужба, питаннями підвищення ефективності виконання проектів інформатизації та технічної політики в інформаційній сфері – Державний комітет інформатизації, питаннями наукової та освітянської діяльності – Міністерство освіти та науки, питаннями удосконалення механізмів фінансування процесів розвитку інформаційного суспільства – Міністерство економіки та Міністерство фінансів. Інші центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень повинні розробити відповідні галузеві програми розвитку інформаційного суспільства. Але відповідні завдання для органів влади чітко не визначені, не мають відповідного фінансового забезпечення та системи контролю за їх діяльністю з цих питань. Тобто, завдання органам влади щодо управління процесами розвитку інформаційного суспільства чітко не визначені, і як наслідок, адекватних координованих управлінських дій з їхнього боку не відбувається [4, с. 75].

Механізмами державного управління процесами розвитку інформаційного суспільства є: нормативно-правове регулювання діяльності органів влади, юридичних та фізичних осіб в інформаційній сфері та відповідне фінансове заохочення та підтримка, удосконалення освітянської діяльності серед державних службовців та громадян щодо питань та завдань розвитку інформаційного суспільства, удосконалення організаційної структури органів влади та їх функцій.

Крім того, необхідно враховувати можливі управляючі дії з боку інших суб'єктів суспільства: громадян, громадянських організацій, бізнесу та їх об'єднань. При активній та конструктивній діяльності цих складових, їх можливо розглядати у складі органів управління, в іншому випадку – як зовнішній фактор впливу.

Сьогоднішній стан системи управління розвитком інформаційного суспільства в Україні характеризується наявністю тільки окремих її складових, хаотичністю розвитку. Не визначено конкретні цілі та результати, які планується досягти на певних етапах розвитку інформаційного суспільства. Органи управління повинні змінюватися в процесі управління, удосконалюючи свою структуру та функції. Механізми (важелі) управління знаходяться у множенні характеристик об'єкту управління. Зворотного зв'язку в існуючій системі державного управління розвитком інформаційного суспільства майже не існує. Система прийняття рішень має інерційний (не оперативний) характер, в ній відсутні чітко визначені цілі управління, стратегії їх цілей тощо. З метою підвищення ефективності функціонування системи державного управління впровадженням електронного урядування необхідно здійснити такі основні заходи:

- визначити конкретні цілі та завдання електронного урядування;
- розробити систему показників оцінки стану впровадження електронного урядування ;
- забезпечити зворотній зв'язок;
- підвищити координацію діяльності всіх органів державної влади та місцевого самоврядування;
- здійснити дійове науково-методичне, організаційно – технічне, інформаційно-аналітичне, нормативно-правове, ресурсне забезпечення впровадженню електронного урядування [4, с. 73].

З метою концентрації ресурсів та ефективною координації діяльності органів влади необхідно зосередити фінансові ресурси та повноваження щодо визначення пріоритетних цілей та завдань у визначеному Кабінетом Міністрів України центральному органі виконавчої влади.

Для оцінки поточного стану впровадження електронного урядування необхідна система відповідних показників та індикаторів, яка повинна запроваджуватися в системі статистичних спостережень, а також в системі звітності органів влади щодо виконання завдань та проектів інформатизації.

Ефективним засобом забезпечення оперативного та сталого управління впровадження електронного урядування є удосконалення зворотного зв'язку та впровадження інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління впровадженням електронного урядування, яке на підставі аналізу наявної інформації та математичного моделювання процесів розвитку спроможне здійснювати прогнози та дозволить компенсувати затримку у контурі управління та своєчасно формувати управлінські рішення.

Сучасний стан інформаційно-аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень та використання аналітичних моделей органами влади знаходиться на досить низькому рівні, у тому числі в сфері управління впровадження електронного урядування. Основна задача підвищення ефективності державного управління в цій сфері полягає в удосконаленні структури та функцій органів державної влади та місцевого самоврядування, створенні системи їх інформаційно-аналітичного забезпечення.

Оперативність діяльності досягається впровадженням системи збору інформації від всіх органів виконавчої влади по визначеному регламенту, використанням системи електронного документообігу і електронного підпису, застосуванням математичних моделей прогнозування результатів на різних етапах.

Громадський контроль досягається прозорістю і публічністю діяльності влади шляхом безпосередньої інтерактивної взаємодії влади, населення і бізнесу через Інтернет -представництва.

Існує два основних підходи до формування комплексної моделі державного управління. Згідно з першим підходом вихідне державне управління є тільки антикризовим управлінням або традиційним, що передбачає визначення чітких критеріїв та порогів переключення з однієї моделі державного управління

на іншу в залежності від ситуації, а також можливість здійснення управління тільки по одній з вказаних моделей [4, с. 75].

Другий підхід передбачає паралельне застосування двох моделей і включає дії та заходи, що спрямовані, наприклад, як на подолання кризи, так і реалізацію традиційного «електронне урядування». Реально будь-яка країна в мирний час та в умовах традиційного функціонування повинна відволікати частину своїх ресурсів на локалізацію (нейтралізацію) чинних та майбутніх загроз і навпаки навіть в умовах глибокої кризи (особливого періоду, надзвичайного стану) завжди здійснюються заходи, спрямовані на сталий розвиток країни, зорієнтовані

на майбутній поза кризовий стан. Комплексна модель державного управління потребує чіткого визначення: поточного та бажаних станів розвитку інформаційного суспільства; стратегії досягнення визначеного майбутнього стану; зворотних зв'язків, об'єкту та суб'єкту управління тощо.

Модель державного управління на основі технології «електронного урядування» формалізовано у в Законі України «Про основи розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», Плані заходів з його реалізації, чинній Програмі діяльності Уряду та інших [128]. Але в зазначених документах тільки в узагальненому вигляді представлена модель традиційного електронного урядування, яка не враховує особливостей її функціонування в умовах криз. Тому ця модель потребує як деталізації та конкретизації у таких документах як концепція, стратегія та програма електронного урядування, так і включення в ці документи окремого розділу з питань функціонування електронного урядування в специфічних умовах криз, у тому числі, враховувати можливість здійснення проти України кібертерористичних дій, проведення спеціальних інформаційних операцій, ведення інформаційних війн(кібервійн), де об'єктами є елементи або система в цілому електронного урядування. В таких умовах з метою захисту національного кіберпростору можливе введення обмежень на використання органами державної влади та органами місцевого

самоврядування, суб'єктами господарювання ІКТ та Інтернет [4, с. 76].

Впровадження електронного урядування в Україні забезпечить якісно новий рівень управління державою та суспільством в цілому, зміцнить довіру до держави та її політики, вдосконалить взаємодію між органами державної влади, бізнесом, громадянами та державними службовцями.

Основні напрямки розвитку електронного урядування в Україні:

- створення фундаментальних основ та правових умов для розробки Стратегії та Державної програми електронне урядування, зокрема – Закону України про створення інформаційної системи «Електронне урядування»;

- стимулювання попиту на послуги електронного урядування шляхом повного задоволення потреб громадян в ефективному доступі до послуг державних органів;

- зменшення рівня цифрової нерівності між різними соціальними групами та регіонами в країні, між Україною та європейськими країнами;

- полегшення взаємодії «бізнес – влада» і прискорення розвитку національного сегменту електронної комерції, активізації участі у міжнародній електронній торгівлі;

- формування єдиного національного інформаційного простору та прискорення його інтеграції в світовий інформаційний простір;

- підвищення конкурентоспроможності національної економіки та міжнародного іміджу України;

- скорочення витрат на утримання державного апарату за рахунок створення відповідних інформаційно-аналітичних систем;

- розвиток національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури за рахунок розвитку єдиної телекомунікаційної інфраструктури для державних потреб.

- гарантування інформаційної відкритості та прозорості діяльності органів державної влади, підвищенням рівня довіри за рахунок створення нових і модернізації діючих державних сайтів у мережі Інтернет.

Подальше здійснення політики розбудови системи електронного урядування залежить від політико-правового становища суспільства, фінансово-економічних можливостей держави. Зазначені фактори здатні внести суттєві корективи в процес побудови електронного урядування, – особливо це стосується наявності матеріально-технічних і фінансових ресурсів.

За даними звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2012-2013 роках, серед 144 країн, Україна другий рік поспіль покращує свої позиції за індексом глобальної конкурентоспроможності. Так, за цим індексом України піднялася на 9 позицій, тим самим перемістилася з 82-го на 73-є місце.

Провідні позиції у рейтингу глобальної конкурентоспроможності займають Швейцарія, Сінгапур та Фінляндія, які складають трійку лідерів. Російська Федерація та Казахстан випереджають Україну, посідаючи відповідно 67 і 51-е місця у загальному рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

Покращення позиції України у цьому рейтингу відбулося за рахунок міцних позицій країни за окремими складовими індексу, такими як, високоосвічене населення, значна ємність ринку, які є хорошою основою для подальшого економічного зростання.

З іншого боку, незважаючи на проведені в Україні економічні реформи, залишаються слабкими такі складові індексу, як «система інституцій» (132-е місце), що визначається правовою й адміністративною інфраструктурою, та «ринок товарів і послуг» (117-е місце), що є неефективним. Пріоритетними напрямками також мають стати складові індексу «стабілізація фінансового сектора України» (114-е місце) та «підвищення рівня розвитку бізнесу» (91-е місце).

Серед основних невикористаних можливостей України особливу увагу заслуговують складові «інновації» та «технологічна готовність».

У рейтингу глобальної конкурентоспроможності у 2012-2013 роках за складовою «інновації» України займає 71-е місце. Найбільший вплив на

підвищення значення рейтингу України у 2012-2013 роках за складовою «інновації», порівняно з попереднім звітним періодом, мали зміни таких її показників, як: якість науково-дослідних інститутів (підвищення на 8 позицій); державні закупівлі новітніх технологій і продукції (підвищення на 15 позицій); наявність вчених та інженерів (підвищення на 26 позицій); кількість патентів, отриманих на 1 млн. населення (підвищення на 20 позицій).

За складовою «інноваційна спроможність» Україна у 2012–2013 роках втратила 16 позицій. Це було пов'язано з тим, що підприємства використовують іноземні технології (шляхом отримання ліцензій), ніж вітчизняні розробки та дослідження.

У рейтингу глобальної конкурентоспроможності у 2012–2013 роках, за складовою «технологічна готовність», України піднялася на 1 позицію і займає 81-е місце. Варто відзначити, що у 2012–2013 роках майже всі показники складової «технологічна готовність» покращилися. Зокрема, такі, як «рівень освоєння технологій» (підвищення на 2 позиції), «іноземні інвестиції та трансфер технологій» (підвищення на 15 позицій), «інтернет-користувачі» (підвищення на 4 позиції).

Оцінки з технологічної готовності не можуть бути істотно підвищені в короткостроковій перспективі. На сучасному етапі Україні необхідно сконцентрувати зусилля на покращанні ділового клімату, що сприяло би припливу іноземних інвестицій, у тому числі й таких, що привносять нові технології. Це також стимулює поширення інформаційно-комунікаційних технологій до рівня, необхідного для ефективного використання можливостей такого інструменту як «е-уряд». Водночас «е-уряд» сприяє значному спрощенню ведення бізнесу, зокрема, звужує поле для корупції. Ці два процеси – підвищення технологічної готовності і впровадження «е-уряду» – взаємозалежні та взаємовигідні, оскільки вони значною мірою вирішують проблеми один одного. Проте на сьогодні рівень використання ІКТ все ще незадовільний в

Україні, він знижує реальний і очікуваний ефект від зусиль держави у розвитку «електронного уряду» як інструменту підвищення конкурентоспроможності.

Висновки до другого розділу

1. 1. В умовах розвитку інформаційного суспільства основними соціально-політичними тенденціями в контексті інтеграції є: інформатизація всіх сфер життєдіяльності, збільшення інформаційно-комунікативного розриву між громадянами ЄС та європейськими інститутами, загострення національних протиріч у протизагу зусиллям по створенню європейської єдності, нерівномірність у темпах інформаційного розвитку між країнами-членами, трансформація національних систем ЗМІ і формування загальноєвропейського інформаційного законодавства та інформатизація політичного процесу.

2. 2. В європейському інформаційному суспільстві важливим компонентом стають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які представляють собою важливий сектор економіки. Європейський Союз прагне зробити його привабливим для інвестицій і створює спрощене конкурентне середовище.

3. 3. Інформаційна політика ЄС носить наддержавний характер, покликана забезпечувати підтримку інтеграції і вирішувати актуальні інформаційні завдання на європейському та національному рівнях. Вона виходить з того, що повинна відповідати інформаційним інтересам самого співтовариства, не порушуючи при цьому інтересів країн-членів.

4. 4. Для того, щоб уникнути інформаційного розподілу в суспільстві, необхідно забезпечити медіа грамотність всіх соціальних груп, і спростити використання інформаційних технологій. Особливо це стосується осіб з обмеженими можливостями і літніх людей.

5. 5. Країни Західної Європи мають певні традиції державного регулювання діяльності електронних ЗМІ. Їх діяльність має двоїсту спрямованість: з одного боку, вона гармонізує ставлення власників ЗМІ до

уряду, захищаючи ЗМІ від прямого офіційне втручання, з іншого боку, – сприяє формуванню соціальних цінностей в інтересах держави.

6. 6. Нові інформаційно-комунікаційні технології вимагають модернізації політичних, культурних, соціальних та інформаційних відношень між країнами-членами в рамках інтеграції.

7. 7. Інформаційно-комунікаційна політика визнана одним із пріоритетних напрямків діяльності ЄС в рамках інтеграційного процесу в умовах формування інформаційного суспільства Розроблено нові принципи політичного управління: відкритість, відповідальність і послідовність.

8. 8. Національні уряди на вимогу ЄС повинні спонукати також інтерес громадян ЄС до інформаційній сфері, забезпечуючи повний доступ до універсальних послуг, гарантуючи високий рівень захисту персональної інформації та прав.

9. 9. В даний час Інтернет має вирішальне значення для функціонування сучасної економіки, суспільства і навіть держави. Але уряди низки країн стурбовані тим, що цей життєво важливий ресурс їм аж ніяк не підконтрольний.

10. Успішний проект «е-уряду» здатний зробити національну економіку конкурентоспроможною, поліпшивши якість та ефективність роботи державних інституцій. На сьогодні в Україні немає системного проекту впровадження

«е-уряду». При цьому відсутні типові проектні рішення, які б дозволили «тиражувати» успішний досвід окремого проекту по країні.

11. Український бізнес відзначає зростання застосування ІКТ у своїй діяльності. Водночас порівняно з іншими країнами бізнес надає істотно меншого значення ІКТ у створенні нових бізнес й організаційних моделей. Їх недооціненість призводить до відставання українських підприємств від зарубіжних.

12. Реальний короткостроковий ефект від впровадження «е-уряду» для

України – це істотне підвищення ефективності та якості функціонування державних інституцій, зменшення витрат на утримання держапарату, зменшення витрат бізнесу на взаємодію з державними інституціями. Автоматизація процесів у десятки разів збільшить швидкість, операційну і фінансову ефективність щодо взаємодії держорганів між собою, з бізнесом і громадянами. Ефект може бути помітний уже впродовж першого року від початку реалізації широкомасштабного загальнодержавного проекту з впровадження «е-уряду», адже сучасні інформаційні системи запроваджуються досить швидко.

Розділ 3

Шляхи формування Інформаційної політики України в контексті європейського напрямку розвитку

3.1. Особливості формування української інформаційної політики

Становлення інформаційного суспільства в Україні, формування адекватної сучасним реаліям її інформаційної політики набуває все більшої актуальності і є запорукою демократичного розвитку й інтеграції України в європейську співдружність, входження у світовий інформаційний простір.

Як відомо, у даний час Україна вирішує двоєдине завдання: здійснення реальних соціально-політичних перетворень у суспільстві у контексті європейських цінностей, і перехід від індустріального суспільства до інформаційного суспільства. Хоча умови цих двох завдань різні, мета їхнього рішення практично одна, оскільки в сучасній політологічній науці, а також в офіційних міжнародних програмних документах, інформаційне суспільство ототожнюють із суспільством демократичним, у якому інформація, інформаційні технології та інформаційна політика служать не тільки економічному і технологічному розвитку, але і забезпеченню свобод і прав громадян.

Зв'язок між розвитком демократії і побудовою інформаційного суспільства фіксується в Окінавській Хартії Глобального інформаційного суспільства, «Декларації принципів» і «Плані дій» Всесвітнього Самміту з питань інформаційного суспільства [110]. Інформаційне суспільство є тим середовищем, у якому ефективно реалізуються цінності громадянського суспільства. На відміну від інших, інформаційне суспільство – це тип суспільства рівних можливостей, доступних для кожного, скрізь і будь-коли.

Постановка проблеми формування політики інформаційного суспільства особливо актуальна для сьогоденної України, у якій апробуються нові моделі

соціального керування, спрямовані на посилення взаємодії суспільства і влади. Без нарощування комунікативних процесів, що забезпечують посередницьку місію між суспільством і державою і здійснюють доступ громадян до інформації, яка дозволяє приймати зважені, соціально значущі, політичні рішення, а головне – формувати «людину демократичну» (що має відповідальність, самостійність, самодостатність, законслухняність, повагу до прав і свобод інших громадян, громадянськість, ініціативність), неможливе формування демократичного інформаційного суспільства, основу якого складає не насильство чи багатство, а ефективність взаємодії влади з громадськістю, високий рівень розвитку системи соціального контролю і здатність держави з мінімальними витратами вирішувати соціально-політичні проблеми з максимальною користю для найбільшого числа громадян.

Становлення державності в Україні потребує формування власного інформаційного простору, а зі вступом до міжнародного й європейського правового простору важливою є інтеграція України до світового інформаційного простору, оволодіння сучасними інформаційними технологіями і з цією метою – формування гнучкої інформаційної політики.

Більшість авторів, що досліджують політику посттоталітарних систем, акцентують увагу на їхній найважливішій характеристиці – транзитивності, перехідності. Так, Н. Смелзер характеризує посттоталітарні системи як суспільства, що знаходилися на етапі соціального зрушення, у фазі соціальних, культурних і політичних змін. Причому, поняття перехідності необхідно розуміти не як просту номінацію етапу трансформації соціуму, а як особливий стан системи, що має самодостатні значення. З позиції політологічного аналізу перехідним у політиці можна назвати такий стан політики (зокрема інформаційної) соціальної системи, при якому у результаті раптових (різких) змін на макросоціальному (державному) рівні при досить малих змінах на мікросоціальному (регіональному, місцевому) рівні відбувається порушення її рівноважного стану, що викликає

потребу в перетворенні основних напрямків даної політичної галузі для досягнення нової просторово-часової інформаційної упорядкованості [40, с. 49].

Стан невизначеності, нестабільності процесу переходу від політичної системи одного типу до політичної системи іншого типу багато дослідників називають станом дезорганізації, хаосу. Україна втратила традиційні інститути статусно-рольової соціальної ідентифікації і потрапили в стан «хаосу», «дезорганізації» чи, за висловом Г. Мамардашвілі, у стан «після хаосу», «життя після смерті» [94, с. 163–165].

Те, що відбувалося і відбувається в українському суспільстві, дійсно являє собою хаотичний розпад традиційних підходів, розкладання їх на безліч складових, що взаємоперетинаються, автономно існують. У цих дезорганізованих «світах» соціальні цінності, норми, зразки поведінки, політичні тенденції починають орієнтуватися на принципово іншу систему відліку, ніж у традиційному суспільстві [6, с. 63]. За таких умов частина суб'єктів суспільства виявляється здатною пристосуватися до нових соціальних цінностей і норм, одержати новий соціальний статус і місце в економічній і політичній структурі, що формується. Інша, як правило, більша частина, не в змозі чи не бажає приймати нові соціальні цінності, норми і зразки поведінки. Таким чином, в умовах швидкої трансформації українського соціуму (зокрема – і в європейській соціокультурний простір) одні соціальні прошарки і групи одержують пріоритетний розвиток, а інші втрачають своє колишнє значення, що безумовно відображається на інформаційно-політичних процесах в суспільстві [46, с. 153].

Процеси трансформації в українському суспільстві мають суперечливий характер. Люди по-різному сприймають інформаційні потоки, по-різному оцінюють ситуацію в країні і перспективи її розвитку. Відсутність загально визнаного ціннісно-нормативного комплексу, науково обґрунтованого інформаційного супроводження євроінтеграційних процесів призводить не тільки до анемії, але і до серйозних розбіжностей між різними соціальними групами щодо цілей і засобів розвитку українського суспільства [107, с. 45].

Важливою рисою українського соціуму є особлива роль державних органів у здійсненні інформаційної політики. Необхідність державного втручання в громадське життя, у тому числі й у формування інформаційного суспільства, у сучасному суспільствознавстві – аксіома. За відсутності вільної ринкової економіки, що запускає саморегулюючі механізми не існує іншого способу керування суспільними процесами як за допомогою державного регулювання. Як справедливо відзначає С. Сулакшин, «спроба прибрати в перехідний період державний контроль і керування призводить до різко нестаціонарних, вибухових процесів, у кінцевому підсумку – до руйнування системи» [146, с. 64]. Ступінь же державного регулювання інформаційної сфери, його оптимальність, ступінь координованості інформаційної політики повинна визначатися багатьма факторами: рівнем розвитку ринкової економіки, зрілістю громадянського суспільства, укоріненням демократії і та ін.

Наступною особливістю інформаційного суспільства України, є їхній комунікативний характер. Комунікація – це дуже складне і багатомірне явище, що має універсальний характер соціальних структур. Саме комунікація визначає інформаційну сферу, сферу виробничої діяльності, стереотипи мислення, соціальної поведінки. У суспільстві, побудованому на принципах комунікації, людина виступає головною фігурою у виробленні і використанні інформації. У такому випадку суспільство є не машиною, а гнучкою системою різноманітних і багатомірних комунікативних структур. Очевидно, що цінність людської особистості в цьому суспільстві значно виростає і тим вона вище, чим людина багатше духовно й інтелектуально, тому що розвинута людина має значно більш широкий спектр мов культури і більший потенціал для вироблення нетривіальних ідей.

Сфера публічності в перехідних суспільствах поширюється на всі сфери життєдіяльності індивідуума – роботу, дозвілля, приватне життя тощо. Так формується інформаційно-комунікативний континуум, з якого суб'єкт взаємодії не в змозі довільно вибрати те чи інше, але змушений або брати участь у всій сукупності комунікацій, або взагалі відмовитися від участі в них, вийшовши

із соціального простору [39, с. 67].

Також слід зазначити, що поширена комунікація є необхідною складовою демократичного інформаційного суспільства завдяки можливості побудови взаємного зв'язку між народом і владою. Інформаційна демократія передбачає вільний обмін інформацією, що є основою широкого залучення громадськості до політичних процесів. Рівень участі громадян у політичному житті зростає в міру зміни політики уряду від простого надання інформації населенню до зваженої політики з оцінкою виконавчої діяльності, забезпечення зворотного зв'язку, до структурних консультацій і широкого публічного діалогу (на основі адекватного сприйняття, пошуку загальних позицій, досягнення згоди), до партнерства й відповідальності під час прийняття рішень [43, с. 154].

Розглянуті вище політичні і соціально-економічні умови переходу України до інформаційного суспільства і формування вітчизняної інформаційної політики в контексті європейських інтеграційних процесів істотно відрізняються від умов, характерних для розвинутих країн і, отже, вимагають визначення шляху, властивого тільки Україні, враховуючі накопичений досвід.

Як засвідчує аналіз, у сучасній Україні, окрім керівних документів державної політики, що визначають діяльність органів влади в інформаційній сфері, домінують програми (Національна програма інформатизації: закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР; Державна цільова науково-технічна програма «Образний комп'ютер»: постанова КМУ від 27.01.2010 р. № 58; Державна програма впровадження цифрового телерадіомовлення (на 2009-2015 рр.): постанова КМУ від 26.11. 2008 р. № 1085); концепції та основні засади регулюють виключно питання, пов'язані з новітніми інформаційними технологіями (Концепція розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження КМУ від 13.12.2010 р. № 2250-р; Концепція розвитку телекомунікацій в Україні: розпорядження КМУ від 07.06.2006 р. N 316-р; Концепція формування системи

національних електронних інформаційних ресурсів: розпорядження КМУ від 05.05.2003 р. № 259-р; Концепція технічного захисту інформації в Україні: постанова КМУ від 08.10.1997 р. № 1126; Концепція розвитку зв'язку в Україні до 2010 року: постанова КМУ від 9 грудня 1999 р. N 2238; Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: закон України від 09.01.2007 р. № 537-V); на стратегічному рівні визначено напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні; а доктринально – лише питання безпеки.

Найбільш суттєвими на означеному напрямі є закони України: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про державну таємницю», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про рекламу», «Про Концепцію національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про захист персональних даних» тощо.

Зокрема на утворення суспільного телерадіомовлення було скеровано кілька законопроектів поданих до Верховної Ради України наприкінці 2012 р.: підготовлений Урядом проект Закону України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» № 1076 від 12.12.2012 р.

В Україні прийнято значну кількість законів в інформаційній сфері, але досі залишається не врегульованим питання у сфері діяльності Інтернет-простору. Серед положень якого вбачається за доцільне передбачити: визначення правового статусу та принципів діяльності Інтернет-ЗМК як нових, нетрадиційних ЗМІ;

з огляду на особливості діяльності доцільним вбачається визначення окремо статусу та порядку реєстрації (ліцензування) для так званих конвергентних

аудіовізуальних ЗМК та Інтернет-видань (електронної преси); визначення прав та обов'язків вітчизняних та зарубіжних суб'єктів інформаційних відносин в національному сегменті мережі Інтернет; недопущення цензури Інтернет-ЗМК; регуляторні принципи тощо.

Окремою проблемою, зокрема через суспільну чутливість питання, постає законодавче регулювання відповідальності за розміщення інформації в мережі Інтернет, що стосується насамперед двох вимірів: захисту авторських прав честі та гідності.

Поява Інтернету та стрімкий розвиток багатофункціональних мереж здатних одночасно використовуватися для надання телекомунікаційних послуг та телерадіомовлення спричинили появу нових видів електронних інформаційних продуктів та послуг, а також зумовили необхідність перегляду підходів до різних аспектів національного регулювання у сферах телекомунікації, телерадіомовлення, виробництва та розповсюдження аудіовізуальної продукції з урахуванням тенденцій їх конвергентного розвитку.

Нині в Україні управління інформаційною сферою здійснює 5 основних органів державної влади: два регуляторних органи – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (Національна рада) – та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (НКРЗІ), три органи виконавчої влади – Державний комітет з телебачення та радіомовлення України (Держкомтелерадіо України), Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України (Держінформ науки України) та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку України). Законодавством на означеному напрямі опікується два комітети Верховної Ради України: Комітет ВР України з питань свободи слова та інформації та Комітет ВР України з питань інформатизації та інформаційних технологій.

Наразі наявна правова невизначеність не тільки щодо статусу, а й щодо

державного органу, що має здійснювати регулювання діяльності так званих «електронних видань», які функціонують не просто в форматі цифрованих текстових публікацій, а мають розширені можливості ілюстрування публікацій і деоматеріалами, додаванням інтерактивних сервісів для споживачів у вигляді коментування, опитування, додавання власних новин, публікацій, можливостями замовлення загальних чи тематичних інформаційних розсилок тощо. Необхідним є формування єдиного органу регулювання, його створення дасть змогу забезпечити єдиний скоординований підхід до регулювання цілого комплексу електронних комунікацій: починаючи з функціонування та розвитку телекомунікаційних мереж (телебачення), надання усього спектра телекомунікаційних послуг, використання радіочастотного ресурсу тощо; закінчуючи питаннями, які вимагають спеціального підходу – змістовним наповненням інформаційних продуктів, у тому числі (телерадіопрограм, інших видів інформаційних продуктів, що передаються за допомогою телекомунікацій, зокрема через мережу Інтернет).

З огляду на євро інтеграційні прагнення України, з метою підвищення ефективності загальнодержавної координації, згідно до новітніх тенденцій конвергентного розвитку інформаційної і телекомунікаційної сфери та у відповідності до міжнародного законодавства, однією з можливих моделей оптимізація системи органів державної влади в управлінні інформаційною сферою вбачається утворення на базі наявних чотирьох органів державної влади двох: Національної ради України з питань комунікацій – конвергентного незалежного органу з регуляторними і наглядовими повноваженнями в інформаційній сфері (на базі Національної ради та НКРЗІ), до компетенції якої віднести регулювання діяльності у сфері телекомунікації, користування радіочастотним ресурсом, телерадіомовлення, а також – іншої діяльності, що розповсюджуються на основі телекомунікаційної інфраструктури, зокрема в мережі Інтернет.

Проблеми формування й реалізації інформаційної політики в Україні, по суті, мають багато спільного з аналогічними процесами в інших країнах, що пояснюється швидким поширенням новітніх інформаційних технологій, глобалізацією світових інформаційно-технологічних ринків. Розходження пов'язані з недостатньо розвинутою інформаційною інфраструктурою і загальним перехідним станом економіки і суспільства в цілому, а також з дефіцитом заходів, спрямованих на побудову інформаційного суспільства й удосконалення керування інформаційними ресурсами на державному рівні [63, с. 96].

В Україні стан і темпи впровадження новітніх інформаційних технологій у політиці не відповідають світовим тенденціям розвитку, національна інформаційна інфраструктура знаходиться на початковому рівні. Різні діючі інформаційні сфери не становлять загальної інформаційної системи. Створення технологічної бази інформаційного суспільства в Україні затяглося. Великою проблемою є забезпечення загального доступу до інформаційних ресурсів [164].

Відзначимо, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій є одним із найважливіших факторів як економічного зростання в інформаційному суспільстві, так і дієвості інформаційної політики. Тому характеристики динаміки цієї сфери виступають сьогодні як центральні індикатори конкурентоздатності

і розвитку країни. Іншим корисним інструментом моніторингу формування інформаційного суспільства є складовий індекс розвитку ІКТ (IDI), що включає 11 показників, які охоплюють доступ до ІКТ, використання ІКТ і навички. Він застосовується Міжнародним союзом електрозв'язку (International Telecommunication Union) для виміру рівня й еволюції у часі змін в ІКТ та порівняльного аналізу ситуації у різних регіонах і країнах. За показником рівня готовності до впровадження е-урядування Україна у 2012 р. не потрапила навіть до перших 50-ти країн рейтингу [111].

Широкий список проблем можна узагальнено сформулювати як політичну

проблему інтеграції всіх верств населення в інформаційне суспільство. При цьому істотними пробілами сучасної української державної політики формування інформаційного суспільства є те, що вона не враховує комплексності і системності ідей інформаціоналізму. Рішення проблем інформатизації в цілому розглядається фактично як окремий процес, а не як складова демократичної сутності суспільного керування. Крім того, позначені проблеми ускладнюються низьким рівнем економіки України.

Однак, незважаючи на наявність ряду проблем, Україна має певні успіхи в побудові інформаційного суспільства та формуванні інформаційної політики. Аналіз стану і тенденції розвитку української інформаційної інфраструктури дозволяє говорити про те, що в Україні склався необхідний історичний і сучасний досвід для розвитку інформаційного суспільства.

В українському суспільстві склалося досить повне уявлення про можливості і переваги, які надають комп'ютерні й інформаційні технології. Інформація стає суспільним ресурсом розвитку, масштаби її використання вже можуть зіставлятися з традиційними (енергія, сировина та ін.). У суспільній думці складається розуміння актуальності завдань переходу до інформаційного суспільства з політичної й економічної точок зору, збільшується частина фінансових потоків, що спрямовуються на розвиток інформаційної інфраструктури і задоволення інформаційних потреб суспільства.

У цілому в країні, незважаючи на економічний спад, зростає парк ПК, прискореними темпами йде розвиток систем і засобів телекомунікації. Зростає кількість корпоративних інформаційних мереж і безупинно збільшується число абонентів Internet. За даними аналітичної компанії Gemius Ukraine, в червні 2011 р. Інтернетом користувалося біля 13,08 мільйонів українців. Щомісячний звіт gemius Audience містить як соціально-демографічний профіль (вік, рівень доходів і т. п.) цієї групи в цілому, так і аудиторії окремих сайтів, задіяних

у зборі статистики. При цьому, за різними оцінками, зростання українського сегмента Internet складає порядку 40 % на рік при середньосвітових темпах порядку 25-30 % [69, с. 25].

Сьогодні Україна є частиною світового політичного й економічного співтовариства настільки, наскільки вона ніколи не була в минулому. У прямому і переносному значенні Україна приєднана до іншого світу кабельними і супутниковими каналами зв'язку, активно використовуваними сотнями тисяч стільникових і простих телефонів, факсів, комп'ютерів. При цьому в нас існує реальна можливість використовувати досвід, як позитивний, так і негативний, накопичений в інших країнах, причому, таких що знаходяться на різних рівнях економічного і технологічного розвитку. Крім того, на даний час в Україні накопичений великий обсяг інформаційних ресурсів, що продовжує збільшуватися завдяки розвитку Internet-технологій.

Слід враховувати, що описані тенденції відбуваються в основному стихійно і слабо погоджуються. Наявність зазначених передумов не є достатньою умовою для автоматичного входження України в інформаційне суспільство, однак, ці й інші передумови дозволяють вважати, що вітчизняний ринок інформаційно-комунікаційних технологій знаходиться в стані активного становлення і за певних умов може стати фундаментом розвитку інформаційного суспільства в Україні. Разом з тим необхідно відзначити, що стан становлення інформаційного суспільства в Україні порівняно зі світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу і можливостям України. Перехід України до інформаційного суспільства неминучий і необхідний, він нерозривно пов'язаний з подальшою демократизацією політичного і громадського життя і припускає презумпцію відкритості інформації для громадян і захист їхніх інформаційних прав [20, с. 84].

Сучасна ситуація в українському суспільстві характеризується максимальним рівнем соціальної напруженості. Україна опинилася на перетині інтересів Заходу (США/НАТО та ЄС) і Сходу (Російської Федерації), і зазнає при цьому активного цілеспрямованого тиску з обох сторін, які намагаються залучити її до сфери свого впливу, розраховуючи на її потенційно потужний економічний, ресурсний, демографічний та військовий потенціал, який наведені

вище центри сили не проти використати у власних геополітичних цілях. У стратегічному відношенні це стосується:

- прагнення Російської Федерації встановити повний контроль над Україною, що є однією з основних передумов досягнення стратегічних цілей щодо відновлення ролі Росії як великої світової держави у вигляді (на цьому етапі) лідера так званого Євразійського союзу;

- намірів США/НАТО та ЄС не допустити реалізації таких намірів Російської Федерації, яка об'єктивно залишається їх головним геополітичним суперником. Одночасно європейські країни намагаються створити з України певну буферну зону між своєю територією та Росією.

При цьому, з отриманням своєї незалежності, Україна лише втрачала:

- ядерну зброю – третій за обсягом ядерний потенціал у світі, який свого часу був основою безпеки Української держави;

- населення – близько 7 мільйонів українського населення, а це 13 % громадян країни (майже як за часів Голодомору чи Другої світової війни);

- високотехнологічну промисловість – основу потужних передових виробництв колишнього Радянського Союзу;

- життєво важливі території – багаті нафтогазоносні родовища на шельфі Чорного моря;

- український культурний та інформаційний простори – які частково або повністю перейшли під егіду Російської Федерації;

- контроль за власними основними економічними активами – енергетичною інфраструктурою, металургійною промисловістю, ядерною енергетикою, корабле- та авіабудівною галузями, оборонно-промисловим комплексом.

Нині Україна дістає черговий шанс у своїй історії, яким може скористатися на державну користь. Беручи до уваги сучасні реалії, ці кроки мають бути такі: у сфері внутрішньої політики – забезпечення стабільності, демократичного розвитку та правового порядку в країні як основних передумов для налагодження ефективної роботи всіх органів державної влади, а також

досягнення згоди у суспільстві та впевненості всіх верств населення у перспективах позитивного розвитку Української держави.

Першочергового значення набуває становлення держави як самостійного суб'єкта міжнародних відносин, спроможного відстоювати власні національні інтереси. Насамперед, це потребує:

- збалансованого розвитку відносин зі США/НАТО/ЄС та Росією/СНД, разом з послідовним продовженням процесів європейської інтеграції України;

- активного співробітництва зі США та НАТО, а також підписання Угоди про асоціацію з ЄС та послідовного нарощування співпраці з Європейським Союзом у межах програми «Східне партнерство»;

- рівноправної та взаємовигідної взаємодії з Росією у політичній, економічній та безпековій сферах, але без входження до підконтрольних Москві інтеграційних об'єднань в рамках СНД;

- надання практичного змісту роботі групи ГУАМ, зі збереженням провідної ролі нашої держави у її складі, а також активізації участі України у роботі інших міжнародних та регіональних організацій;

- надання активної підтримки українській діаспорі з метою збереження її самоідентичності та створення додаткових каналів для просування українських інтересів в інших країнах;

- налагодження стійких дружніх дипломатичних відносин з азійськими країнами (Індія, Китай, Японія, Малайзія).

У плані практичної реалізації наведених вище заходів життєво важливе значення для України має організація активної та наступальної інформаційної кампанії з відстоювання власних національних інтересів і протидії зовнішньому інформаційному впливу. Бо нехтування цим питанням, стало однією з основних причин виникнення внутрішніх і зовнішніх проблем для України, які особливо загострилися в останній час.

У цій вирішальній для України ситуації, яка визначає її подальшу долю як незалежної країни, головні зусилля всіх небайдужих до майбутнього нашої

держави повинні зосереджуватися на консолідації української нації навколо єдиної національної ідеї. Такою ідеєю має стати розвиток України як потужної регіональної держави, яка здатна впевнено відстоювати власні інтереси і на міжнародній арені. Це, в свою чергу, вимагає безумовного дотримання базових принципів української державності: збереження єдності національної самоідентифікації української нації і непорушності наших кордонів, недопущення федералізації країни, заборона подвійного громадянства, а також запобігання втрати українських духовних і культурних цінностей під впливом зовнішніх сил.

Необхідно налагодити співробітництво між телекомпанією CNN та Першим національним каналом України шляхом підписання низки договорів про співпрацю задля взаємного обміну інформацією. З метою підвищення поінформованості населення (особливо у Південно-Східних регіонах) створити історично-інформаційний ролик трьома мовами (українська, російська, татарська) про реальний стан подій у АРК, відносини між різними національними меншинами, та поширити його на національних та приватних телерадіоканалах, а також в мережі Інтернет. Для розробки такого ролика залучити провідні PR-компанії країни [107, с. 1].

На часі створення українського порталу ЄВРОЗМІ, що може бути реалізований як державно-приватне партнерство. Адекватний та своєчасний переклад міжнародних ЗМІ, доступний українською та російською мовами, уможливить ефективніше протистояння фальсифікаціям. Можна також укласти угоди з інформаційними агентствами, Інтернет-виданнями, що мають відповідну рубрику, та дублювати її зміст на об'єднаному порталі.

Протягом усіх років незалежності, в умовах динамічного розвитку міжнародної політичної обстановки і загострення суперництва між провідними центрами сили за посилення свого глобального і регіонального впливу, однією з найбільш значущих загроз національній безпеці України в інформаційній сфері постає здійснення іноземними державами негативного інформаційно-психологічного впливу, через проведення інформаційних акцій, операцій,

кампаній. Іноземні суб'єкти інформаційних відносин здійснюють потужний почасти негативний інформаційно-психологічний вплив на Україну, шляхом поширення тенденційної, неповної або упередженої інформації. Варто зауважити, що інтенсивність такого впливу не залежить значною мірою від політичних сил, що знаходяться при владі в Україні, а обумовлений насамперед прагненням керівництва іноземних держав впливати на зовнішню та внутрішню політику нашої держави, а також має під собою політичне та економічне підґрунтя, продиктоване прагматичними підходами до забезпечення власних національних інтересів.

За характером здійснення зовнішнього інформаційно-психологічного впливу на Україну іноземні держави можна виокремити в дві групи: групу ситуативного впливу та групу постійного впливу. До групи ситуативного впливу можна віднести більшість західних держав, інформаційні впливи на Україну яких здебільшого стосуються євроінтеграційних перспектив України, внутрішньополітичної та економічної ситуації в нашій державі, російсько-українських відносин, деяких аспектів трактування історії тощо. До країн, що здійснюють постійний і найбільш інтенсивний інформаційно-психологічний вплив на Україну, слід віднести насамперед Російську Федерацію (РФ), а також Румунію та Угорщину. Характерним напрямом інформаційно-психологічного впливу Румунії та Угорщини постає посягання на територіальну цілісність України, шляхом приєднання до них «незаконно анексованих» Північної Буковини та Південної Бессарабії (Румунія) та частини українського Закарпаття (Угорщина), що входять до складу України. Зокрема, подібні заяви значно посилюлися з боку Угорщини після перемоги на виборах у 2010 р. ультра правих партій «Фідес» (більше 60 %) та «Йоббік» (12 %). Щодо Румунії, то варто зауважити, що ідеї відновлення «Великої Румунії», не тільки підтримуються лідерами правлячої коаліції (зокрема консервативною та націонал-ліберальною партіями), а й користуються великим соціальним попитом серед румунського населення [108, с. 1]

Україна намагається здійснювати певні кроки, спрямовані на мінімізацією відповідних заходів інших сторін. Важливим наслідком березневого протистояння 2014 року (в російських ЗМІ вже отримало назву «Ввічлива війна») стала, серед іншого, активізація іномовної присутності України за кордоном, що наразі здійснюється новопризначеним керівництвом держави – зокрема, запущене мовлення супутникового телеканалу «Перший Ukraine» на території європейської і азійської частини РФ (російською і англійською мовами). Поміж тим, Інтернет-телебачення «Спільнобачення» розпочало перемовини з керівництвом Національної телекомпанії України про можливість виробництва своїм колективом новин про Україну англійською, німецькою та французькою мовами для «Першого Ukraine».

«Ввічлива війна» вкотре продемонструвала відсутність узгодженої, послідовної та виваженої державної інформаційної політики в Україні, а також невідповідність системи державного управління інформаційною сферою сучасним викликам та загрозам. Як наслідок, іноземна спільнота не завжди має можливість формувати об'єктивне уявлення про події, що відбуваються.

Особливе значення для сьогоднішньої ситуації в Україні має підписання політичної частини Угоди про асоціацію, яке відбулося 21 березня у Брюсселі. Від України провідний документ підписав прем'єр-міністр А. Яценюк, а з боку Євросоюзу – голова Європейської Ради Герман Ван Ромпей, голова Європейської комісії – Жоземануель Баррозу та керівники 28 країн ЄС.

Рішення про підписання політичної частини угоди було прийнято 6 березня на надзвичайному самміті ЄС глав-держав і урядів країн-членів Євросоюзу. Слід зазначити, що вдалося воно не просто. Представники одних держав (Польща та Литва) наполягали на підписанні угоди у повному обсязі. Однак, ці пропозиції не сприймали інші країни (Франція, Італія), які наполягали на підписанні угоди лише після виборів Президента в Україні і сформування там влади, легітимність якої не викликатиме сумнівів. За таких умов канцлер ФРН А. Меркель запропонувала компроміс, який підтримали всі учасники самміту – розділити угоду про асоціацію на політичну та економічну частини

і поки що обмежитися підписанням першої частини. Однак, після оголошення такого рішення виявилось, що текст угоди технічно неможливо розділити на суто економічну та суто політичну частини. Адже розділи і статті цього документа взаємопов'язані. Для виходу з ситуації було прийнято рішення ухвалити «заключний акт» самміту Україна – ЄС, в якому перераховані розділи, які сторони домовилися вважати підписаними [143, с. 10].

Європа намагається підтримувати процес асоціації України. Навіть досить формальним підписанням «політичної частини» Угоди про асоціацію ЄС продемонстрував, що визнає нинішню українську владу легітимною. Разом з тим у Брюсселі дали зрозуміти, що у подальшому процесі євроінтеграції України, ЄС хотів би мати справу з тією владою, яка буде сформована вже після президентських виборів.

Отже, у сформованій ситуації нове керівництво України має в найкоротші терміни вжити необхідні заходи спрямовані, як на те щоб стати активним учасником формування та захисту внутрішнього інформаційного простору,

так і впливовим суб'єктом міжнародного інформаційного простору. Україні звичайно важко на сучасному етапі претендувати на інформаційне домінування у світовому інформаційному просторі. Проте, дієвість інформаційної політики може бути покращеною вже зараз, у випадку якщо держава обере стратегію активного учасника інформаційного ринку. Така політика вимагає здійснення системної, скоординованої та оперативної підготовки і розповсюдження відповідної інформації про Україну та вдосконалення існуючих механізмів для просування його у світовому інформаційному просторі.

В найближчій перспективі вбачається за доцільне здійснити низку кроків щодо формування та реалізації ефективної державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, в інформаційній та видавничій сферах тощо:

– забезпечити контроль за об'єктивним та своєчасним висвітленням подій, що відбуваються в нашій державі всіма підприємствами, установами та

організаціями, що належать до сфери його управління (зокрема через наявні іномовні канали – «Всесвітню службу «Українське телебачення і радіомовлення», «Перший Ukraine» та інформаційне агентство – «Укрінформ»);

- укласти угоди про співпрацю між Першим національним каналом України та світовими телеканалами задля взаємного обміну інформацією;

- започаткувати спільну роботу з правозахисними організаціями щодо виявлення випадків порушення прав журналістів та широкого інформування про такі випадки українську та світову спільноту, через світові ЗМІ та дипломатичні канали;

- створити оперативний центр (Інтернет портал) по наданню об'єктивної інформації та спростування дезінформації про ситуацію в Україні. Долучити до такої роботи громадські ініціативи, а також всі провідні телерадіоканали, друковані ЗМІ, інформаційні агентства;

- МЗС України має звернутися до своїх закордонних колег з проханням сприяти об'єктивному висвітленню подій в Україні, зокрема шляхом надсилання в нашу державу власних кореспондентів [108, с. 2];

Довгостроковою стратегічною метою України повинна стати побудова демократичного інформаційного суспільства, створення розвинутого інформаційно-комунікаційного середовища і входження країни до світового глобального інформаційного співтовариства, що повинно забезпечити суттєве підвищення якості життя населення, сприяти соціально-політичній стабільності суспільства і держави, підвищенню конкурентоздатності країни, результативності науки, якості освіти й охорони здоров'я, а також забезпеченню створення нових робочих місць і наданню можливостей для реалізації здібностей кожною людиною. За таких умов актуалізується питання теоретичної оптимізації розвитку інформаційного суспільства в Україні.

3.2. Принципи і механізми регулювання європейських національних інформаційних просторів

На початку XXI століття функціонування економічного базису, суспільних

відносин і міжнародної діяльності було б вкрай ускладнене, а в багатьох випадках взагалі неможливе без застосування нових методів і технічних засобів, у першу чергу комп'ютерів і швидкодіючих каналів зв'язку. Стрімкий розвиток наукової і прикладної сфер інформатики залишається характерною ознакою «інформаційного суспільства» і обумовлює її зростаючий вплив на всі галузі громадського життя в розвинутих країнах світу, включаючи європейські.

У цьому сторіччі прогнозується перспектива побудови в Європі могутнього вогнища багатополярного світу в протигагу пануючій дотепер моно полярній концепції США, і в галузі інформатики зокрема. Іншими словами, «американський акцент» у цьому процесі повинен змінитися. У новій ситуації гостро постає питання про вироблення і розвиток європейської ідентичності, що розуміється як самостійна, ведуча роль Великої Європи, що охоплює весь континент, включаючи Україну.

Могутній ривок Європи у сфері інформатики був би найсильнішим важелем вирівнювання існуючої моно полярної ситуації. Ефективність такого ривка залежить, насамперед, від створення «системи кровообігу» інформаційного суспільства на базі так званого Європейського інформаційного простору (ЄІП). Однією з найважливіших складових ЄІП є Український інформаційний простір (УІП), концепція якого потребує на додаткову розробку. Основу ЄІП складають розвинуті автоматизовані бази даних і телекомунікаційні мережі.

Особливе місце по популярності займає Інтернет серед глобальних інформаційних мереж, що утворюють інфраструктуру сучасного суспільства. Ця глобальна інформаційна система масового обслуговування являє собою взаємозалежну мережу комп'ютерів, розміщених по усьому світу. Кількість користувачів Інтернетом нині вже перетнула межу в 2 мільярди осіб (при тому, що перший мільярд був «освоєний» лише наприкінці 2008 року). З них приблизно 1,2 млрд. припадає на країни, що розвиваються, і 0,8 млрд. – на розвинені країни. При збереженні таких тенденцій розвитку експерти, зокрема, прогнозують вже наприкінці 2014 р. збільшення Інтернет-трафіку більш ніж у 4 рази. Багаторазово зросла й продовжує зростати швидкість обміну даними завдяки

оновленню телекомунікаційних мереж і вдосконаленню комп'ютерної техніки. Упевнено завойовує світ широкосмуговий Інтернет. Більшість населення земної кулі нині є користувачами стільникового зв'язку, у багатьох країнах ним послуговується 100 % населення. Світ динамічно переходить з мобільного зв'язку другого покоління (платформа 2G) на третє (відповідно – 3G): протягом 2007-2010 рр. кількість країн, що здійснили такий перехід, збільшилася з 95 до 143. Тим часом прискорюється поширення нової швидкісної платформи 4G. Дедалі більша цінова доступність техніки та ІТ-сервісів стимулює окреслені процеси [200].

Використання Інтернет в Україні, на жаль, відстає від західних країн. Якщо в розвинених країнах у середньому 71 % населення має доступ до Інтернету, то в країнах, що розвиваються лише 21 %. Україна нині знаходиться між цими двома групами, проте значно ближче до другої, ніж до першої [200].

Прообразом будівництва будинку ЄІП можуть стати деякі діючі інформаційні мережі, наприклад, Європейська інформаційна мережа по міжнародним відносинам і регіональним дослідженням – ЄІММВРД, інформаційна система ООН і Міжнародна мережа з проблем безпеки (ММБ) [100]. У ХХІ столітті ці мережі, створювані представниками ведучих країн Європи і ряду міжнародних організацій (ООН, Рада Європи й ін.), безсумнівно, одержать подальший швидкий розвиток, стимулюючи розвиток і створення нових подібних функціональних систем в інших галузях європейського суспільства, як протипага американському впливу.

Наукові і практичні розробки, що вже ведуться в розвинутих країнах в галузі інформатики, будуть проводитися в Європі з підвищеною інтенсивністю. Їхні результати помітно відіб'ються в наступних галузях – політики, суспільних наук, соціального життя, міжнародних відносин.

Елементи нового «інформаційного» суспільства, що більш помітні в країнах

Західної Європи, неминуче проникають і в Східну Європу. Тут, насамперед, мається на увазі розвиток нових методів і засобів: глобальної комп'ютеризації, дистанційних і локальних мереж зв'язку з використанням наземних і космічних каналів, банків даних, записуваних в електронній пам'яті комп'ютерів.

Створення європейського телекомунікаційного ринку, стирання інформаційних кордонів між країнами ЄС вимагають встановлення відповідних правил і стандартів в інформаційній сфері та її адекватного регулювання. Враховуючи значимість інформаційного фактора в розвитку інтеграції і формуванні певної інформаційно-комунікаційної політики Європейського Союзу, зрозуміло, що європейські інститути наділяють себе правом накладати певні зобов'язання на країни-члени в інформаційній та медіа сфері з метою не допустити спроб інформаційного домінування або нерівноправних умов для участі в інформаційному обміні та на ринку інформаційних послуг.

Перш ніж перейти до аналізу основних компонентів національного інформаційного простору, що потрапляють у сферу компетенції Європейського Союзу, варто визначитися з тим, що ми розуміємо під національним інформаційним простором. Інформаційний простір має умовні кордони, не статичний і не має незмінної структури.

Поняття «інформаційний простір» складається з сукупності інформаційної інфраструктури, інформаційного законодавства, інформаційно-технологічних засобів та інформаційних процесів [49, с. 55].

У контексті даного визначення інформаційного простору регулювання інформаційної діяльності країн-членів з боку Європейського Союзу стосуються регулювання медіа контенту, трансформування інформаційного законодавства, встановленні технічних стандартів, контролю інформаційних процесів та інформаційної інфраструктури.

Регулювання здійснюється на підставі базового європейського законодавства,

європейських директив та законів в сфері інформації, з урахуванням цілей інтеграції в політичній, економічній, культурній та інформаційній сферах і являє собою прями і побічні дії. Перші припускають обов'язкові вимоги ЄС до країн-членів, другі – безпосередня участь європейських інститутів в управлінні тими чи іншими аспектами національних інформаційних процесів.

Ключовим обмеженням втручання ЄС в інформаційні процеси є принцип субсидарності, зафіксований в Протоколі «Про застосування принципу субсидарності», який є додатком до амстердамському договором «Про створення ЄС». Принцип регулює використання владних повноважень, визначаючи,

чи справді втручання Євросоюзу необхідно, або дії щодо вирішення цього питання слід залишити у віданні країн-членів. У відповідності з цим принципом ЄС може втручатися в ті області, які не потрапляють в сферу його виключної компетенції, тільки тоді, коли цілі запланованої дії можуть бути краще досягнуті на європейському рівні.

Втручання держави в діяльності мас-медіа має бути винятком із загального правила і потребує серйозного обґрунтування [12, с. 28].

Особливість регулювання медіа контенту на європейському рівні полягає в тому, що країни-члени зобов'язані розглядати і гарантувати не лише права і обов'язки своїх мовників і своїх громадян, а враховувати і забезпечувати права та обов'язки на європейському рівні.

ЄС вимагає від країн-членів дотримання основних прав людини, в тому числі і при регулюванні інформаційної сфери. У відношенні регулювання змісту інформації, національні уряди зобов'язані гарантувати на європейському рівні доступ та можливість отримання достовірної інформації. Країни-члени вживають заходи відповідно до законодавства Співтовариства для забезпечення того, щоб їх мовники не транслювали на ексклюзивних правах події, які розцінюються іншою країною як події особливої важливості для суспільства.

Ця інформація не повинна виявитися недоступною для частини населення. Для того, щоб такого не відбулося, країни-члени повинні готувати список таких подій, національного рівня і не тільки, які представляють особливу важливість для суспільства, і транслювати їх у зручній для перегляду час (Директива «Телебачення без кордонів»). До таких вимог ЄС належить забезпечення контролю за захистом прав неповнолітніх та громадського порядку, що повинно відбиватися на змісті поширюваної інформації і особливості її поширення [17, с. 140]. В обов'язки країн-членів входить вживати відповідних заходів для забезпечення того, щоб телевізійне мовлення і мовники під їх юрисдикцією не включали програми, які можуть завдати серйозної шкоди фізичному, ментальному і моральному розвитку неповнолітніх, зокрема, програми, які включають порнографію і невиправдану жорстокість. Однак виключення робиться для тих програм, які транслюються в певний час або за допомогою особливих технічних заходів гарантують, що передачу не побачать і не почують неповнолітні [184].

Згідно з Директивою «Про аудіовізуальний сервіс» зміст телевізійної реклами та телемагазинів не повинен порушувати людську гідність, включати дискримінацію за расовою, статевою чи національною ознакою, бути образливим для релігійних чи політичних поглядів, небезпечним для здоров'я, безпеки і навколишнього середовища.

Також телевізійна реклама не повинна бути причиною морального чи фізичного погіршення здоров'я неповнолітніх і тому повинна слідувати наступним критеріям: не спонукати неповнолітніх купувати цей продукт, використовуючи їх недосвідченість, не спонукати неповнолітніх переконувати батьків або інших людей купити рекламовані алкогольні продукти, не підривати довіру неповнолітніх до батьків, учителів та інших осіб, без причини показувати неповнолітніх у небезпечних ситуаціях.

Забезпечення та підтримання медіаплюралізма також ставиться

європейськими інститутами в обов'язки країн-членів. Медіаплюралізм в розумінні європейської інформаційної політики – це двостороння концепція, що відображає внутрішній і зовнішній плюралізм ЗМІ.

Поняття вільної преси полягає у тому, що будь-яке регулювання контенту преси буде вважатися втручанням у цю свободу. В окремих країнах – в Норвегії, Швеції, Фінляндії – довго існувала система субсидії для підтримки різноманітності та незалежності в регіональній пресі [220]. Найбільш складний період для регулювання медіа контенту у відношенні плюралізму відбувається під час виборних кампаній і зачіпає аудіовізуальний і друкований сектори. Мета європейської вимоги медіаплюралізма – забезпечення «вільних і відкритих виборів» та «права на відповідь» для тих, хто був несправедливо звинувачений. Вимога до країн-членів – регулювання в цій сфері повинно гарантувати, що простір і час, відведене під політичні теми і передвиборчі маніфести не буде спотворюватися політичним і фінансовим впливом, а також, що ЗМІ не будуть втручатися в політичний процес.

Соціально-політичні процеси структурують відносини в суспільстві під впливом різних факторів – соціальних, економічних, політичних, екологічних, правових та ін. В документах ЄС «Інформаційне суспільство» характеризується швидкими темпами зростання технологічного прогресу, інформаційно-комунікаційні технології стають доступними в масовому порядку, що, згідно з теоретичним уявленням Д. Белла, фундаментально змінює сферу зайнятості, спосіб життя і способи комунікації [8, с. 44]. Різноманітний медіа контент надається аудиторії в нових форматах і поширюється незалежно від категорій часу і простору. На даний момент сектор інформаційно-комунікаційних технологій – один з найбільш інноваційних і продуктивних в ЄС.

Європейська Комісія пропонує країнам-членам збільшити підтримку досліджень у сфері ІКТ до 80 %, а також впровадити інформаційні технології в освітній процес. Відкриті комунікаційні мережі, безпечно

програмне забезпечення повинні стимулювати збільшення інвестицій у цей сектор [201].

Інвестиції ЄС в ІКТ приносять свої плоди, здійснюючи ідею перетворення ЄС в економіку, засновану на знаннях. Великі продажі системного забезпечення для електронного бізнесу демонструють, що бізнес активно сприймає зрілі рішення, незважаючи на те, що ці нові рішення обмежені.

Нові інформаційно-комунікаційні технології вимагають модернізації політичних, культурних, соціальних та інформаційних відношень між країнами-членами в рамках інтеграції. При аналізі сучасного стану розвитку інформаційного суспільства в Європі були виявлені проблеми, з якими стикається Європейський Союз в реалізації політичного управління інтеграційними процесами [202].

У 2006 році Європейська Комісія підняла питання про те, що європейська інформаційно-комунікаційна політика не встигає за принциповими змінами в ЄС та не відображає інтересів мінливого суспільства. Адекватна інформаційна підтримка політичного процесу можлива тільки за допомогою всіх видів ЗМІ, в тому числі найбільш популярних. На зміну традиційним засобам масової інформації приходять Інтернет з його інформаційними службам, а значить, уряд зобов'язаний адаптуватися до нових інформаційних умов. В іншому випадку воно втратить найбільш прогресивно мислячу частину населення. Рівень розвитку демократії в суспільстві характеризується і ступенем готовності громадян брати участь у громадських дебатах, що, в свою чергу забезпечується обізнаністю в ключових аспектах питання, тобто – доступом до потрібної інформації з європейських питань [82, с. 78].

Для того, щоб уникнути інформаційного поділу в суспільстві, необхідно забезпечити медіа грамотність всіх соціальних груп і спростити використання інформаційних технологій. Особливо це стосується осіб з обмеженими можливостями і літніх людей, включення яких в інформаційне суспільство повинно особливо підтримуватися європейськими інститутами, для того щоб ці соціальні групи могли підвищити свій рівень незалежності в суспільстві і

на рівних брали участь у суспільно-політичному житті. Включення у функціонування нового суспільства, людей, що не володіють комп'ютерною грамотністю, похилого віку, з обмеженими здібностями, було проконтрольовано європейськими інститутами з особливою увагою (програма e-Inclusion) [217].

При зверненні до порівняльної статистикою по країнам стає очевидний так званий національний «цифровий розрив». Якщо у Великобританії доступ до Інтернету вдома мають 70 % домогосподарств, то в Болгарії ці показники в половину менше – 35 % [185]. Рівень володіння комп'ютерними технологіями теж відрізняється залежно від країни. Найбільш високий рівень спостерігається в Норвегії та Німеччині, найбільш низький – в Італії. Істотна різниця по країнам проявляється і в такому показнику як кількість звернень до офіційних сайтів уряду та адміністративних органів за отриманням інформації: від 3,3 % (від числа населення ЄС у віці від 16 до 74 в Чехії, 4,7 % у Греції до 46,4 % у Норвегії і 48,7 % у Швеції [139].

Європейська програма з розвитку медіа грамотності припускає стимулювання спроможності громадян отримувати, аналізувати та оцінювати вплив повсякденного аудіовізуального зображення та повідомлень і поводитися з персональними інформаційними засобами. Незважаючи на вплив нових ІКТ на інформаційні засоби, в тому числі і ЗМІ, телебачення, як і раніше, залишається в Європі головним джерелом інформації, що робить вплив на формування більшості європейських громадян. Телевізійне споживання в три рази перевищує кількість звернень до Інтернет [184, с. 4].

Як М. Кастельс припускав, закономірне збільшення кількості та різноманітності ЗМІ в Європі веде до диверсифікації програм і каналів на різні групи аудиторії. Ця тенденція принципово важлива для реалізації політичних стратегій європейських інститутів, так як виникнення індивідуалізованого мовлення передбачає передачу заздалегідь від фільтрованої за певними

критеріями інформації, що стимулює максимальну фрагментацію суспільства на окремі сегменти, яких духовно більше нічого не зв'язує [205].

Нові принципи, які необхідні для встановлення і розвитку більш демократичного управління в інформаційному суспільстві та вироблені на підставі сучасного політичного фактору інформаційного розвитку, – прозорість (відкритість), відповідальність, участь, і послідовність (логічність). Ці принципи покликані підтримувати верховенство закону і демократію в країнах-членах, і повинні застосовуватися на всіх рівнях управління: національному, європейському, регіональному і локальному.

Принцип прозорості (відкритості) управління передбачає, що інститути ЄС повинні працювати в більш відкритій для суспільства площині. Активно вести діалог про діяльність ЄС та про рішення, які приймаються на загальноєвропейському рівні спільно з країнами-членами. Все це повинно реалізовуватися мовою, яка зрозуміла для всіх членів суспільства, і це є необхідним для підтримки довіри до інститутів ЄС. Принцип відкритості управління вимагає від Європейського Союзу створення відкритих для всіх інформаційних потоків, що забезпечують циркуляцію в суспільстві політичної інформації, а також розробки методів стимулювання аудиторії споживати такого роду інформацію. В умовах швидкої інформатизації та медіатизації політичного процесу, питання управління та включення громадян в активну участь у політичному житті ЄС розглядається як один з ключових принципів. Принцип участі, що досягається за допомогою інформаційної підтримки політичних процесів, вимагає від європейських інституцій значних зусиль по залученню уваги і інтересу громадян до політичного життя Європейського Союзу [207].

ЄС приділяє також увагу формуванню комунікаційної політики європейських інститутів, необхідної для донесення інформації до національного та локального рівня. Вся інформація європейського значення повинна бути представлена та адаптована до локальних інтересів і доступна на всіх офіційних

мовах Союзу, для того щоб частина населення не виявилася виключеною з комунікації. Був створений інтерактивний інформаційний портал «Європа» для підтримки дебатів та забезпечення громадян ЄС всією необхідною інформацією [192, с. 3]. Практично кожен європейський інститут і організація мають своє представництво в Інтернеті.

Країни-члени повинні забезпечувати суспільство інформацією про європейські справи. Це допоможе вирішити проблеми, які виникають на шляху до інтеграції: національна розрізненість, відсутність європейської єдності, проблема політичного відчуження громадян і комунікаційного розриву між громадянами і європейськими інститутами [199, с. 2].

Європейські інститути прагнуть до взаємодії зі ЗМІ, понад 1000 журналістів були акредитовані в Брюсселі, що має допомогти зробити пресу більш інформованою про ключові рішення ЄС в режимі реального часу [80, с. 91]. Недавні показники «Євробарометра» свідчать про різні рівні медіа довіри. Найменший рівень довіри ЗМІ спостерігається в Італії та Греції. Політичними діячами визнається той факт, що формування і розвиток Європи сильно залежить від ЗМІ, тому трансформації в національній системі, типології та функціях ЗМІ є закономірним наслідком інтеграції.

Політичне значення ЗМІ в суспільстві проявляється в тому, що вони поширюють ресурс, який активізує суспільство на дії, як членів соціальної системи і як політичних акторів суспільства. Національні ЗМІ – один з найважливіших засобів для будівництва національної культури і єдності. У ранній період розвитку телебачення і радіо урядові інвестиції в багатьох європейських країнах допомагали становленню і функціонуванню ЗМІ, і ці системи формувалися в особливій національній манері, в контексті тих політичних і економічних умов, які існували в цій окремо взятій країні в

конкретний час [175, с. 5].

Нові інформаційні технології не тільки змінюють самі ЗМІ, інформаційну сферу, вони змінюють і аудиторію. Мережеві ЗМІ та мережеві версії видань, що мають технічну можливість вмістити більше матеріалу і структурувати його по розділах і інтересам, і пропонувати можливість обговорювати цю інформацію тут же, не просто розбивають аудиторію на окремі групи, але й закріплюють цей процес, створюючи розрізнені сфери для спілкування.

Застарівають документи, що регулюють інформаційний ринок Євросоюзу, тому Європейська Комісія приступила до розробки послідовного регулюючого документа для внутрішнього ринку інформаційного суспільства та медіа послуг. Початком цього процесу стала третя редакція положень Директиви «Телебачення без Кордонів», яка, будучи основним загальноєвропейським документом, що регулює європейську аудіовізуальну сферу, не відображає всі особливостей і змін у цій сфері.

Складності викликає трансформація законодавства, яке могло б консолідувати внутрішній ринок та принести вигоди споживачам, забезпечити впевненість акціонерів та конкуренцію. Для цього в 2006 році було переглянуто Регулююче положення по електронній комунікації, що в 2010 році вилилося в «Зелену книгу» про універсальні служби електронних комунікацій. Ключовими аспектами законодавства є питання більш якісного використання радіо частот і питання прайвесі [178].

Усвідомлення проблем, які виникають у зв'язку з формуванням інформаційного суспільства, поставило інститути Європейського Союзу перед необхідністю того, щоб інтеграційний процес носив цілісний характер. Тому європейськими інститутами послідовно розроблялися програми по адаптації суспільства до нових умов, що ставили завдання в різних сферах загальноєвропейського життя: проект e-Europe спрямований на те, щоб

громадяни ЄС отримали максимальну вигоду від інформаційної революції, а європейські країни отримали серйозну підтримку і нові пріоритети в конкурентній боротьбі з США і країнами решти світу. Програма e-Content – істотна складова частина проекту e-Europe. Якщо ставиться завдання побудувати інформаційне суспільство для всіх, інформаційне наповнення Інтернету має бути багатим, різноманітним і багатомовним, має відображати культурне різноманіття європейських народів, воно має бути в змозі задовольнити конкретні культурні, наукові, освітні потреби користувача. e-Content – це програма підтримки виробництва, розповсюдження та використання європейського контенту і підтримки багатомовності всесвітньої мережі. Оцифровка – це необхідний перший крок на шляху створення контенту, який стане фундаментом електронної Європи. Це життєво необхідна діяльність по збереженню колективної культурної спадщини Європи, щодо надання громадянам доступу, щодо підвищення якості освіти та туризму.

Європейська комісія в 2011 році прийняла «Цифровий порядок денний» для Європи, який полягає у тому, щоб забезпечити кожному європейцеві доступ до базової широкосмугового зв'язку до 2013 року і до швидкого і над швидкого широкосмугового зв'язку до 2020 року [131].

Єдиний європейський інформаційний простір є необхідним для внутрішньої цілісності Євросоюзу в рамках глобального інформаційного простору. Питання єдності внутрішнього інформаційного простору також впирається у відсутність єдиного технічного стандарту для інформаційних технологій, тому Єврокомісія ставить завдання досягнення технічної взаємосумісності на всіх рівнях. Це необхідно в цілях забезпечення культурного, політичного та медіапростору, технічної можливості безперешкодного руху інформації на території всього ЄС для формування інформаційного єдності [225].

Для забезпечення відкритості управління Євросоюз пропонує використання ІКТ в сфері громадських служб. Європейські організації повинні заохочувати застосування ІКТ на робочих місцях з метою підвищити ефективність праці. Інфраструктура сучасного життя повинна практично повністю ґрунтуватися на інформаційно-комунікаційних технологіях, ІКТ визнаються як двигуни інновацій, інструментів трансформації урядових і бізнес моделей для поліпшення якості життя. У результаті відзначається збільшення кількості та якості європейських громадських служб у мережі Інтернет, і послуги, які вони надають стають більш комплексними. Країни-члени домоглися певного прогресу у створенні національного плану електронного уряду ЄС 2011–2015.

План визначає основні пріоритетні області по формуванню для громадян Європи відкритої і гнучкої системи персоналізованих послуг електронного уряду адміністрацій на місцевому, регіональному, національному та європейському рівні.

Збільшення інформаційного розриву і відмінності в темпах інформаційного розвитку між країнами ЄС розглядається як одна з суттєвих проблем. Незважаючи на створювані технічні та законодавчі умови, ринок інформаційних послуг на європейському рівні, як і раніше не є єдиним, триває формування окремих самостійних інформаційних просторів в європейських рамках. Це пов'язано в тому числі і з тим, що багато європейських споживачів уникають користуватися он-лайн послугами, купувати товари через Інтернет з інших країн-членів. Питання законності і надійності, як і раніше є перешкодою на шляху об'єднання національних інформаційних просторів в єдиний європейський простір.

Інформаційно-комунікаційна політика визнана одним із пріоритетних напрямків діяльності ЄС в рамках інтеграційного процесу в умовах формування інформаційного суспільства. Розроблено нові принципи політичного управління: відкритість, відповідальність і послідовність.

У контексті інтеграції, розвиток медіа ринку в Європі відбувається з

урахуванням прихильності європейській культурі і побоювання відносно безпеки європейської політичної та культурної ідентичності перед обличчям американського інформаційного домінування. Особливість вимог ЄС, що пред'являються до регулювання контенту країнами-членами визначається необхідністю створювати сильний проєвропейський інформаційний імпульс і протиставляти наднаціональний європейський продукт інформаційної експансії США [19, с. 132]. Однак з прагненням зберегти плюралізм на національному рівні в одиницях культурного уявлення і політичного мислення, а також з побоювання втратити культурні та інформаційні переваги в межах своєї держави, країни-члени часто перешкоджають панєвропейському прагненню встановити загальні правила, аргументуючи це тим, що регулювання ринку – справа національного рівня.

І хоча споживання міжнародних ЗМІ зростає, ЗМІ стають глобальними, спостерігається наступна тенденція: люди хочуть слухати новини на рідних мовах. Регіональні і локальні газети мають велику аудиторію, але, в цілому, мало уваги приділяють європейському контенту. Збільшення кількості приватних каналів, зміна моделей мовлення і програм, скорочення часу, що приділяється політичним питанням та європейській інформації через посилення конкуренції, не тільки не сприяє, але і стримує прагнення ЄС до Європейської єдності.

Тому Європейський Союз вимагає від країни-членів гарантії того, що національні мовники більшу частину свого ефірного часу відводять для європейського контенту. Ці пропорції, враховуючи інформаційну, освітню, культурну та розважальну відповідальність мовників перед їх аудиторією, повинні досягатися поступово на основі відповідних критеріїв. Для країн-членів пропорції розраховуються відносно дати їх вступу в Європейський Союз.

Стаття 5 Директиви «Телебачення без кордонів» визначає: національні уряди повинні гарантувати, що мовники резервують принаймні 10 % свого

ефірного часу, виключаючи час відведений на новини, спортивні події, ігри, рекламу, телетекст і телемагазини, відводити на європейську роботу, створену незалежними європейськими продюсерами. Кожні два роки Європейська Комісія зобов'язана представляти доповідь про застосування вимог, що стосуються європейської роботи та незалежного виробництва (ст. 4 та ст. 5).

Основними інструментами європейського регулювання медіа контенту є основні закони ЄС і Директива «Телебачення без кордонів». Основні європейські інститути та організації, що беруть участь у прямому і непрямому регулюванні медіа контенту – Європейська Комісія, яка відповідає за моніторинг національних ЗМІ і результатів виконання загальноєвропейських вимог; Суд ЄС, який розбирає випадки порушення європейського законодавства і виносить рішення, обов'язкові для всіх країн-членів [182].

Зміни національного інформаційного законодавства також безпосередньо пов'язані з діяльністю та вимогами Євросоюзу. В першу чергу, національні уряди повинні адаптувати своє законодавство під загальноєвропейські стандарти, щоб уникнути юридичної плутанини. Єдиного базового закону про ЗМІ європейського зразка не існує, Євросоюз розробив єдиний документ, який визначає діяльність в аудіовізуальній сфері. Директива «Телебачення без кордонів» адресована країнам-членам і є першим і основним законом, що регулює правила здійснення політики членів ЄС в інформаційній сфері та висуває вимоги до національних медіа секторів. Сектор друкованих ЗМІ залишається

у розпорядженні національних урядів. Питання регулювання технічних стандартів, виникнення нових інформаційних технологій і послуг, що вимагає особливого регулювання, на сучасному етапі вирішується на рівні Європейського Союзу і, в подальшому, розроблені правила інкорпорується в національні законодавства у вигляді законів і поправок до існуючих законів. Будь-які зміни, що виникають в інформаційному законодавстві ЄС, відбиваються в національних законодавствах.

До регулювання інформаційних процесів країнами-членами ЄС теж

висуваються особливі вимоги. Країни-члени повинні забезпечувати вільний рух товарів і послуг на інформаційному ринку. Сюди входить зобов'язання країн-членів в повазі закону ЄС і країни-одержувача поширювати свій інформаційний сигнал і приймати сигнал країн ЄС незалежно від кордонів.

Також до компетенції країн-членів входить забезпечення конкуренції на інформаційному ринку. Відкриття телекомунікаційного ринку для конкуренції змінило раніше монополізований ринок. Знадобилося нове законодавство, яке підтримувало б і приваблювало б інвестиції в цей сектор. У відповідності до вимог ЄС, національне регулювання цього питання має будуватися на принципах незалежності, прозорості та неупередженості. Тобто, країни-члени повинні гарантувати незалежність національних регулюючих органів, які повинні бути відокремлені і функціонально незалежними від усіх організацій, що забезпечують електронну комунікацію, обладнання та послуги. Будь-який користувач на національному рівні або фірма, що забезпечує інформаційні електронні послуги повинні мати право на апеляцію до незалежного органу в разі будь-якого спору з національними органами по врегулюванню цього питання. І країни-члени повинні гарантувати прозорість і неупередженість діяльності органів, які регулюють сферу ІКТ.

Концентрація медіа контенту підвищує шанси великих гравців зберегти лідерство в секторі, закрити ринок для менш слабких акторів, відтіснити на другі позиції менш сильних і менш крупних учасників. Подібний приклад можна привести відносно компанії Майкрософт, яка приєднала свій перший Інтернет браузер Explorer до операційної системи Microsoft. Захоплення ринку однією компанією призводить до зростання цін на окремі товари і послуги, що надаються цією компанією, до можливості шифрування сигналу, а також дозволяє бути єдиним правовласником на транслювання унікальних програм і передач, що теж підніме їх вартість. Суттєвим моментом є те, що у владних гравців з'являється можливість здійснювати помітний тиск на громадську думку [78].

Безліч аргументів на користь концентрації і консолідації ЗМІ в відношенні потенціалу кампанії призводить економічний фактор, так як економічна шкала дозволяє перекинути частину ресурсів, матеріалів, засобів, у тому числі і трудових, в найбільш незахищений на даний момент сектор компанії. Дві основні тенденції інформаційного суспільства – діджиталізація і конвергенція – з одного боку сприяють збільшенню каналів інформації, а з іншого збільшують можливість концентрації медіа впливу. Конвергенція являє собою, по-перше, злиття технологій, що дозволяє різним технічним носіям доставляти інформацію користувачеві, по-друге, конвергенція – це злиття роз'єднаних ЗМІ, в результаті чого у користувача з'являється можливість отримувати однакові інформаційні продукти різними каналами, по-третє, конвергенція являє собою злиття ринків, різних інформаційних сфер. Крім змін в інформаційній індустрії, ці трансформації можуть завдати очевидної шкоди медіа плюралізму.

Г. Ангерер, член координаційної ради з інформаційного суспільства в Брюсселі відзначає, що з середини 90-х рр. телекомунікаційний сектор вступив у фазу швидкої конвергенції з сусідніми секторами, тому особливу увагу необхідно приділяти конвергенції телекомунікації і медіа сектору. З точки зору політики конкуренції, конвергенція повинна бути побудована на розвитку широкої бази конкурентної інфраструктури телекомунікаційних і кабельних телевізійних мереж [224].

Комітет із злиття вмонтував в існуючий закон Європейського Союзу про конкуренцію спеціальний статус для засобів масової інформації відповідно до положень Регулювання злиття.

Крім вимог до національного інформаційного врегулювання щодо технічних стандартів інформаційних послуг, Європейський Союз висуває до країн-членів особливі вимоги щодо інформаційної інфраструктури, зокрема, щодо питання про реалізацію концепції суспільного мовлення. ЄС не регулює

і не впливає на відповідальність країн-членів у відношенні організації решти інфраструктури інформаційного та медіа ринку – включаючи системи

ліцензування, адміністративної авторизації та податків – фінансування та змісту програм. Так само незачепленим залишається незалежність культурного розвитку в країнах-членах.

Питання суспільного мовлення стоїть особливо гостро у зв'язку з позначеними проблемами інформаційної сфери ЄС: відсутністю єдиної публічної сфери, необхідної для розвитку демократії та громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційним розривом між європейськими громадянами і європейськими інститутами, відсутністю духу європейської ідентичності.

Поява приватних ЗМІ, які за більшим прибутком йдуть на поводу у масових інтересів і забезпечують фрагментований контент, падіння ролі державних ЗМІ, розвиток нових інформаційно-комунікаційних технологій, які ділять наше суспільство на максимально диверсифіковані групи, піднімають питання про особливості ведення інформаційної політики в суспільстві, про те, наскільки сильна роль мас-медіа у підтримці національної єдності. У більшості країн зараз діє змішана модель мовлення: державні ЗМІ, які виконують функції суспільної служби, співіснують нарівні з приватними телерадіокомпаніями. Протиставлення інтересів державних кампаній, змушених в силу своєї природи, забезпечувати інформаційну підтримку державі, і приватних мовників, які прагнуть до максимального прибутку, призвели до розуміння того, що необхідний компромісний варіант. Виходом із ситуації, в якій засоби масової інформації або перебувають під державним контролем, під контролем правлячих політичних еліт, або обмежені системою комерційного мовлення, шляхом подолання слабостей обох систем стала концепція служби громадського мовлення. Таким чином, збільшення пропускну здатності каналів, зникнення аудіовізуальних кордонів, завдяки технічному розвитку, руйнування моделі державного мовлення в країнах колишнього соціалістичного режиму і поява приватного телерадіомовлення в країнах, де раніше існувала монополія

державного мовлення, характеризують нове середовище, в якому повинні розвиватися служби суспільного мовлення [145, с. 65].

Роль служб суспільного мовлення (ССМ) у зміцненні демократичних, соціальних і культурних потреб суспільства, у збереженні плюралізму в контексті тенденції до концентрації ЗМІ, визнається ЄС дуже істотною. Нові технології поширення інформації змінюють форму ССМ, які у відповідь розробляють на радіо і ТБ нові типи програм, але в багатьох країнах вже втратили значну частку колишньої аудиторії, відпустивши її до комерційних каналів [210].

Визначення функцій ССМ як «базових мовних послуг за певним стандартом для всіх громадян» та визначення самої ССМ як «будівельного елементу демократичного суспільства» було необхідністю для вільного формулювання думок у політичному та соціальному дискурсі країни. Ця «базова служба» вимагала коштів на існування, які робили б її залежною від зовнішнього джерела, для чого була розроблена система ліцензійних платежів, яка гарантувала відсутність державного контролю, і ставила ССМ в пряму фінансову залежність від адресата – суспільства. Однак суму цього податку визначав саме Парламент.

Служби суспільного мовлення зобов'язані вбирати лінгвістичні, культурні, соціальні особливості всієї сукупності своєї аудиторії, весь спектр хвилюючих суспільство проблем. Незалежність – обов'язковий критерій, що дозволяє встановити високий рівень довіри суспільства, і принцип пізнаваності послуг необхідний для того, щоб стимулювати, розширювати межі сприйняття, шукати нові жанри і форми, шукати нові підходи до подачі контенту.

На даний момент не існує єдиної моделі ССМ, фахівці і дослідники виділяють три основні організаційні моделі: національно-інтегрована організація, де ССМ контролюють всі області державної діяльності в аудіовізуальній сфері (Великобританія – BBC, Італія – RAI); регіонально-інтегровані організації (Німеччина). Вона виходить з інтегрованої моделі, але відображає особливості політичної організації країни, де, згідно з конституцією повноваження у сфері культури передані землям; фрагментована структура (Франція), де кожен вид аудіовізуального сектору контролюється одним або кількома самостійними

публічними операторами [190].

ЄС, однак, враховує й економічні інтереси, зазначаючи, що хоча держави-члени ЄС високо цінують організації служб суспільного мовлення в якості основних провідників свободи інформації, плюралізму і культурного розмаїття, але суспільне мовлення повинне дотримуватися основоположних принципів ринкової економіки, що забезпечує здоровий розвиток системи, побудованої на дуалізмі. У 2001 році Міжнародна федерація журналістів (МФЖ) розгорнула кампанію із захисту служб суспільного мовлення, націлену на зміцнення основних цінностей ССМ: редакційної незалежності, якості програм, демократизму і підзвітності системи управління радіо і телебачення. А в 2005 році Європейська федерація журналістів (ЄФЖ) закликала органи влади політиків і організації громадянського суспільства об'єднатися навколо маніфесту на захист цінностей публічної служби, на захист Європейської моделі ССМ. Також ЄФЖ визначила основні проблеми ССМ: політичне і корпоративне втручання – «посилюється тиск на публічне фінансування та лібералізація торгівлі чинять негативний вплив на ЗМІ по всій Європі», приватні медіа корпорації прагнуть покласти край фінансуванню мовлення з публічних фондів [187]. В Маніфест ЄФЖ входять основні принципи роботи ССМ, які включають: доступ для всіх і широкий вибір високоякісних програм, вільних від політичного тиску; плюралізм і якість інформаційного продукту; власником служби громадського мовлення визнається товариство, а система управління фінансово прозора і підзвітна громадськості; система фінансування ССМ гарантує свободу від комерційного й політичного контролю та від політичних маніпуляцій; дотримання справедливості в роботі, а також соціальної захищеності журналістів і всіх працівників у сфері ЗМІ. Механізмом ЄС щодо регулювання функціонування ССМ в країнах-членах

є Протокол «Про суспільне мовлення», який містить основоположні принципи ССМ (в якості додатку до Договору ЄС, з поправками, внесеними в нього Амстердамським договором 1997 р.). По ньому система суспільного радіо і

телемовлення в державах-членах ЄС безпосередньо пов'язана із задоволенням демократичних, соціальних і культурних потреб, властивих кожному суспільству, і необхідністю збереження плюралізму ЗМІ.

Всі країни-члени взяли зобов'язання по створенню ССМ. Країни-члени забезпечили фінансову та іншу підтримку, направлений на розвиток, створення і поширення аудіовізуальної продукції.

Кожна країна-член може визначати і організовувати ССМ на свій розсуд. Держави-члени вільні у «визначенні сфери діяльності публічної служби, способів її фінансування та організації, у відповідності із вподобаннями, історією та традиціями». Однак Європейська Комісія при цьому вимагає прозорості цієї системи для того, щоб можна було оцінити домірність державного фінансування та здійснювати контроль. Європейська Комісія залишає за собою право втручатися «у випадках, коли спотворення в конкуренції, спричинені такою допомогою, не можуть бути виправдані необхідністю виконання функцій публічної служби так, як вона визначена державою-членом» [199]. Ця заява – відповідь Єврокомісії на скаргу приватних мовників на систему фінансування ССМ, яка порушує конкуренцію.

Виходячи із закону, способи управління ССМ в різних країнах-членах ЄС відрізняються. Наприклад, у Великобританії «BBC» була заснована як юридична особа, наділена значною адміністративною автономністю. На підставі Королівського патенту Рада керуючих призначається прем'єр-міністром. Генеральний директор призначається Радою керуючих і йому надається повна свобода у редакційних справах і програмуванні. Керуючі можуть бути звільнені з посади за наказом Короля, але це право ще жодного разу не було використано. Франція обрала інший підхід. Відповідальність за надання послуг-ССМ несуть не менше шести компаній. Управління ними здійснюється відповідно до єдиного нормативного акту – Закону 1986 року «Про свободу комунікацій». Компанії створені у вигляді товариств, єдиним акціонером яких є Держава. На компанії покладаються різні зобов'язання по підготовці програм, які встановлені урядом

в документі, що містить умови надання ліцензії. В кожній компанії за цим законом повинна бути створена Рада директорів з 12 членів [116]. Інтеграція ССМ в нову цифрову аудіовізуальну середу вимагає збалансованого підходу. Майбутнє дуальної системи мовлення в Європі, що включає приватне і суспільне мовлення, залежить від ролі мовників громадських служб, злагодженої за принципами вільної конкуренції функціонування, вільного ринку у відповідності з Договором. ССМ ТВ відіграють важливу роль у країнах-членах ЄС: у відношенні культурного та лінгвістичного розмаїття, освітніх програм та об'єктивного інформування суспільства, гарантуванні плюралізму і в підтримці якості програм. Служби суспільного мовлення залежать від і в той же час формують публічну сферу, необхідну для розвитку демократії та громадянського суспільства, яка визначається участю громадян у вирішенні найважливіших питань, що виникають перед сучасним суспільством.

Національні уряди на вимогу ЄС повинні спонукати також інтерес громадян ЄС до інформаційній сфері, забезпечуючи повний доступ до універсальних послуг згідно з Директивою про універсальні послуги, гарантуючи високий рівень захисту персональної інформації та прав, згідно з Директивою «Пропрайвесі та електронних комунікацій» [183].

Прогнозований розвиток інформатики вимагає дуже великих капітальних вкладень, що перевищують можливості інвестицій з боку окремих країн. Тому буде зростати роль міждержавних інформаційних проектів і спільних комерційних підприємств. По своєму потенціалу галузь інформатики в основних європейських країнах буде з випередженням входити в число лідируючих галузей економіки, таких як промисловість, транспорт, космонавтика й ін. Такий розвиток інформатики буде сприяти інтенсивному зростанню ВВП у країнах не тільки Західної, але і Східної Європи.

Світовий і європейський інтеграційні процеси, що розвиваються, формують нові політичні й економічні умови входження України в світовий економічний

і інформаційний простір, що формується. Така ситуація визначає нові і жорсткі вимоги до інформаційних ресурсів і телекомунікаційних систем і технологій, що забезпечують інтеграційні процеси.

Глобальний перехід від «індустріального» до нового, «інформаційного суспільства» є однією з особливостей XXI століття. Різноманітні практичні наслідки такого феномена у всіх сферах громадського життя важко переоцінити. Для європейських країн у першу чергу слід зазначити: прискорення інтеграційних процесів в економіці і громадському житті як результат створення ЄП, проникнення інформатики в науку, промисловість, державну діяльність, оборону, освіту, торгівлю і т.д. Об'єднаний інформаційний простір створює ефективні умови для одержання відчутних позитивних результатів у таких болючих точках, як рівень життя населення, екологія, національна і міжнародна безпека, своєчасне запобігання військовим конфліктам [9, с. 33; 135, с. 92].

Виходячи з вищезазначеного, в Україні ці інтеграційні процеси підуть з помітним запізненням, обумовленим кризовими явищами. Тому проблемі створення Українського інформаційного простору як складової частини Європейського інформаційного простору потрібно приділяти максимальну увагу, аби прискорити вихід України з існуючої кризи. Останні жорстокі події «європейського майдану», які змусили мільйони українців страйкувати за підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом, продемонстрували готовність та впевненість населення України у європейському виборі.

3.3. Практика реалізації концепції електронної держави в Європі

В даний час нові інформаційні технології набули широкого поширення в індустріально розвинених країнах і все більше впливають на суспільний розвиток. Різко зростає кількість осіб та інститутів, що мають доступ в Інтернет і використовують його для задоволення своїх потреб. У цих умовах зростають потреби в більшій гнучкості та мобільності державних служб на принципах прозорості, політичної нейтральності тощо. Розширюються можливості для

використання політичних і соціальних технологій в управлінні (з неоднозначними результатами). Зовнішньою ознакою змін, що відбуваються стало застосування перед назвою держав латинської букви е, що означає появу, «Електронної Європи» (e-Europe), «Електронної Франції» (e-France), «Електронної Великобританії» (e-Great Britain) і та ін. Безсумнівно, в цей ряд вступає і «Електронна Україна» (e-Ukraine). Метою даного підрозділу є визначення поняття і сутності терміна «електронна держава», а так само оцінка розвитку електронних держав ЄС [177; 180; 230].

Поняття «електронна держава» найбільш відповідає англійському поняттю «e-government». Одне з його значень – «електронний уряд». Однак у сучасних міжнародно-правових документах, зокрема в рішеннях Європейського суду з прав людини, термін «government» застосовується для позначення держави в цілому. Мова йде не тільки про уряд, як про центральний орган виконавчої влади, а про всі три гілки влади (законодавчої, виконавчої та судової). Оскільки в даний час «електронна держава» знаходиться в стадії становлення, його поняття чітко не сформувався. Визначення «електронне» умовно позначає нові інформаційно-комунікативні канали зв'язку державних органів і громадян. В офіційних документах електронний уряд найбільш часто визначається як система інформаційної взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування та суспільства з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Згідно з визначенням GartnerGroup, електронний уряд – це концепція безперервної оптимізації процесу надання послуг, політичної участі громадян і управління шляхом зміни внутрішніх і зовнішніх відносин за допомогою технічних засобів, Інтернету і сучасних ЗМІ. Електронне держава розглядається як єдина соціально відповідальна та інформаційно відкрита, з постійним зворотним зв'язком, установа [10, с. 41].

Термін «електронна держава» отримав міжнародне визнання, широко

використовується в науковій і управлінській літературі, має свої переваги (лаконічність, ціле покладання, іноваційність). За аналогією з ним виділяють підсистему «електронних муніципалітетів», використовуються поняття: «електронний бізнес» – «e-Business» і «електронний громадянин» – «e-Citizen». У рамках «електронного уряду» передбачається взаємодія (пряме і зворотне) всередині державних структур, між державою і громадянами, державою і бізнесом тощо. Стратегія створення електронної держави базується на таких положеннях:

- децентралізація – передача повноважень у прийнятті рішень на регіональний і місцевий рівні управління з метою зменшення витрат на централізоване прийняття рішень;

- підвищення відповідальності державного сектора за прийнятті рішення (створення механізму, мотивуючого боротьбу з корупцією);

- поліпшення управління ресурсами, підвищення ефективності використання людських, фінансових та інших ресурсів;

- впровадження елементів ринкових відносин, які повинні знижувати витрати і підвищувати ефективність прийняття рішень;

- використання ІКТ для управління всіма видами інформації в державному секторі.

Згідно з визначенням Європейської Комісії, електронний уряд – це використання в державних структурах інформаційно-телекомунікаційних технологій на тлі проведення організаційних реформ і формування у державних службовців навичок, спрямованих на поліпшення функціонування держструктурі підвищення рівня надаваних ними послуг. З цього випливає, що базова мета впровадження електронної держави – підвищення ефективності роботи державних служб [50; 58].

Принципи «e-government» мають на увазі можливість отримання традиційних урядових послуг он-лайн. Для громадян це може бути подача податкових декларацій, голосування, отримання копій різноманітних свідоцтв, оплата

комунальних послуг, відновлення реєстрації транспортних засобів і водійських прав, пошук роботи тощо. Для бізнесу – реєстрація нових компаній, оновлення ліцензій, сплата корпоративних податків, відправка відомостей у статистичні органи, подача митних декларацій, проведення виплат до фондів соціального страхування, здійснення державних закупівель і та ін. Основними результатами створення «e-government», за даними Європейської комісії, будуть:

- поліпшення якості надаваних держорганами послуг ;
- зменшення часу обслуговування клієнтів;
- зниження адміністративних бар'єрів;
- розширення набору державних послуг;
- підвищення ефективності діяльності держорганів;
- поліпшення показника задоволеності послугами клієнтів [188].

Державним структурам впровадження «e-government» обіцяє зниження вартості проведення транзакцій і спрощення взаємодії між різними відомствами. А для бізнесу та звичайних громадян дана ініціатива в перспективі призведе до істотної економії часу, зменшення фінансових витрат і підвищення якості послуг, що надаються. Економія часу буде досягнута завдяки відсутності необхідності ходити по інстанціях (будь-яку держпослугу можна буде отримати в он-лайн) і спілкуватися з держслужбовцями, а також зниженню кількості адміністративних помилок [31].

Зменшення фінансових витрат стане наслідком зниження вартості послуг, наприклад оплати за отримання дозволів або ліцензій (що можливо завдяки скороченню кількості держслужбовців), і ліквідації адміністративних бар'єрів, на подолання яких при традиційній державній структурі потрібно чимало додаткових ресурсів. Підвищення якості послуг відбудеться за рахунок автоматизації та кардинальної зміни підходу до принципу надання послуг, коли на перше місце будуть ставитися інтереси не відомств, а клієнтів, які оплачують послуги. Значна економія коштів відбувається при проведенні електронних держзакупівель (e-Procurement), ефективність яких визначається прозорістю процедури закупівель і зниженням рівня зловживань і корупції.

Формування електронного уряду передбачає комплексне вирішення наступних завдань:

- – повна автоматизація державного управління на базі сучасних інформаційних технологій;
- – здійснення реформи інститутів державного управління;
- – забезпечення урядового веб-присутності;
- – досягнення високого рівня телекомунікаційної інфраструктури;
- – підвищення рівня готовності населення до користування інформаційними послугами [191].

У свою чергу, урядова веб-присутність (відповідно до класифікації Європейської комісії) характеризується послідовним проходженням п'яти етапів:

1. Інформаційний (Information) – означає 20 % веб-присутності передбачає створення регулярно поновлюваних урядових веб-сайтів з публікацією на них основної урядової інформації (нормативні акти, розпорядження, постанови і пр.) посилає на міністерства та державні департаменти (освіти, охорони здоров'я, фінансів тощо).

2. Інтерактивний односторонній (One way interaction) – передбачає 40 % веб-присутність і полягає в організації пасивної взаємодії між клієнтами та урядом. Він має на увазі, наприклад, надання доступу в електронній формі до різних формулярів документів, які потрібні громадянам і бізнесу для взаємодії з державою. Потрібну форму можна роздрукувати, але відправляти її доведеться традиційним чином, а не через Інтернет. Або, наприклад, пошук вакансій у державних організаціях на основі заданих користувачем критеріїв.

3. Інтерактивний двосторонній (Two way interaction) означає 60 % веб-присутність і реалізується за допомогою інтерактивної двосторонньої взаємодії. На цій стадії он-лайн сервіси набувають інтерактивність і з'являється можливість запитувати інформацію з тих чи інших виступів і обговорень,

звертатися до держчиновників по електронній пошті, брати участь в он-лайнових дискусіях або залишати коментарі на дошках повідомлень і т. п.

4. Транзакційний (Transaction) – передбачає 80 % веб-присутність і характеризується транзакційною взаємодією, завдяки чому можливе надання послуг, здійснених в он-лайн на всіх стадіях. Прикладом може служити подача заявок в електронній формі на отримання ліцензій на ведення професійної діяльності, подача податкових декларацій, заяв на обмін документів і т. п.

На даному етапі однією з серйозних проблем стає забезпечення безпеки роботи.

5. Проактивний (Targetisation) – означає 100% веб-присутності відрізняється тим, що уряд не тільки надає громадянам і комерційним структурам сервісні послуги, а й залучає громадян до прийняття рішень і двосторонньому діалогу на базі інтерактивних сервісів [93].

Загалом «електронний уряд» визначається як спеціалізована комплексна система взаємодії структур виконавчої влади з громадянами, громадянським суспільством та бізнес-структурами за допомогою Інтернету.

У концепції «електронної держави» вся система органів виконавчої влади, функціонує як єдина сервісна організація, призначена для надання послуг населенню. Діяльність «e-government» повинна бути досить відкритою, інформаційно прозорою і доступною для громадян. Особлива увага приділяється принципом зворотного зв'язку, швидкості і якості надання послуг, за допомогою широкого використання централізованих систем Інтернету. Все це покликане підвищити як якість надання державою послуг населенню, так і ефективність функціонування самого уряду.

Процес становлення системи «e-government» можна умовно розділити на три основні стадії-напрямки: «публічність», «участь» і «онлайн-транзакції». «Публічність» – означає використання новітніх комунікаційних технологій

для розширення доступу громадян та інститутів громадянського суспільства

до органів державної влади та місцевого самоврядування. «Участь» – має на увазі розширення можливостей участі громадян в управлінні державними і громадськими справами на всіх рівнях влади і протягом циклу підготовки та прийняття політичних рішень. Вона припускає публікацію на відповідних сайтах державних і муніципальних структур контактних адрес електронної пошти, а також форм для зворотного зв'язку. «Онлайн-транзакції» – забезпечують надання послуг державних і муніципальних установ через Інтернет – оплату комунальних платежів, заповнення податкових декларацій та збір податків, реєстрацію громадських об'єднань, а в перспективі – підприємців без утворення юридичної особи, підприємств малого бізнесу та ін. На цій стадії формується «інформаційна економіка», яка являє собою новий щабель з точки зору економічного ефекту, одержуваного в результаті постійного інтерактивного функціонування державних порталів. Переваги електронної держави очевидні – спрощення бюрократичних процедур, значне скорочення термінів при оформленні необхідних документів, легко перевіряється суворота податкова підзвітність юридичних і фізичних осіб за допомогою введення уніфікованої системи електронного обліку, підвищується рівень бюджетних надходжень, скорочуються масштаби корупції та, відповідно, зростає довіра громадян до інститутів влади. Для реорганізації системи державного управління в парадигмі «e-government» необхідний ряд умов. Серед них:

- достатній рівень «інтернетизації» суспільства (не менше 30 % самодіяльного населення країни і більшості державних інститутів);
- розробка раціональної, концепції «e-government» і створення необхідних інформаційно-технологічних передумов і електронних форм (документів, підписи тощо), фінансового забезпечення, підготовки нових кадрів в алгоритмі даного уряду;
- облік найскладніших соціальних та адміністративно-правових проблем, що виникають при впровадженні нових електронно-організаційних управлінських

моделей в житті, традицій розвитку суспільства, особливостей його управління, бюрократії;

– зняття вузькотехнологічних підходів при формуванні та діяльності «електронної держави» («інформаційні технології вирішують всі проблеми»);

– реорганізація внутрішніх структур і процесів держустанов допомогою автоматизації процесів і з урахуванням принципів підзвітності, прозорості та оперативності та ін. [64, с. 3].

Державні органи в усьому світі істотно поліпшили надання послуг з мережі Інтернет, розширивши спектр і функціональність електронних державних служб для громадян і для компаній. У світі зростає розуміння значення інформаційних технологій для можливості повної зміни характеру діяльності держави – як з точки зору надання послуг, так і з ефективності управління.

Наведемо ряд виникаючих тенденцій, які в сукупності малюють картину того, яким чином держава може покращити надання послуг. Необхідно створювати он-лайн служби, які успішно вирішують такі питання, як інтеграція різних відомств, безпека даних, конфіденційність користувачів, схеми управління, національна безпека, загальна конкурентоспроможність і захист громадських свобод. Створення єдиних принципів забезпечення конфіденційності, стандартів електронного підпису та шифрування важливої інформації – ось деякі напрямки діяльності держави в цій сфері, які формують основу для майбутнього розвитку в сфері електронного уряду. При цьому враховується той факт, що реальна економія витрат відбувається тільки за умови здійснення тієї чи іншої операції цілком в Інтернеті – від початку і до кінця. Держава повинна розглядати громадян і приватні компанії як своїх клієнтів та надавати їм послуги відповідно до їх запитів, а не на основі завдань, що стоять перед державою [163, с. 78].

У світі зростає розуміння того, що електронний уряд – це не тільки впровадження інформаційних технологій, а й застосування їх як інструменту для зміни характеру діяльності державних служб. Ключ до успіху електронного уряду – орієнтований на громадян підхід, що спирається на використання

систем управління взаємовідносин з клієнтами (Customer Relationship Management, CRM). Одним з головних факторів, що визначають категорію, до якої можна віднести ту чи іншу країну за показником розвитку електронного уряду, є ступінь використання державою даного підходу [181; 222].

Створення національних «електронних урядів» у постіндустріальних країнах відбувається в руслі глибокого реформування всієї системи державного управління. Йдеться про адаптацію адміністрації до умов інформаційного суспільства. Нове державне управління передбачає його більшу відкритість; внесення до державні служби конкурентних і договірних почав; відповідальність за результати діяльності; підвищення ролі етичних вимог; активна взаємодія з громадянським суспільством. При використанні ІКТ в сучасному державному управлінні враховується також соціально-політична, економічна, культурна, ментальна середу та інші фактори, що впливають на весь характер взаємовідносин влада-суспільство [67, с. 139].

У рамках діяльності «електронного уряду» в режимі он-лайн стали реально доступними і зручними багато видів державних послуг. Серед них: електронний запит багатьох видів інформації (документів, законів, постанов, статистичних відомостей і про вакансії); оплата різних платежів за електронними формами (від квартплати до штрафів та податків). Все більша кількість урядів і урядових агентств у всіх країнах світу викладають на сайти в Інтернет різні довідки, форми, публікації та бази даних. Переважна більшість сайтів пропонують телефонні номери департаментів (70 %) і поштові адреси (67 %). На більшості сайтів (85 %) є також рубрикація, що допомагає орієнтуватися в структурі сайту

і пропоновані їм послуги [185]. Існують численні проблеми використання інформаційно-кібернетичних технологій в управлінні:

- недостатність «інтернетизації» багатьох держав, їх інститутів, громадян;
- дисбаланси між службовцями різних підрозділів і поколінь;
- існують сумніви серед багатьох громадян щодо доступності нових

технологій, якості електронного управління (необхідно переучування мільйонних когорт службовців), вибору найкращих моделей електронної взаємодії з урядом.

В даний час йде пристосування адміністрацій країн до використання ІКТ в їх діяльності. У зв'язку з цим були виявлені деякі проблеми, серед яких низький рівень використання послуг Інтернет населенням країн, недовіра громадян до «e-government».

У числі найбільших перешкод на шляху до «електронного уряду» – недолік стандартів і сумісності. Бізнес-процеси в органах влади, а також взаємодія з населенням потребують стандартизації. Для безперешкодного обміну інформацією по Мережі між органами влади і громадянами в межах всієї країни повинні бути стандартизовані структури даних, характер їх вмісту та формати для обміну інформацією. У той час як більшість технічних питань вже вирішено, юридичні наслідки введення «електронного уряду» як і раніше вимагають уваги. Існує розрив між фізичною структурою органів влади і тим, що необхідно для ведення ефективної роботи в Інтернеті. Якщо громадянин хоче зареєструватися за новим місцем проживання у місцевій владі, технічно він може це зробити з використанням своєї чіп-карти, електронного підпису та відповідної Інтернет-служби того району, в якому він живе. Однак, за законом потрібно, щоб він прийшов у відповідну організацію для посвідчення його особи і власноручно підписав реєстраційну форму [64].

До економічних цілей можна віднести завдання побудови економіки, орієнтованої на споживанні і експорті інформаційних продуктів і послуг (це дозволить кардинально скоротити відставання України у використанні нових технологій і органічно інтегрувати нашу країну в світову економіку). Важлива політичне завдання програми полягає у створенні оптимальних умов для розвитку громадянського суспільства. Ідея така: у країні з високим ступенем інформаційної відкритості набагато менше можливостей для зловживань по відношенню до громадян з боку представників влади. Використання ІТ в цьому зв'язку саме й дозволить забезпечити таку відкритість. Дійсно, можливість направити запит електронною поштою істотно полегшить громадянину

спілкування з державою.

Розрив між Україною та розвиненими країнами в галузі ІТ однаковою мірою стосується як мізерної частки участі вітчизняних інформаційних технологій у ВВП країни, так і низького рівня комп'ютеризації населення. При цьому впровадження нових технологій перешкоджають безліч факторів: від слабкої готовності держави до їх застосування та високого ступеня монополізму в індустрії, до недосконалості законодавчої бази і нічим не виправданих адміністративних бар'єрів. Враховуючи, що ступінь інформатизації економіки стає визначальним фактором конкурентоспроможності країни, таке відставання становить загрозу економічній безпеці держави. Програма покликана створити умови, при яких за ступенем проникнення інформаційних і комунікативних технологій Україна зможе максимально швидко вийти на один рівень з розвиненими країнами. Пріоритети в рамках нової програми: ефективний захист авторських прав, прийняття законів про електронну комерцію та електронний документообіг, регламентація доступу до загальнодержавних інформаційних ресурсів. Передбачено послабити обмеження, які стримують розвиток ІТ-індустрії: полегшити процедури отримання необхідних ліцензій, підвищити інвестиційну привабливість галузі з тим, щоб забезпечити приплив капіталу в цей сектор економіки.

Концепція «Електронного уряду» припускає кардинально змінити принцип взаємовідносин держави з громадянами та бізнесом [22, с. 230]. Передбачається значно розширити обсяг інформації, яку державний органи будуть зобов'язані надавати громадянам, в тому числі і через Інтернет. Зокрема, в обов'язковому порядку планується публікувати в Інтернеті проекти законів і постанов уряду, інформацію про формування і виконанні бюджетів, проведені тендери, звіти про результати роботи держпідприємств і навіть підсумки перевірок контрольними органами. Крім цього, у відкритому доступі планувалося представити різні інформаційні та статистичні бази даних. Їх тематика досить широка – від

маркетингових досліджень, довідників по підприємствах і каталогів продукції, до даних про реєстрацію угод з нерухомістю або видані патенти. Необхідно зробити акцент на впровадження в державних органах систем електронного документообігу. Причому ці системи не будуть автономними, вони зможуть взаємодіяти між собою (між різними організаціями інформація також буде передаватися в електронному вигляді) і з зовнішнім світом. Більшу частину державних тендерів також передбачається проводити в електронній формі [118, с. 97].

Переваги, які надаються приватним компаніям, не обмежуються вдосконаленням нормативної бази в сфері ІТ. Програма передбачає також державну підтримку експорту інформаційних технологій. Для цих цілей планується проведення заходів, спрямованих на просування українських компаній на світових ринках, створення іміджу країни, що спеціалізується на виробництві інтелектуальних продуктів. Одним із завдань програми є створення умов для формування інституту венчурних фондів як одного з найбільш дієвих інструментів фінансування інноваційних проектів. Вона передбачає підтримку технопарків, в яких високотехнологічні компанії зможуть організувати свій бізнес з мінімальними витратами. Державні чиновники будуть консультувати керівників молодих компаній з питань виходу на зовнішній ринок або залучення інвестицій [118, с. 111].

У рамках програми для пересічних громадян передбачається створити інфраструктуру нових технологій та освітні програми, покликані навчити цими технологіями користуватися. Для цих цілей передбачається створити по всій країні широку мережу пунктів доступу в Інтернет. Зокрема, так звані колективні центри доступу в Мережу з'являться в кожному населеному пункті. Розташовуватися такі центри будуть в поштових відділеннях, бібліотеках, школах, вузах та інших державних і муніципальних установах. Передбачається значно вдосконалити методичну та матеріально-технічну базу навчальних закладів. До 2020 р. підключити до Інтернету всі ВНЗ, професійні училища і не менше 60 % шкіл. Революційні зміни відбудуться і у сфері дистанційного

навчання. Буде збільшено держзамовлення на дистанційну освіту, частка відкритих форм навчання зросте до 20-30 %, кожне професійний навчальний заклад повинен публікувати в Інтернеті навчальні програми. Програма також не оmine увагою питання охорони здоров'я, соціальної допомоги, науки і культури [155; 226, с. 2].

Програма буде поділятися на три великі етапи.

I. Передбачається провести аналіз рівня інформатизації України у всіх сферах: державної, бюджетної, комерційної, громадської. Також буде проведено аудит законодавчо-правової бази інформаційних технологій та вивчено досвід їх успішного впровадження. Почнуть реалізовуватися перші проекти переходу до електронного документообігу в органах державної влади, а так само проекти модернізації системи освіти.

II. На другому етапі продовжиться розвиток подібних проектів і почнеться робота з просування України на світових ринках в якості постачальника послуг і рішень в області інформаційних технологій. Буде сформована єдина телекомунікаційна інфраструктура для публічного та освітнього Інтернету, а також база для підготовки та перепідготовки фахівців.

III. Третій етап ознаменується масовим поширенням інформаційних технологій у реальному секторі економіки. Крім того, будуть створені передумови для реалізації прав громадян на доступ до інформації. За результатами попередніх етапів буде забезпечено комплексне впровадження стандартизованих систем документообігу як на внутрішньому, так і на міжвідомчому рівні.

Реалізацією держпослуг повинен займатися бізнес, що спеціалізується на інформаційно-комунікаційних технологіях. Міністерства ж повинні лише позначити перелік своїх послуг і відкрити доступ до їх реалізації. Потрібно оголосити тендер – і бізнес сам запропонує шляхи доступу до держпослуг, розробить необхідні ІТ-програми.

На основі проведеного дослідження розвитку електронної держави в країнах ЄС, вважаю за необхідне створити новий план для вже існуючої програми «Електронна Україна», який має бути розрахований на 7–9 років

(2015–2021), протягом яких належить вжити заходів, спрямованих на інформатизацію України. Програма має передбачати реформу нормативного регулювання ринку ІТ, впровадження нових технологій у державних органах і приватному секторі, створення освітніх програм, покликаних підвищити рівень комп'ютерної грамотності, і побудова масштабної інфраструктури комунікацій.

У результаті реалізації програми повинні бути підключені до Інтернету всі вузи і більше половини шкіл, створено електронні бібліотеки, впроваджені системи телемедицини і т. п.

Висновки до третього розділу

1. Проблеми формування політики інформаційного суспільства особливо актуальна для сьогоденної України, у якій апробуються нові моделі соціального керування, спрямовані на посилення взаємодії суспільства і влади. Без нарощування комунікативних процесів неможливе формування демократичного інформаційного суспільства, основу якого складає ефективність взаємодії влади з громадськістю і здатність держави з мінімальними витратами вирішувати соціально-політичні проблеми з максимальною користю для громадян.

2. Довгостроковою стратегічною метою України повинна стати побудова демократичного інформаційного суспільства, створення розвинутого інформаційно-комунікаційного середовища і входження країни до світового глобального інформаційного співтовариства, що повинно забезпечити підвищення якості життя населення, сприяти соціально-політичній стабільності держави, підвищенню конкурентноздатності країни, результативності науки, якості освіти й охорони здоров'я.

3. Прогнозуються наступні основні напрямки входження України у світовий інформаційний простір:

– створення і розвиток систем транскордонного інформаційного обміну, що реалізують взаємний доступ користувачів до вітчизняних і закордонних баз даних, між комп'ютерний обмін даними, проведення телеконференцій;

– використання систем міжнародних стандартів в галузі телекомунікації і розробка на їх основі вітчизняних стандартів і протоколів інформаційного обміну;

– удосконалення і розвиток інформаційних систем для підтримки зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності;

– розробка організаційно-технічних умов інтеграції систем і засобів масової інформації (телебачення, радіо, преса) на основі сучасних мультимедійних технологій.

4. Усі соціально-політичні процеси в Європі відбуваються в рамках інтеграції. В умовах розвитку інформаційного суспільства основними соціально-політичними тенденціями в контексті інтеграції є: інформатизація всіх сфер життєдіяльності, збільшення інформаційно-комунікативного розриву між громадянами ЄС і європейськими інститутами, загострення національних протиріч на противагу зусиллям щодо створення європейської єдності, нерівномірність у темпах інформаційного розвитку між країнами-членами, формування загальноєвропейського інформаційного законодавства, медіатизація та інформатизація політичного процесу.

5. Інформаційна політика ЄС носить наддержавний характер, покликана забезпечувати інтеграцію та вирішувати актуальні інформаційні завдання на європейському та національному рівнях. Відповідає інформаційним інтересам самої спільноти, не ущемляючи інтереси країн-членів.

6. Європейський Союз має систему прямих і непрямих вимог, що пред'являються до країн-членів щодо регулювання національних інформаційних просторів. Ці вимоги стосуються регулювання медіа контенту, формування інформаційного законодавства, встановлення технічних стандартів і формування інформаційної інфраструктури.

7. Переваги електронної держави полягають у спрощенні бюрократичних процедур, скороченні термінів при оформленні необхідних документів, підвищенні рівня бюджетних надходжень, скороченні масштабів корупції та, відповідно, зростанні довіри громадян до інститутів влади.

8. Для формування сучасного, відповідного новітнім викликам та загрозам національного інформаційного простору України, необхідно вжити низку системних заходів на концептуальному, нормативно-правовому, та інституціональному напрямках. З метою унормування діяльності з поширення інформації в мережі Інтернет, введення в правове поле діяльності новітніх засобів масової комунікації, розробити окремий Закон про «Засоби масової інформації (комунікації) в мережі Інтернет».

Розділ 4

Моделювання державної інформаційної політики України в контексті євроінтеграції

4.1. Гармонізація інституційних принципів ЄС та України у сфері інформаційної політики

У Люксембурзі 16 червня 1994 року Президентом України та Президентом Європейської Комісії і представниками країн-членів ЄС була підписана Угода про Партнерство та Співробітництво між Україною та ЄС. Вона вступила в силу 1 березня 1998 року. Угода з Україною стала першою з низки угод, що ЄС планував підписати з кожною з країн колишнього СРСР. Вона є важливим кроком у подальшому розвитку співробітництва сторін, замінюючи Угоду про Торгівлю та Комерційне й Економічне Співробітництво, яку ЄС та Радянський Союз підписали в 1989 році.

Угода визначає широке коло сфер співробітництва між ЄС та Україною. Важливе місце в ній відведено питанням інформаційного обміну. Питанням захисту інтелектуальної власності присвячено Розділ VI «Конкуренція, захист інтелектуальної власності та співробітництво в галузі законодавства».

Ст. 49 п. 2.3 передбачає, що на прохання однієї Сторони інша Сторона надає інформацію про свої схеми допомоги або окремі конкретні випадки державної допомоги. Зазначається, що не повинна надаватись ніяка інформація, що підпадає під вимоги законодавства Сторін щодо професійної або комерційної таємниці.

Ст. 49 п. 3 встановлює можливість консультацій, в рамках Комітету з питань співробітництва, з питань положень та обмежень, що накладені законами щодо розголошення інформації, конфіденційності і підприємницької таємниці.

Згідно зі ст. 50 Україна зобов'язалась продовжувати удосконалювати

захист прав на інтелектуальну власність для того, щоб до кінця п'ятого року після набуття чинності Угодою, забезпечити рівень захисту, аналогічний до існуючого в співтоваристві, включаючи ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав, а також приєднатись до багатосторонніх конвенцій про права на інтелектуальну власність, сторонами яких є держави-члени Співтовариства.

Ст. 51 п. 3 забезпечує надання Співтовариством технічної допомоги з метою здійснення гармонізації законодавства України, яка може включати завчасне надання інформації, особливо стосовно відповідного законодавства.

Статті 57 та 58 передбачають обмін інформацією про розвиток гірничої промисловості та кольорової металургії, обмін науковою та технічною інформацією, ст. 59 надає підстави для здійснення співробітництва з метою підвищення рівня загальної освіти та професійної кваліфікації в Україні, як у громадському, так і в приватному секторах.

Ст. 72 – Туризм – передбачає збільшення потоку інформації, передачу «ноу-хау», а ст. 64 і 65 – Транспорт та Космічний простір – не передбачають обмін інформацією в цих галузях.

Поштовий зв'язок та електров'язок регулюється відповідно ст. 66 та передбачає визначення політики та керівних принципів розвитку, заохочення розробки нових проектів, підвищення ефективності якості забезпечення, передове застосування та підготовка персоналу для діяльності в ринкових умовах.

Ст. 74 Інформація та зв'язок закріпила, що Сторони підтримують розвиток сучасних методів обробки інформації, в тому числі засобів інформації, та сприяють ефективному обміну інформацією. Першочергова увага приділяється програмам, які мають за мету ознайомлення широкої громадськості з основною інформацією про Співтовариство і Україну, включаючи, коли це можливо, взаємний доступ до баз даних на основі повної поваги до прав на інтелектуальну власність.

Рівень забезпечення населення на сьогоднішній день персональною комп'ютерною та іншою супутньою технікою, поширеною в інформаційному суспільстві, залишається недостатнім. Масштаби впровадження інформаційних технологій та рівень розвитку інфраструктури інформатизації не відповідають сучасним потребам.

На сьогодні, Україна є членом міжнародних організацій зв'язку та інформатизації – Всесвітнього поштового Союзу (ВПС), Міжнародного союзу електрозв'язку (МСЕ), а також регіональних європейських організацій – Європейської конференції Адміністрацій зв'язку (СЕРТ), Європейського Інституту Телекомунікаційних стандартів (ETSI).

В інформаційно-телекомунікаційній інфраструктурі умовно можна виділити дві основні галузі, характеристика та зміни в яких неодмінно мають наслідки у всій інформаційно-телекомунікаційній інфраструктурі суспільства. Перша – телекомунікації та поштовий зв'язок. Друга – аудіовізуальні системи і послуги [4, с. 13].

Національна система зв'язку складається з електричного, поштового, спеціального зв'язку, а також підприємств і служб забезпечення її функціонування [83; с. 3].

В сфері аудіовізуальних систем і послуг характерним є те, що основою електрозв'язку в країні є первинна мережа, яка складається з внутрішньо зонових, магістральних і місцевих мереж, на основі яких утворюються вторинні мережі телефонного зв'язку, документального електрозв'язку, мережі розподілу телевізійного і звукового мовлення та ін. [47, с. 37].

Основною рисою розвитку телекомунікаційних і інформаційних систем сучасності є широке впровадження ефективних методів обробки і передачі аудіовізуальної інформації. Бурхливий розвиток апаратно-програмних методів цифрової обробки сигналів призвів до якісних змін у формах, засобах і масштабах збереження і передачі такої інформації. Стало доступним накопичення, передача і розповсюдження аудіовізуальної інформації в дуже великих обсягах. Було виділено основні короткострокові пріоритети, забезпечення можливостей сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій як для суспільної,

економічної діяльності, так і для приватного життя шляхом виконання наступних заходів:

- проведення підготовчих робіт з гармонізації існуючих і розроблення нових нормативно-правових актів про інформатизацію і зв'язок в Україні відповідно до вимог ЄС;

- підготовка та опрацювання проектів законів України «Про телекомунікації» та «Про поштовий зв'язок», прийнято Закон України «Про радіочастотний ресурс України», метою якого є створення правових засадах ефективного використання радіочастотного ресурсу України для забезпечення виконання міжнародних зобов'язань [109].

- налагодження співробітництва з Генеральним Директоратом Європейської Комісії «Інформаційне суспільство» (ІС) стосовно питань регулювання у сфері зв'язку та інформатизації;

- запровадження досвіду адміністрацій зв'язку держав – членів ЄС з питань гармонізації та імплементації законодавства у сфері конкурентної політики до вимог ЄС у галузі зв'язку.

- створення передумов для обміну інформацією з питань охорони здоров'я, культури та освіти з використанням новітніх інформаційних технологій;

- створення системи управління національними інформаційними ресурсами, Національного хосту для забезпечення участі України в проектах щодо побудови ІС. Національний хост (НХ) – термін, що запропоновано ЄК та вживається в Європі. Він означає об'єднання на формальній або неформальній основі декількох організацій в масштабах країни, що володіють ресурсами, необхідними для повноцінної участі в спільних науково-технічних проектах, які реалізуються на європейському і світовому рівнях;

- проведення семінарів і конференцій та інформування з питань політики і підходів ЄС щодо розвитку ІС;

- співробітництво з ЄС у рамках ініціативи ЄК «e-Europe»;

- створення незалежного регуляторного органу в галузі зв'язку;

- розроблення тарифної політики в галузі, що базується на принципах рівноправності, обґрунтованості, гнучкості та доступності;
- перехід до цифрових систем зв'язку та модернізації існуючих телекомунікаційних мереж;
- впровадження пілотних проектів створення телекомунікаційних мереж із застосуванням нових технологій та впровадженням нових послуг зв'язку;
- впровадження автоматизації в управлінні радіочастотним спектром України та радіочастотний менеджмент.

До короткострокових пріоритетів сфери аудіовізуальних систем і послуг слід віднести необхідність істотного збільшення числа програм, що надається у сфері телевізійного мовлення; збільшення території, охопленої телебаченням, підвищення якості мовлення. Стимулювання процесу появи нових інтерактивних служб, що дозволить надалі здійснити перехід до цифрового телебачення і цифрової мережі розподілу програм телевізійного мовлення та цифрових мереж аудіовізуального зв'язку з мовними інтерактивними службами.

Даний перехід має бути еволюційним. Протягом певного часу будуть співіснувати як накладені, так і комбіновані аналогові і цифрові мережі. Тому у визначений період часу буде здійснюватися аналогове і цифрове мовлення одних і тих самих програм. Будівництво цифрових супутникових, кабельних і стільникових мереж зв'язку, впровадження нових технологій передачі сигналів і засобів комутації; впровадження на цій основі аудіовізуальних систем (АВС) і служб різноманітного застосування (їх широке впровадження почнеться з введенням в дію новітніх телекомунікаційних технологій).

Створення і розвиток інтерактивних аудіовізуальних служб з широкою можливістю доступу до несекретної і не конфіденційної інформації та публікування електронних матеріалів вимагає створення національної нормативної бази, гармонізованої з європейською та світовою. Для впровадження

новітніх технологій в аудіовізуальних системах та службах першочерговим питанням є створення національної науково-експериментальної бази з метою надання рівних можливостей участі у світовому процесі розвитку аудіовізуальних систем і служб [84, с. 16].

Для досягнення оптимальних результатів в процесі входження українського інформаційного суспільства в європейське і створення інституційної бази інформаційної політики ЄС в національній структурі влади, слід виділити, окрім першочергових завдань, довгострокові пріоритети в розвитку інформаційної інфраструктури України. Для побудови зваженої політики, що відповідає нормам і вимогам європейської інформаційної політики, виділимо наступні довгострокові пріоритети:

- створення органу регулювання в галузі телекомунікації, максимізація ступеню його незалежності як від держави, так й від промислово-фінансових груп країни. Для реалізації даного пункту потрібні переважно інвестиції міжнародних організацій із розгалуженою інфраструктурою, або ж відповідні за спеціалізацією гранти (на пільгових умовах, обумовлених державним статусом проекту). Адже саме ці інвестиції, із плином часу та за умови успішності проекту, стають підґрунтям для виявлення власника та переходу до нього права власності, що в свою чергу ставить під знак питання незалежність сформованого органу;

- співробітництво з адміністраціями зв'язку держав-членів ЄС і впровадження їх досвіду з питань гармонізації та імплементації законодавства і нормативно-технічних актів до вимог директив ЄС в галузі зв'язку та інформатизації;

- інформаційно-аналітичне забезпечення процесів інтеграції галузі зв'язку, включаючи накопичення, переклад та вивчення організаційних документів ЄС щодо політики телекомунікації, видання методичних матеріалів щодо основних напрямів інтеграційного процесу у галузі зв'язку;

– розроблення переліку нормативно-правових актів, достатнього для повного регулювання взаємовідносин особи, суспільства і держави у сфері інформатизації;

– прийняття Кодексу інформатизації України згідно з принципами та вимогами законодавства ЄС;

– розвиток відносин з ЄС з питань політики розвитку конкуренції та антимонопольного законодавства на ринку інформатизації та зв'язку. Це обумовлено нестачею досвіду і недосконалістю існуючого на даний момент законодавства України в питаннях регулювання ринку електронної комерції та інформатизації і зв'язку;

– системно-технічна інтеграція національної інформаційної інфраструктури з європейською та глобальною інформаційними інфраструктурами. Це дозволить позбутися в далекому майбутньому складностей, пов'язаних з різницею у програмному забезпеченні. Зважаючи на універсалізацію програмного забезпечення в усьому світі, не можна не приділяти уваги даному питанню;

– гармонізація термінології в галузі зв'язку з прийнятою в міжнародних організаціях, що дозволить значно спростити та прискорити процес обміну інформацією на етапі плідної співпраці;

– перехід до цифрових мереж зв'язку, проведення робіт з заміни обладнання доступу до мереж зв'язку загального користування на сучасне, забезпечення відкритого доступу до мереж зв'язку загального користування і послуг зв'язку для населення. Задля досягнення оптимального результату в питанні якості-досконалості-дешевизни проекти бажано проводити на тендерній основі. Тендер повинен проголошуватись незалежним органом, про який йшлося вище;

– забезпечення задоволення попиту населення в послугах телефонного

зв'язку і доведення збільшення в два рази існуючої щільності, яке, в свою чергу, неможливе без переходу на нові стандарти телефонного зв'язку [23].

Вищенаведені програми являють собою свідчення масштабності проекту та важливості його запровадження для однієї з пріоритетних вітчизняних галузей. Капіталовкладення включають в себе лише першочергові потреби галузі, на даній основі будуть утворені інститути і лише після цього можна буде переходити безпосередньо до процесу вдосконалення, формування та реформування галузі, масштаб фінансування якого буде вимірюватись вже іншими цифрами.

Все це свідчить про необхідність формування інформаційної бази, яка б могла стати фундаментом подальшого розвитку галузі. Інформаційна складова сучасного українського суспільства не може утворитися на базі лише документації, необхідні нові механізми впровадження інформаційної політики як ЄС, так й України [161, с. 63].

Після проведення детального аналізу інформаційного суспільства як в країнах ЄС так і в Україні, виникає необхідність запропонування ряд конкретних дій, на яких має бути заснований процес формування інформаційної політики ЄС, а саме :

1. Прискорити адаптацію українського законодавства до стандартів ЄС в інформаційній сфері;
2. Більш активно долучатися до механізмів та можливостей, що їх надає Сьома рамкова програма ЄС з досліджень, технологічного розвитку і демонстраційних дій на 2007–2013 рр.;
3. Налагодити конструктивний діалог з ЄС в сфері використання їх досвіду у побудові цифрової телекомунікаційної інфраструктури; забезпечити відповідні механізми реалізації взятих на себе зобов'язань в рамках виконання Угоди «Женева – 2006» та реалізації Цифрового Плану;
4. Забезпечити гарантування прав інвесторів з метою залучення їх до

фінансування;

5. Створення держоргану, який буде відповідати за координацію інформаційних заходів. Однак умовою успішності є делегування йому суттєвих повноважень. Теоретично ним могло би стати Координаційне бюро, на базі якого можна буде починати розбудову мережі розповсюдження інформації – за допомогою включення в процес провідних інформаційних агентств.

6. На зразок відомої радіостанції «Свобода» та телеканалу «Єврорьюс» започаткувати роботу ЄВРО телеканалу та ЄВРО радіостанції в Україні.

Нестачу та обмеженість коштів можна подолати за рахунок отримання спеціалізованого гранту під даний проект, а гарантом цільового використання коштів, виділених під проект повинна стати держава. Поєднання європейських коштів та досвіду з досвідом роботи в даній сфері вітчизняних спеціалістів і сприяння цьому процесу державних установ дозволить в обмежений час створити ефективну сітку телевізійного та радіомовлення.

7. Започаткувати функціонування «ЄВРОпошти», на зразок пошти «DHL», спеціалізацією даної установи повинна стати висока оперативність доставки пошти саме в європейський регіон. Даний проект потребує додаткового опрацювання та вивчення й аналізу ситуації на даному ринку послуг, але це тема вже інших досліджень [21, с. 576].

Створення інформаційної системи, як базису інформаційної політики, — це складний і багатогранний процес, який потребує відповідної перебудови принципів роботи певних державних органів. Успіх її створення у більшості залежить від ставлення до неї, насамперед, керівництва Міністерств, а потім – начальників та посадових осіб обласних управлінь, регіональних структур.

Для повсякденної роботи над створенням інформаційної системи в структурі Міністерств, має бути передбачений відповідна структура, підрозділ, який контролюватиме всі питання її створення і впровадження.

Важливим завданням комп'ютерного підрозділу є вивчення й узагальнення

напрацьованого досвіду впровадження комп'ютерних систем у структурі Міністерств, оскільки це той факт, що став дійсністю. Такі системи побудовані досить довільно і вирішують окремі часткові завдання, через це вони навряд чи впишуться в єдину інформаційну систему як складову інформаційної політики. Тому процес «острівної» комп'ютеризації необхідно зробити частиною загального плану створення єдиної інформаційної системи державних органів. Здійснити це можна, розробивши перелік вимог – своєрідний стандарт, якому повинні відповідати існуючі й новостворені комп'ютерні системи, для того щоб у подальшому розвитку вони були придатні для інтеграції та об'єднання. Такий підхід гарантує єдність концепції побудови інформаційної системи, забезпечить зустрічний узгоджений рух комп'ютеризації від регіонів до центру і, в цілому, зробить ідею створення єдиної інформаційної системи державних органів реальнішою, що, в свою чергу, повинно стати гарантією послідовного переходу та інтеграції системи на вищий рівень. Дані заходи і пропозиції можуть стати основою для розробки великомасштабної системи загальноукраїнського рівня та, з часом, безперешкодно інтегруватись в єдину інформаційну мережу європейського регіону. Головним завданням сьогодні є створення системи з поглядом на майбутнє. Впевнено говорити про створену інституційну базу інформаційної політики можна буде лише тоді, коли будуть побудовані всі інституціональні механізми функціонування системи, а вони, в свою чергу, будуть пов'язані в єдину систему управління процесом прийняття рішень на загальнодержавному рівні з підконтрольністю пересічному громадянину, що і буде наближати нас до такої форми правління, як демократія [24, с. 27].

Для входження у європейський інформаційний простір дуже важливим також є позитивний імідж України на міжнародній арені. Визначимо перелік можливих напрямків формування міжнародного позитивного іміджу України в інформаційній сфері:

- визначення органів державної влади, які відповідають за супроводження та підтримку окремих інформаційних ресурсів та забезпечення ними державного контролю за використанням окремих компонентів державної інформаційної інфраструктури, узгодженість пріоритетів та етапів її формування з основними напрямками програм соціально-економічного розвитку України в цілому;
- розробка законодавчої бази для регулювання інформаційної та телекомунікаційної сфери;
- організація системи професійної підготовки та залучення науково-технічних кадрів для роботи в інформаційній сфері;
- організація науково-дослідної роботи в галузі інформатики, математики, наук кібернетичного циклу;
- поглиблення співпраці з іноземними організаціями та окремими спеціалістами, що працюють у сфері інформаційно-комунікаційних технологій;
- підтримки вітчизняних виробників засобів обчислювальної техніки, програмного забезпечення, телекомунікаційних технологій та створення сприятливих умов для розбудови вітчизняної індустрії їх створення;
- проведенням наукових досліджень в галузі сучасних інформаційних технологій на основі спільної діяльності державних інститутів, недержавних структур, системи вузів, регіональних центрів інформації тощо;
- забезпечення захисту інформації, авторського права та інтелектуальної власності;
- забезпечення універсальності доступу до інформаційних ресурсів та послуг, зокрема забезпечення безперешкодного надання інформаційних послуг громадянам з боку органів державної влади;
- залучення громадських організацій, незалежних експертів до обговорення проблеми формування позитивного міжнародного іміджу України в інформаційній сфері, підготовки і проведення окремих заходів [166, с. 69].

Створення єдиної інформаційної системи пов'язане з вирішенням складних програмних, технічних, правових, організаційних, фінансових та інших задач.

Сьогодні, коли формується необхідність в подібній системі, її місці та ролі в управлінні державою і суспільними відносинами, важливо закласти бездоганну основу її побудови. Активізація міжнародних інформаційних обмінів та збільшення ступеню впливу комунікаційної сфери на всі інші сфери життєдіяльності сучасного інформаційного суспільства обумовлює необхідність шнайшвидшого формування основ інформаційної політики як кожної окремої країни, так і Європейського Союзу взагалі, для виокремлення механізмів реалізації такої політики в окремі інститути влади українського суспільства для оптимального й ефективнішого їх функціонування.

На базі моделі «Національної інформаційної політики», загальні принципи якої були розроблені в 2010 році міжнародною групою авторів і експертів у рамках Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» автором запропоновано модель «Національної інформаційної політики України», яка допоможе конструктивно та послідовно створити українське інформаційне суспільство адекватне до стандартів ЄС [105].

4.2. Модель «Національна інформаційна політика України»

Країнам – кандидатам на вступ до ЄС необхідно прикладати всі можливі зусилля для створення сприятливого середовища для розвитку інформаційних знань. Запропоновану модель «Національна інформаційна політика» (надалі – НП) можна назвати стратегічним планом, національною, регіональною або місцевою програмою впровадження і освоєння переваг урядом, установами, які забезпечують побудову інформаційного суспільства (див. Додаток А). НП – це процес, це спільна, відкрита і тривала в часі творча робота.

Розвиток технологій зараз відбувається швидшими темпами, ніж будь-коли раніше. Уряди змушені відповідати цим темпам, розробляючи не тільки довгострокову політику, а й короткострокові та середньо термінові стратегії, які

забезпечать результати, відчутні для всіх сторін і для населення в цілому. Не існує загальної формули успішної політики та електронних стратегій у сфері ІКТ. Державні службовці, особи, відповідальні за вироблення політики, і групи експертів різних країн, що розвиваються можуть проаналізувати приклади успішної роботи і передового досвіду в цій сфері в інших країнах, що знаходяться на схожих етапах розвитку, та адаптувати їх до власних унікальних умов.

Модель «НІП» передбачає такі основні пріоритети у сфері інформаційної діяльності:

- загальний доступ до «інформаційних служб і послуг», в тому числі до ЗМІ, ІКТ, в якій би формі вони не були представлені;

- загальний доступ до бібліотек, архівів та інформаційних центрів;

- залучення до штату бібліотек і архівів кваліфікованих фахівців для роботи з інформацією;

- забезпечення технічної і фізичної доступності актуальних для місцевих спільнот інформаційних ресурсів за прийнятною ціною;

- цифровий доступ (комп'ютери, Інтернет) у всіх бібліотеках;

- використання мобільних телефонів для створення інформації і доступу до неї;

- комп'ютерна (навички роботи з ІКТ) та медіа грамотність населення;

- можливості для накопичення і збереження інформації, як в аналоговому, так і в цифровому форматі у всіх спільнотах;

- загальний Інтернет доступ до он-лайнних бібліотек та архівів;

- відкритий доступ до наукових і освітніх ресурсів інформації;

- включення нових видів грамотності (інформаційної, комп'ютерної, медіа грамотності) у навчальні програми [105, с. 33].

Сформулюємо 3 основоположні мети НІП України : (1) демократизація доступу, (2) розвиток здібностей, (3) інституціоналізація.

Мета 1 – демократизація доступу – полягає в тому, щоб надати всім необхідних засобів доступу до інформації та ІКТ та їх використання, забезпечуючи реалізацію прав громадян, сприяючи місцевому розвитку,

викоріненню бідності, гендерної рівності, цифрової інклюзивності, громадської прозорості та ефективності.

Мета 2 – розвиток здібностей – полягає у розробці, підтримці і впровадженні стратегії, засобів і методики розвитку здібностей і навичок використання інформації та ІКТ у всіх секторах і шарах суспільства, на всіх рівнях формальної та неформальної освіти, сприяючи поширенню можливостей, які забезпечують різні моделі управління інформацією. Зокрема, це передбачає нарощування потенціалу в галузі науково-технічних інновацій для створення власних знань, а також для створення національного контенту державними установами та місцевого контенту різними соціальними групами.

Мета 3 – інституціоналізація (забезпечення відповідних законодавчих та нормативних рамок) – створити необхідні норми і розпорядження, які гарантують право на інформацію; сприяти використанню інформації та ІКТ за рахунок діяльності відповідних законодавчих органів, створюючи належну стабільну правову середу.

Зазначені вище цілі НПП та заходи їх реалізації забезпечують розвиток всіх способів доступу та використання інформації, як у традиційному, так і в цифровому форматах.

Україні необхідно проводити активну роботу по сприянню конкуренції в інфраструктурі інформаційних технологій і послуг, припливу коштів із приватного сектора. В тому числі розробляти незалежні високопрофесійні регулятивні механізми створення ліцензій та їх розподілу, а також захисту широких громадських інтересів, гарантуючи при цьому максимальну свободу інноваціям і новим моделям обслуговування. Особливе значення для розвитку ІКТ має створення гнучких режимів правового та нормативного регулювання для нових форм економічної і соціальної діяльності та послуг органів державного управління, можливих завдяки поширенню ІКТ, насамперед електронної торгівлі та електронного уряду. Також важливим елементом процесу є сприяння

широкому і прийнятному за ціною доступу до ІКТ для населення, особливо для бідних верств і сільських жителів, за рахунок поєднання державного фінансування і стимулювання інвестицій та інновацій від приватного сектора [105, с. 20–36]

Також важливим елементом є створення сильної та ефективної національної системи впровадження інновацій, а також підтримка наукових досліджень і розробок, які виводять інноваційні технології на ринок. Необхідно нарощувати зусилля у вдосконаленні системи державного фінансування науково-проектної діяльності, посиленні її прозорості та орієнтованості на досягнення результатів, а також забезпечення більш активної підтримки впровадження інновацій та сприяння розвитку взаємодії та партнерства компаній, університетів, державних і приватних науково-дослідних організацій та встановленню більш тісних контактів із зарубіжними колегами [169].

Для того, щоб вигідно використовувати можливості, які відкриває інформаційне суспільство, слід забезпечити готовність громадян до сучасних економічних, соціальних, культурних та технологічних перетворенням. Інформованість і організація суспільства вимагає пред'явлення до Уряду таких вимог: створення інфраструктури ІКТ, інноваційних освітніх систем, законодавства та надання державної інформації, яка необхідна для вигідного використання можливостей, які відкриває інформаційне суспільство. Ефективне використання ІКТ має здатність і можливість успішно інтегрувати ІКТ в процес досягнення самостійно або спільно визначених цілей [105, с. 39].

Завдання держави – передбачити потреби і інтереси різних учасників, забезпечити відповідне законодавство і регулювання, а також встановити оперативну взаємодію між сторонами. З цієї причини стратегії і політика органів державної влади країн, що розвиваються повинні бути націлені на виведення їх на передові позиції з точки зору технологічного, соціального та економічного управління. Для досягнення цієї мети необхідно звернути

особливу увагу на технологічне та наукове виробництво, інновації, спеціалізовану підготовку, використання наявних інтелектуальних ресурсів, запобігання «витоку мізків» та сприяння притоку фахівців шляхом взаємодії з науково-технічними центрами інших країн. Однак, першочергове завдання держави полягає не тільки в тому, щоб відповідати цим тенденціям, але і в тому, щоб передбачати їх в таких областях, як законодавчі і нормативні рамки, стратегії та дії. Посилення ролі державної політики в інформаційному суспільстві, згідно політичним цілям інформаційного суспільства можна об'єднати у три групи:

1. Мережева інфраструктура – фізичні та логічні мережі та системи передачі даних, звуку та зображення, що забезпечують доступність сучасних мереж зв'язку та передових інформаційних технологій, створені за активної участі промисловості. З точки зору політики особливо слід враховувати принципи конкуренції та управління конвергентними ЗМІ. Окрему увагу необхідно приділити можливостям місцевої промисловості з впровадження передових технологій і надання сучасного обладнання та послуг, що відповідають вимогам сумісності і зручності використання;

2. Інфраструктура – інформація та контент, які можуть забезпечити надання нових послуг і нового контенту через мережі зв'язку. Особливо важливо при цьому наявність точок громадського доступу, залучення всіх зацікавлених сторін до процесу побудови інфраструктури та надання населенню високоякісних послуг та контенту;

3. Цифрова грамотність – здібності і навички, тобто компетентність населення, насамперед працюючого. Цифрова грамотність, знання наслідків застосування ІКТ та їх переваг є необхідними умовами розвитку і використання нових електронних послуг у сфері розваг, в підприємстві і трудовій діяльності [105, с. 56-59].

НПІ може встановлювати основні рушійні сили національного і регіонального розвитку. Стимулом до розробки НПІ урядом країни найчастіше служать міжнародні процеси, в тому числі форуми і дискусії. Існують і інші фактори, які можуть впливати на вироблення і коригування НПІ.

Розробка чіткої державної інформаційної політики та її коригування
служать вирішенню таких завдань:

1. Закликати державні установи проаналізувати поточну ситуацію у
своїх галузях з точки зору інформаційного суспільства, готовності до
впровадження електронних технологій тощо, з тим, щоб державна політика
ґрунтувалася на виявлених потребах і очікуваннях;

2. Співвідносити інформаційні стратегії із загальними національними
стратегіями і політикою; виявити спільні цілі, завдання і підходи;

3. Компенсувати порушення і неефективність ринкового механізму за
допомогою законодавчих і нормативних рамок і надати доступ до засобів
інформаційного суспільства тим соціальним групам і регіонам, які є
неприбутковими з точки зору приватних підприємств;

4. Виявити галузеві цілі і включити їх в узгоджену стратегію та запобігти
появі роз'єданого сприйняття інформаційного суспільства;

5. Визначити схеми досягнення цілей та сприяти багатогалузевому і
багатосторонньому співробітництву;

6. Для запобігання дублювання зусиль і розтрачання економічних,
кадрових і технологічних ресурсів, необхідно заснувати або визначити
Національну установу, відповідальну за широкомасштабну координацію дій і
співробітництво державних органів між собою та з іншими соціальними
акторами, яка також буде сприяти моніторингу та аналізу дій.

Послідовна національна стратегія у сфері ІКТ вимагає участі представників
сфери телекомунікацій та провайдерів Інтернет-послуг у її реалізації та
встановленні доступної цінової політики, в якій враховувалися б потреби
маргіналізованих спільнот. Також потрібна мобілізація організацій громадянського
суспільства в ім'я спільних цілей для допомоги в нарощуванні потенціалу
шляхом професійного навчання та активізації громадянського суспільства.

Важливу роль відіграє правова або інституціональна реформа для забезпечення послідовного регулювання ІКТ. Всі зацікавлені сторони повинні бути залучені в розвиток інфраструктури, з метою надання знижених розцінок на широку смугу частот спільнотам і громадам [105, с. 70].

Інформаційне суспільство об'єднує безліч взаємопов'язаних секторів. Основними з них є промислова та економічна політика, технологічна політика, політика у сфері телекомунікацій і широка область соціальних питань і напрямків політики, куди входять електронний уряд, освіта, електронна охорона здоров'я, медіа. Політика, стратегії та законодавство лежать в основі НІП. З цієї причини вони частково перетинаються з іншими областями: політика і стратегії, законодавство, промислова і економічна політика, індустрія ІКТ, політика у сфері телекомунікації, технологічна політика, електронна безпека, електронний уряд, стандартизація державних послуг, освітній контент, електронна охорона здоров'я, доступ до інформації і знань, електронна інклюзивність і різноманітність (використання ІКТ і створення контенту), захист навколишнього середовища, наукові дослідження та розробки [137, с. 9].

Виділимо основні етапи реалізації НІП України, з тим, щоб полегшити та регламентувати роботу урядових чиновників і державних службовців і задати напрям їх діяльності [Див. Додаток А].

Основні етапи НІП: етап 1 – визначення загальних цілей і завдань; етап 2 – реалізація стратегічної програми побудови; етап 3 – моніторинг та оцінка результатів.

Основні характеристики кожного етапу:

1. Визначення загальних цілей і завдань НІП: визначення цілей і планування дій, які будуть зроблені на наступному етапі. У рамках даного етапу також проходять деякі основоположні процеси, такі як аналіз дій.

2. Реалізація НІП: на цьому етапі об'єднуються всі аспекти реалізації НІП у відповідності з тим, як було заплановано на етапі розробки, з використанням низки інструментів і дій. Реалізація НІП залежить більшою мірою не

від експертів, а від органів державної влади та інших учасників, у тому числі від сектора приватного підприємництва, університетів, організацій громадянського суспільства.

3. Подальша діяльність в рамках НІП: на даному етапі робляться дії, необхідні для проведення подальшої діяльності, контролю, моніторингу, оцінки і коректування або модифікації політики.

Етап 1 – Визначення загальних цілей і завдань НІП.

Процеси, що відбуваються в момент визначення загальних цілей і завдань НІП, мають велике значення, оскільки вони служать основою для подальших кроків. Основні процеси даного етапу:

a. 1. Активізацію уваги осіб, відповідальних за прийняття рішень, при необхідності в терміновому порядку розпочати процес розробки або коригування національної інформаційної політики.

b. 2. Створення консультативних експертних груп для надання допомоги державним службовцям і урядовим чиновникам, відповідальних за розробку НІП.

c. 3. Залучення інших учасників (приватний сектор, науково-технічна сфера, громадські організації).

d. 4. Діагностика національної або місцевої ситуації з позиції інформаційного суспільства. Сюди входить аналіз ситуації в країні, електронної готовності, взаємозв'язку з міжнародною обстановкою для розуміння інформаційної ситуації та визначення проблем розвитку, які підлягають вирішенню.

e. 5. Визначення цілей подальшого розвитку.

f. 6. Підготовка керівних принципів, визначення бюджету, співробітників, відповідальних за реалізацію НІП, та графіка виконання робіт.

g. 7. Складання програми дій НІП.

Для розробки НІП необхідно, щоб органи державної влади повністю усвідомлювали, що ІКТ є об'єктом державної політики. У разі відсутності твердої переконаності в цьому стає неможливою розробка або реалізація надійної

НІП. Політичні кола, які будуть ініціювання і визначення цих процесів, повинні визначити чіткі рамки юрисдикції. Незважаючи на те, що в багатьох країнах державні службовці, які займають відповідальні політичні чи технічні посади, можуть змінюватися, визначення осіб, відповідальних за хід даного процесу, а також їх здатності керувати процесом і вести переговори істотно вплинуть на майбутнє НІП. Таким чином, інформаційна політика зачіпає широке коло питань, у тому числі політику і стратегії, розроблені з метою сприяння розвитку суспільства, заснованого на інформації, на доступні, відкриті, різноманітні і безпечні інформаційні системи. Це повинно привести до створення інформаційного суспільства, орієнтованого на людей і покликаного сприяти реалізації прав людини та демократії [196, с. 3].

Початковим етапом будь-якого базового плану розвитку інформаційного суспільства стає розвиток мереж зв'язку як найбільш важливого компонента суспільства, заснованого на інформації. Повинна бути забезпечена можливість швидко і безпечно передавати великі масиви цифрової інформації та цифрових даних. Кожному члену суспільства необхідно надати легкий і прийнятний за ціною доступ до мереж зв'язку [194, с. 2].

Цифровий розрив в дійсності обумовлений декількома факторами. Перший з них – мережеві з'єднання. Другий – доступ до Інтернету, і дане питання вимагає окремого рішення для забезпечення широких можливостей використання Інтернету. Проте технічні з'єднання і доступ є лише однією зі складових проблеми. Не менш важливі також навички та компетенції:

інформаційна грамотність (вміння використовувати технології, а також визначати потребу в інформації, знаходити і збирати інформацію, оцінювати, аналізувати і використовувати її для досягнення конкретної мети);

загальні навички обробки інформації (необхідні педагогам, лікарям, юристам, керівникам) допомагають найкращим чином використовувати

інформацію в повсякденній трудовій діяльності. Інформаційна політика має передбачати дії, спрямовані на забезпечення базового рівня інформаційної грамотності всіх членів суспільства.

інтернет-контент, послуги і електронна торгівля. З'єднання і доступ до Інтернету виявляються даремні, якщо людина може тільки читати чужий контент і має можливість лише купувати через Інтернет, а не продавати.

У тому, що стосується контенту, особливої важливості набуває питання прав інтелектуальної власності, об'єктами якої є книги, музичні твори, кінофільми, телевізійні передачі, програмне забезпечення та бази даних. Настільки ж важливим є питання патентування, покликаного захистити права на винаходи. Необхідно знайти баланс між захистом інтересів художників, авторів і винахідників, з одного боку, і запобіганням необґрунтованого обмеження доступу до контенту і його правомірного використання, з іншого. Досягненню даної мети служать відкритий обмін знаннями, системи ліцензування «Creative commons», вільне програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом, відкрита архітектура, відкриті стандарти, нейтральність Інтернету [105, с. 72].

При розробці інформаційної політики особлива увага повинна приділятися відповідним завданням держави, громадського та приватного секторів. Немає сумнівів у тому, що держава несе відповідальність за розробку і реалізацію сприятливої політики, а також за створення належної нормативно-правового середовища, що сприяє розвитку інформаційного сектора, ефективній роботі інформаційно-насичених організацій та безперешкодному функціонуванню соціальної сфери інформаційного суспільства. З іншого боку, необхідною умовою розвитку інформаційного суспільства є відкрита і демонополізована система телекомунікацій. Телекомунікаційні інфраструктури в більшості випадків спочатку створювалися як державні монополії. Однак у розвитку та забезпеченні послуг зв'язку все більшу участь приймає приватний сектор. Його можливості щодо фінансування даної сфери та сприяння її процвітанню надзвичайно важливі. Послуги та електронна торгівля, доступність яких забезпечують нові

технології, стають основним джерелом фінансових коштів для їх розвитку і основним показником рівня технологічного та економічного розвитку. Згадувана раніше проблема цифрового розриву не може бути вирішена до тих пір, поки в країні немає процвітаючих компаній, які працюють в інтерактивному режимі і задовольняють широке коло потреб [152, с. 170].

Основне завдання уряду – прагнути компенсувати недосконалість ринкових механізмів, доповнювати і по можливості коректувати вплив ринкових сил в тих випадках, коли не можна розраховувати на те, що вони будуть відповідати згаданим вище стратегічним цілям НПП, наприклад демократизації доступу.

Ще один аспект – це встановлення тарифів. Вартість надання послуг зазвичай виявляється найбільш низькою в міських центрах і найбільш високою в сільській місцевості. Таким чином, виключно ринкові сили скоріше будуть сприяти встановленню низьких цін в міських районах (де витрати невеликі і рівень конкуренції вище), і високих цін у сільських районах. Уряди більшості країн прагнуть за допомогою політичного регулювання забезпечити рівну вартість телекомунікаційних послуг по всій країні. Інтернет не може розвиватися

без державної політики, державного фінансування і субсидування. Не можна домогтися істотного розвитку багатомовності та полі культурності в Інтернеті без участі держави. Ринкова неефективність також є причиною низького рівня безпеки Інтернету. Компаніям виробникам програмного забезпечення вдалося встановити стандарти, що знімають з них відповідальність за фальсифіковану продукцію. Крім того, під тиском термінів виведення товару на ринок виробники програмного забезпечення змушені випускати продукцію в максимально стислі терміни, проводячи мінімум тестових перевірок або взагалі відмовляючись від них. У поєднанні зі зростаючою складністю програмного забезпечення це, по суті, обумовлює можливість дефектів, які можуть призвести до уразливості з погляду безпеки. Користувачі не отримують інформацію про різні рівнях безпеки різних продуктів через закритість джерел.

Потенціал ІКТ як відповідних засобів, що сприяють підтриманню процесу розвитку, може бути повністю реалізований тільки за умови ефективності політики у сфері ІКТ. Важливою умовою її ефективності є забезпечення активної участі представників уряду, приватного сектора, громадянського суспільства і, по можливості, міжнародних організацій у розробці та реалізації НПІ. Уряди грають найбільш істотну роль у розробці політики у сфері ІКТ і таким чином визначають, як країни можуть скористатися перевагами доступних їм технічних можливостей. Уряди можуть виділити пріоритетні тематичні області або орієнтувати всю національну стратегію на вирішення ключових питань, у тому числі таких, як інфраструктура і з'єднання, скорочення цифрового розриву, підготовка людських ресурсів для сектора ІКТ [105, с. 82].

Аналіз національних та міжнародних передових методів розробки НПІ також сприяє виявленню нових цілей у результаті розробки керівних принципів політики. Після визначення позиції держави в даному питанні, в тому числі попередніх тимчасових рамок досягнення узгоджених цілей, починається розробка політики і стратегій, які в свою чергу будуть оперативно реалізовані. Для оцінки економічних, соціальних, кадрових і технологічних умов країни з позиції інформаційного суспільства необхідно буде проводити дослідження і застосовувати їх результати. У деяких випадках подібні дослідження можуть здійснюватися палатами індустрії ІКТ; корисними також можуть виявитися дані статистичних бюро, які залучаються до проведення перепису населення.

Завдання державних службовців, відповідальних за хід процесів НПІ, полягає не в безпосередньому проведенні такого роду досліджень, а у використанні їх результатів і вже наявних розробок після оцінки їх послідовності і точності. Необхідно провести діагностику електронної готовності. Електронна готовність визначає ступінь готовності країни виступати в якості ініціативного представника в різних секторах і на різних рівнях інформаційного суспільства, а також вигідно використовувати можливості участі, які надає нове економічне і

технологічне середовище.

Важливо усвідомлювати значимість готовності національного, регіонального або місцевого співтовариства до інформаційного суспільства («електронної готовності») і проводити оцінку на основі об'єктивних критеріїв, для того щоб визначити «віхи» і основні параметри цієї готовності [106, с. 57].

Рекомендації повинні втілюватися в життя відповідальним урядовим закладом. До складу цієї організації можуть входити інші зацікавлені сторони (приватний сектор, університети, громадські організації, місцеві органи влади тощо). Відповідно, для успіху НІІ істотне значення має визначення установи або організації та конкретних співробітників, відповідальних за процеси НІІ, або створення особливої структури, що підкоряється уряду і об'єднує багато зацікавлених сторін. Реалізація НІІ тягне за собою певні наслідки: здійснення нової політики часто може призвести до глибоких інституціональним трансформаціям, зіткнення інтересів, появі нового законодавства, асигнуванню бюджетних коштів та інвестицій, зміни податкової політики і норм ринкового регулювання, виникнення нового розуміння соціальної участі та соціальної залученості, початок нових процесів прозорості і т. д. [105, с. 95].

Для вирішення завдання розробки або коригування НІІ необхідно враховувати п'ять факторів:

1. Жодна країна не починає «з повного нуля». Необхідно визнати, що жодна країна не починає побудова та розвиток інформаційного суспільства з нуля.

2. У кожній країні своя «точка входження». Кожна місцева, національна та регіональна ситуація унікальна і необхідно, щоб НІІ відповідала її умовам.

3. Знання власних особливостей. Важливо виявити економічні переваги і слабкі сторони, культурне розмаїття та інституційні умови кожної країни, з тим щоб сприяти розробці інформаційної політики.

4. Необхідно враховувати роль уряду. Представники державної влади мають усвідомлювати, що проблеми ІКТ є об'єктом державної політики.

Урядові чиновники, відповідальні за хід процесів НПП, повинні спиратися на підтримку експертної групи. Відповідно, ключем до досягнення успіху на цьому етапі є визначення та розробка між секторальної стратегії виявлення та запрошення найкращих можливих виконавців.

5. Міжсекторальний елемент стратегії. Встановлюються чіткі компетенції та конкретні угоди. Розробляються стратегії та напрями дій, виконання яких доручається окремим особам або організаціям. Для розробки державної інформаційної політики необхідно запустити ряд процесів за участю людей, груп та установ. Слід розвивати і здійснювати діяльність, створювати інформацію і обмінюватися нею, а також керувати спільною роботою в процесі прийняття рішень. Дані процеси будуть обумовлені зовнішніми політичними і економічними факторами, національними умовами та внутрішніми факторами, та інтересами різних секторів [224].

Відповідальні представники уряду, які візьмуть на себе зобов'язання ініціювати розробку НПП, спільно з іншими учасниками намітають ряд процесів. Чиновникам, які займають політичні та технічні посади, в ході всього процесу або, принаймні, частини його буде забезпечена підтримка групи експертів з питань інформаційного суспільства, які нададуть свої знання та консультації. У цих умовах потрібна між секторальна стратегія – підготувати діагностику, на результатах якої буде заснована НПП, розробити цілі, стратегії, які будуть зроблені на наступному етапі.

Слід вирішити питання виділення коштів, визначення урядових і багатосторонніх органів, відповідальних за реалізацію НПП, розподілу завдань і приведення проекту у відповідність з реальними умовами розробки НПП. Урядовому органу, відповідальному за реалізацію, доцільно буде спільно з іншими беруть участь зацікавленими сторонами визначити інструментарій та

засоби перевірки показників, результатів досліджень та оцінки впливу для використання на етапі подальшої діяльності в рамках НПП, моніторингу, контролю та модифікації. У рамках розробки національної інформаційної політики всі етапи проходять три фундаментальні процеси: діагностика, аналіз, планування дій.

Кінцевих результатів можна добитися шляхом розробки документа, який відображає зміст НПП. Це може бути Цифрова програма дій, Національний план, Національна стратегія чи будь-який інший документ, що описує узгоджені загальнонаціональні зусилля, які повинні бути зроблені на наступному етапі. Фактори, що впливають на розробку НПП, включають політичні та економічні зовнішні фактори; національні умови; секторальні інтереси.

Збір групи експертів. Зібрати групу експертів з проблем інформаційного суспільства, чий знання можуть бути використані на різних етапах розробки та реалізації політики. На основі новітніх даних вони мають отримати оцінку електронної готовності країни, тих її потреб, яким має відповідати інформаційне суспільство та його різні сектори, з тим, щоб на її основі розробити НПП. Провести оцінку всіх складових, необхідних для розробки та реалізації НПП. Оцінити загальну ситуацію в різних областях (електронний уряд, освіта, індустрія ІКТ, політика у сфері телекомунікація, законодавча база і т. д.). Ця оцінка стає основним вихідним параметром для етапу аналізу.

Одним з важливих кроків є виявлення і запрошення тих соціальних акторів, які тісно пов'язані (особисто або за родом діяльності установи) з розвитком інформаційного суспільства. Ці діячі можуть представляти приватний сектор, науково-технічний сектор, громадянське суспільство, ЗМІ, а також регіони, провінції або штати окремої країни і місцевий уряд. При формуванні експертної групи для запрошення соціальних діячів необхідно ідентифікувати окремих осіб, групи, організації та установи на різних рівнях управління (національному, регіональному, місцевому), приватний сектор (підприємства, індустрія ІКТ), послуги ІКТ, науково-технічний сектор

(університети, науково – дослідні центри), громадянське суспільство, ЗМІ і т. д. Залежно від їх інтересів можна залучити їх до процесу НІП на різних етапах.

На етапі діагностики необхідно зібрати дані для аналізу та отримання цінної інформації для прийняття рішень. Для збору даних по готовності країни до впровадження електронних технологій і тенденцій побудови інформаційного суспільства можливе використання наступних стратегій. Розвиток електронної готовності (комп'ютерні парки, проникнення Інтернету, широкосмугового доступу, Wi-Fi і т. д.). Загальний доступ до Інтернет-обладнання (в тому числі Інтернет-кафе, обшинні технологічні центри) [104, с. 252].

Реалізація державної політики, такий як НІП, може зажадати інституційних трансформацій – зміни законодавства, регулятивних норм, стандартів – або навіть створення нових урядових установ, таких як Управління з питань інформаційного суспільства. У ряді випадків зміни можуть спровокувати конфлікт інтересів різних учасників. Координаційна група повинна проявляти пильність і при необхідності організувати обговорення всіх конфліктних питань. Можливо, буде потрібно проаналізувати передові практичні методи НІП на основі національного та міжнародного досвіду в інших областях, а також вивчити інституційні та політичні можливості сталого розвитку та необхідні угоди між урядом та іншими учасниками процесів НІП.

Після того як чиновники, відповідальні за НІП, спільно з експертною групою сформулюють цілі політики, необхідно визначити керівні процеси, які вкажуть, які дії повинні бути зроблені для розробки НІП. Керівні принципи будуть залежати від областей дій, які обрані в якості пріоритетних [105, с. 89].

Наступним кроком після затвердження підсумкового варіанту нової політики відповідними структурами стане розробка і реалізація всеохоплюючої стратегії інформування населення про неї. Поширення інформації про НІП залежить в основному від політичної концепції кожного уряду і залучених до участі сторін. Однак, оскільки НІП є державною політикою, громадяни мають

право отримувати інформацію про неї і коментувати її зміст. Інформація про НІП має поширюватися не тільки в середовищі експертів з проблем інформаційного суспільства, а й серед громадян через традиційні ЗМІ (газети, телебачення) та Інтернет. Для поширення НІП насамперед необхідно організувати прес-конференції для представлення нової ініціативи ЗМІ. Громадські презентації НІП, а також організація форумів за участю громадян будуть значною мірою сприятиме підвищенню інтересу населення до питань інформаційного суспільства. Важливо підготувати засоби та офіційні канали, які будуть стимулювати надання відгуків і коментарів, з тим, щоб поліпшити роботу.

Основний результат НІП, який у більшості випадків називають планом дій, являє собою документ, детально описує розробку і реалізацію політики та доповнює Національну стратегію ІКТ. Появі перших результатів і остаточного плану дій може передувати цикл консультацій за участю експертів з проблем інформаційного суспільства. Таким чином, план дій може включати різноманітні точки зору різних секторів та місцевих органів влади. План дій – це особливий метод або спосіб досягнення результатів, які необхідні для вирішення однієї або кількох завдань. Він передбачає досягнення результатів за конкретний період часу і з використанням обмежених і точно встановлених ресурсів. Також визначаються координаційні угоди для реалізації НІП. Загалом у звіті НІП повинні бути відображені: концепція, завдання, вихідні умови, цілі, стратегії, напрями дій. Оскільки з НІП повинно ознайомитися велике число людей, у тому числі особи, відповідальні за прийняття політичних рішень, державні службовці, технічні фахівці, представники громадянського суспільства, наукових кіл, підприємці та пересічні громадяни, доцільно буде зробити мову викладу доступною і зрозумілою для всіх категорій читачів.

Результатом цього етапу стає документ, чи ряд документів, які в подальшому стають джерелом даних для аналізу і підтверджують необхідність трансформацій для розробки державної політики інформаційного суспільства. Для України це може бути стратегія розвитку інформаційного суспільства до

2020 року, підготовлена урядом та відповідає документам по інформаційному суспільству, в яких визначені напрямлення стратегічного розвитку України – Національна стратегія розвитку на 2014–2021 рік та Стратегічний план правління. Стратегія повинна базуватися на пріоритетах європейської інформаційної політики, які викладені у положеннях Лісабонської стратегії, ініціативи «e-Europe інформаційне суспільство для всіх» та проекту «i-2010 – європейське інформаційне суспільство розвитку та зайнятості».

Етап 2 – Реалізація стратегічної програми побудови НІП

Етап реалізації об'єднує всі аспекти впровадження НІП у відповідності з тим, як було заплановано на етапі розробки, з використанням низки інструментів і дій. Реалізація залежить не від експертів, а від органів державної влади та інших соціальних акторів. Основним засобом стає бажання влади забезпечувати досягнення запропонованих цілей. Запропонуємо реальні практичні кроки, які необхідні для реалізації НІП :

1. Необхідні кроки щодо загального доступу та цифрової інклюзивності:

а. Регіональна інфраструктура.

– Підтримувати розвиток регіональної інфраструктури ІКТ, у тому числі можливостей широкопasmового доступу, через опорні мережі і з'єднання існуючих точок доступу до мережі з кореневими серверами, дзеркальними серверами і точками обміну трафіком.

– Проводити регіональні дослідження, що стимулюють розвиток інфраструктури і враховують необхідність підвищення безпеки і довіри, а також фактори рентабельності ІКТ в рамках існуючих міжнародних, регіональних угод.

– Сприяти створенню стійких схем і моделей проникнення ІКТ в різних країнах регіону, а також розробці місцевих пропозицій про взаємодію для забезпечення поліпшених умов з'єднання.

б. Громадські центри.

З урахуванням різних регіональних, національних і місцевих умов:

– Домогтися того, щоб на кожні 20 тис. користувачів припадав як мінімум один інформаційний центр – державний чи приватний.

– Сприяти підвищенню якості роботи і забезпечувати сталий розвиток центрів доступу до мережі Інтернет за участю спільноти, поважаючи культурне розмаїття та враховуючи потреби осіб з обмеженими можливостями відповідно до міжнародних стандартів.

– Підтримувати ЗМІ місцевих громад та проекти, що передбачають застосування, як традиційних ЗМІ, так і нових технологій.

в. Інтерактивні школи і бібліотеки.

З урахуванням місцевих умов, особливо в сільських, ізольованих і маргіналізованих районах:

– Подвоїти кількість державних шкіл і бібліотек, підключених до мережі Інтернет, або підключити, по можливості по широкосмугових каналах, одну третину шкіл, насамперед розташованих в сільських, ізольованих і маргіналізованих районах, забезпечуючи застосування ІКТ в освіті відповідно з місцевими умовами.

– Значно збільшити кількість комп'ютерів на одного учня в освітніх установах і сприяти їх ефективному використанню в навчальних цілях.

– Навчити як мінімум одну третину педагогів роботі з ІКТ.

г. Інтерактивні медичні центри.

– Подвоїти кількість медичних центрів і лікарень регіону, підключених до мережі Інтернет, або підключити одну третину з них.

– Розвивати програми навчання роботі з ІКТ в медичних центрах та лікарнях.

д. Зайнятість населення.

– Сприяти нарощуванню потенціалу ІКТ для розвитку нових форм роботи і дистанційної роботи, заохочуючи їх застосування, зокрема для створення робочих місць на локальному рівні.

– Сприяти створенню мережі з участю представників суспільства, з тим щоб заохочувати обмін досвідом та розробляти проекти місцевого працевлаштування та створення робочих місць.

– Надавати оперативні відомості про необхідні навички і знання для забезпечення інклюзивного та сталого розвитку регіону.

е. Місцеві органи державної влади.

– Підключити до мережі Інтернет як мінімум половину місцевих органів міського самоврядування і одну третину сільських органів самоврядування, забезпечуючи можливості співробітників органів місцевого самоврядування щодо ІКТ.

– Сприяти об'єднанню зусиль органів влади місцевого та національного рівнів з надання послуг, у тому числі аналогових або цифрових, підтримуючи національних постачальників ІКТ, додатки і контент.

– Розвивати програми навчання роботі з ІКТ для посадових осіб місцевих органів державного управління.

– Активізувати розвиток знань на місцях і сприяти доступу до місцевої інформації з урахуванням місцевих мов і мов корінних народів і потреб людей з обмеженими можливостями.

– Поширювати моделі доступу до ІКТ у віддалених або сільських районах з метою заохочення їх впровадження для оптимізації роботи місцевих органів влади, а також підвищення конкурентоспроможності місцевих виробничих потужностей.

ж. Альтернативні технології.

– Створити регіональну робочу групу для розробки проектів стратегій і засобів розвитку цифрового телебачення, а також інших провідних і бездротових технологій в Україні, з дослідженням інтерактивності і вивченням стандартів та програм для надання загального доступу.

2. Необхідні кроки для нарощування потенціалу та створення знань:

а. Програмне забезпечення.

– З метою забезпечення ефективності та соціальної інклюзивності створити регіональну робочу групу для обміну досвідом та обговорення критеріїв розробки та використання програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом, у тому числі для вивчення технічних, економічних, організаційних проблем, питань підготовки та безпеки.

– З метою забезпечення ефективності, група також проведе аналіз використання закритого програмного забезпечення для поширення передових практичних методів і максимізації ефективності, сумісності з іншими формами ліцензування, взаємодії та можливостей переустановлення.

– Сприяти розвитку індустрії програмного забезпечення, контенту, додатків та інформаційних послуг з використанням відповідної законодавчої бази, засобів зміцнення взаємозв'язку між університетами та підприємствами, підтримки взаємодоповнююче та коаліційного партнерства в підприємницькій діяльності, розвитку кадрів, розширення доступу на ринки.

б. Навчання.

– Забезпечити навчання роботі з ІКТ як мінімум для 2,5% працездатного населення щорічно, враховуючи вимоги рівноправності чоловіків і жінок, приділяючи особливу увагу підприємцям, професіоналам і співробітникам мікропідприємств і малого бізнесу; державним службовцям; неблагополучним, маргіналізованих і вразливим спільнотам; безробітним громадянам.

– Розробити та поширити програми навчання роботі з ІКТ, націлені на покращення їх становища на ринку праці, розвиток новаторських здібностей, зміцнення мереж солідарності на національному та регіональному рівнях.

в. Наукові та освітні мережі.

– Створювати та розширювати на національному та регіональному рівнях передові наукові та освітні мережі на основі ІКТ, при цьому зміцнюючи вже існуючі мережі. З'єднувати дані мережі з подібними мережами в інших регіонах.

г. Наука і техніка.

– Пропагувати національні, субрегіональні і регіональні інтерактивні та

спільні мережі серед науково-технічних установ, залучаючи їх до місцевих виробничі системи і підтримуючи створення технопарків, які можуть розвивати інноваційну діяльність для виробництва товарів і послуг.

– Підтримувати розвиток місцевих галузей технологічної промисловості, які беруть участь у забезпеченні вихідних параметрів і технології для розвитку та обслуговування інфраструктури.

– Підтримувати виробництво місцевого, національного та регіонального контенту і міжрегіональний обмін їм, а також його адаптацію для всіх суспільних кіл, що підвищує рівень участі громадян і забезпечує розвиток кадрів, особливо в тому, що стосується контенту, пов'язаного з наукою, технікою та професійною підготовкою.

д. Комерційні підприємства.

– Розвивати програми навчання роботі з ІКТ та стратегії підтримки мікро, малих і середніх підприємств і компаній.

е. Творча та контент-індустрія.

– Організувати регіональну робочу групу за участю всіх зацікавлених сторін для вивчення розвитку і проблем творчої та контент індустрії, створюючи механізми місцевого співробітництва і знаходячи вирішення спільних проблем, таких як фінансування економіки нематеріальних товарів, розповсюдження товарів і послуг культурного призначення, культурне спілкування в регіоні, вдосконалення можливостей місцевого виробництва контенту з урахуванням різноманітності та культурної самобутності.

– Сприяти створенню в місцевих спільнотах мережі, об'єднуючі представників суспільства, які відповідають за виробництво і розповсюдження товарів культурного призначення, що сприяють зміцненню самобутності регіону та підвищенню рівня зайнятості місцевого населення.

– Підтримувати ЗМІ місцевих співтовариств, які створюють оригінальний контент, який відповідає потребам їхнього розвитку та інформаційного забезпечення і спрямований на розвиток їх мовного та культурного різноманіття та самобутності, з урахуванням соціальних ініціатив.

ж. Управління Інтернетом.

– Сприяти регіональному діалогу, співпраці та обміну національним досвідом у галузі управління Інтернетом; навчання керуванню Інтернет-ресурсами (доменні імена, IP-адреси та протоколи); безпеки у кіберпросторі, спаму та відповідних інституційних та технічних аспектів.

3. Необхідні кроки для державної прозорості та ефективності:

а. Електронний уряд.

– Створювати та вдосконалювати засоби обміну послугами електронного уряду, розвиваючи регіональну співпрацю для передачі технологій, платформ, додатків, програмного забезпечення, а також відповідних знань, навичок і передових практичних методів.

– Сформувати робочу групу для розробки списку пріоритетів при впровадженні стандартів сумісності послуг електронного уряду.

– Сприяти автоматичній інтеграції систем державного управління через органи комплексного обслуговування, з тим щоб удосконалити управління всередині урядовими процедурами і процесами.

– Сприяти використанню цифрового підпису в державних процедурах як урядовими чиновниками і державними службовцями, так і громадянами.

– Впровадити моделі захисту та зберігання даних на всіх рівнях уряду з наміром викликати довіру до цифрової інформації, керованої і наданої державою.

– Розробити електронні платіжні засоби, з тим щоб заохочувати проведення електронних торговельних операцій з державою.

– Сприяти використанню механізмів електронних договорів в уряді.

– Сприяти створенню механізмів стандартизації та узагальнення інформації, що відноситься до певних регіонів, з тим щоб надати уряду і приватному сектору засоби для прийняття рішень.

б. Електронна освіта.

- Підтримувати національні мережі освітніх порталів, включаючи ініціативи держави, приватного сектору та громадянського суспільства.

- Об'єднати національні освітні портали з метою створення в Україні мережі освітніх порталів для забезпечення можливості обміну – освітнім досвідом і контентом, а також сприяти модифікації, локалізації та розвитку освітнього контенту для розповсюдження через цю мережу.

в. Електронна охорона здоров'я.

- Підтримувати і зміцнювати національні мережі охорони здоров'я, включаючи ініціативи держави, приватного сектору та громадянського суспільства.

- Підтримувати і зміцнювати регіональні інформаційні мережі охорони здоров'я, звертаючи увагу на прагнення до загальних стандартів сумісності, обмін програмами та програмним забезпеченням, портали віртуальних медичних бібліотек.

г. Електронне судочинство.

- Заохочувати існуючі регіональні ініціативи з впровадження ІКТ в національні системи судочинства, такі як проект електронного судочинства, який підтримують верховні суди в латиноамериканських країнах.

- Реалізувати регіональну програму з впровадження ІКТ в національні системи судочинства.

д. Захист навколишнього середовища.

- Підтримувати і зміцнювати існуючі регіональні ініціативи щодо застосування ІКТ для захисту навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів з урахуванням співіснування державної приватного секторів, громадянського суспільства і співтовариств.

е. Державна інформація та культурна спадщина.

- Підтримувати і заохочувати стратегії та концепції, які за рахунок використання ІКТ надають громадянам більш широкий доступ до державної інформації, культурної, наукової і освітньої спадщини, включаючи її збереження в електронних ЗМІ.

ж. Національні стратегії.

– Заснувати або затвердити орган чи механізм, який координує національні стратегії в кожному регіоні, з урахуванням участі громадянського суспільства і приватного сектора.

– Підтримувати і затверджувати національні плани дій з розвитку інформаційного суспільства в усіх регіонах України, забезпечуючи участь громадянського суспільства, приватного сектору, а також відповідних організацій державного сектора.

з. Фінансування.

– Сформувати робочу групу з числа представників державних, приватних, субрегіональних, регіональних та міжнародних організацій для оцінки національних і регіональних потреб для фінансування розвитку ІКТ.

– Висунути ініціативи щодо оптимізації використання фінансових засобів та інструментів і, за необхідності, запропонувати нові для мобілізації більшого обсягу ресурсів з урахуванням регіональних та міжнародних фінансових установ та організацій співробітництва.

і. Політика загального доступу.

– За активної участі громадянського суспільства, приватного сектору та академічних кіл вивчити державну політику забезпечення загального доступу, розширюючи це поняття, з тим щоб воно охоплювало всі ІКТ, для переходу до другого покоління програм загального доступу.

– За активної участі громадянського суспільства, приватного сектору та академічних кіл вживати й підтримувати систематичні зусилля щодо забезпечення регіонального діалогу в області конвергенції технологій і послуг, державної політики, спрямованої на універсалізацію і скорочення вартості доступу до мережі Інтернет, з тим щоб охопити низько дохідні сектора, сільські та віддалені райони.

к. Законодавча база.

– Сформувати робочу групу для підтримки і сприяння політиці гармонізації норм і стандартів з метою створення надійної законодавчої бази, що забезпечує

безпеку, як на національному, так і на регіональному рівні. Особливу увагу необхідно приділити законодавству в галузі забезпечення недоторканності приватного життя і захисту персональних даних, кіберзлочинності та інформаційної злочинності, спаму, цифровий або електронний підпис, електронні контракти як основа розвитку інформаційного суспільства.

л. Показники та засоби вимірювання.

– Розробити порівняльне дослідження економічних і соціальних наслідків використання ІКТ.

4. Необхідні кроки щодо створення сприятливого середовища:

– Підтримувати конкретні заходи солідарності та допомоги з метою сприяння доступу до благ інформаційного суспільства для відносно менш розвинених регіонів, які стикаються з особливими труднощами при впровадженні національних стратегій розвитку інформаційного суспільства;

– Запропонувати конкретні регіональні проекти та ініціативи з подолання перешкод на шляху до успішної реалізації національних стратегій розвитку інформаційного суспільства, які обумовлені існуючим економічним, торговельним і фінансовим порядком, вивчаючи можливі схеми, такі як списання боргу в якості методу заохочення інвестування коштів в активізацію розвитку інфраструктури та навчання роботі з ІКТ та їх підтримці;

Для різних стратегій і концепцій необхідні різні дії з реалізації національної інформаційної політики. Необхідним є вибір або створення органу (установи або організації), що забезпечує реалізацію концепцій і стратегій, запропонованих НІП. Зазвичай подібна організація підпорядковується уряду, але при цьому включає представників різних секторів – підприємств, університетів, громадських організацій і т.д. Підсумки етапу реалізації:

Нове або скориговане законодавство у сфері інформаційного суспільства;

Конкретизація окремих складових НІП за рахунок практичних ініціатив і проектів або всієї політики у встановлений термін;

Визначення органів контролю для проведення моніторингу та оцінки;

Інформування населення про НІП для забезпечення залучення

громадян [105, с. 120–128].

Етап 3 – Моніторинг та оцінка результатів НПП.

Використовуючи методи оцінки або контролю, уряду і суспільство можуть судити про те, наскільки ефективними і гідними довіри є дії уряду (або численних учасників). Багато країн стурбовані тим, як оцінити ефективність НПП. Загалом у процесі моніторингу та оцінки визначається, наскільки фактична реалізація політики співвідноситься з початковим планом, і вимірюється ефективність проведеної політики. Важливо враховувати, що в цілому немає даних, що дозволяють оцінити довгострокові результати НПП. Внаслідок цього може знадобитися не просто точна оцінка результатів реалізації НПП, а й проведення повного аналізу або моніторингу протягом декількох років.

Моніторинг забезпечує інформацію, яка може застосовуватися для: (1) аналізу ситуації в країні або співтоваристві; (2) визначення того, наскільки повно задіяні вихідні параметри НПП; (3) виявлення проблем, що виникають при реалізації НПП, і пошуку їх рішень; (4) забезпечення здійснення всієї діяльності належним чином потрібними особами та у відповідності з графіком; (5) використання практичного досвіду при коригуванні НПП, її стратегій і тактичних прийомів; (6) визначення того, наскільки доречний спосіб планування реалізації НПП для досягнення цілей.

Оцінка повинна ясно показувати, якою мірою були реалізовані намічені цілі дій і концепцій НПП. Оцінку слід проводити напередодні реалізації, в ході реалізації та після її завершення. Напередодні реалізації НПП оцінка необхідна для визначення можливих наслідків планованої НПП для країни у встановлені терміни та сприяння прийняттю рішень про способи реалізації політики. Оцінка повинна проводитися постійно і стосовно всіх дій з реалізації. Це дозволяє відповідальній організації поступово переглядати стратегії відповідно до змінних обставинами, з тим, щоб домогтися поставлених цілей.

Після завершення реалізації, слід використовувати оцінку, щоб простежити,

як проходив процес розробки НПП і які результати реалізації.

Оскільки між плануванням або розробкою політики та її успішної реалізацій проходить деякий час, оцінка технологічної та організаційної політики стає додатковим засобом, що дозволяє зрозуміти які – не будь недоліки в ході процесу, від розробки НПП до її впровадження. Оцінка НПП та вивчення її обмежень можуть допомогти сформулювати нову відповідну політику, що враховує справжні потреби країни. У багатьох випадках виявляється, що виникають в ході реалізації складності обумовлені недостатньою координованістю дій представників інноваційної системи (компаній, науково-дослідних центрів, громадських організацій) та фінансових установ.

З іншого боку, оцінка зосереджена на взаємозв'язку політики і її економічної ефективності. У цьому випадку вона націлена на те, щоб зрозуміти, як реалізована НПП прямо або побічно вплинула на дії сторін і на інші галузі економіки. Крім кількісних методів (опитування та анкетування), доцільно використовувати і якісні, в тому числі опитування основних інформантів, анкетування, опитування, цільові дослідження.

Аналіз НПП також дає уявлення про актуальність, ефективності, впливу, результативності та корисності НПП. Основною метою аналізу є оцінка сукупної вигоди для країни, забезпеченої даними ініціативами та їх впливом на національному рівні, а також практичного досвіду, який може вплинути на створення робочої програми в узгоджені терміни. Також може бути створена багатостороння комісія для періодичного моніторингу, оцінки ефективності НПП та її наслідків.

Висновки до четвертого розділу

1. Сучасні інформаційні й телекомунікаційні технології стали настільки важливою частиною інфраструктури суспільства, що від них залежить не тільки технологічний, але й соціальний поступ, економічна конкурентоспроможність країни в цілому, її місце у світовій економіці, роль у міжнародному розподілі праці, здатність розвивати демократичні інститути, зростання нових робочих місць і т. п. Тобто інформаційні технології із технологічного чинника розвитку перетворилися у важливий елемент функціонування сучасного суспільства.

2. Необхідними є нові механізми впровадження інформаційної політики в Україні. На сучасному етапі євроінтеграційного руху України, передусім, формування інформаційної бази, яка б могла стати фундаментом подальшого розвитку міждержавних відносин. Центральним моментом застосування інформаційних комп'ютерних технологій у державі та державних установах є наявність адекватного інформаційного законодавства.

3. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій робить значний вплив на соціально-політичні процеси. Пріоритетним напрямком діяльності України має стати політика інформаційного суспільства, яка розглядається, як можливість домогтися певного впливу як на внутрішньому, так і на міжнародному інформаційному просторі.

4. Принциповими моментами інтеграційного процесу є медіатизація та інформатизація. Необхідна стратегія рішень сукупності існуючих проблем: національної розрізненості єдиного інформаційного простору і публічної сфери, недостатньо швидке впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій, недостатній рівень медіа грамотності.

5. Розвиток національної інформаційної політики України в контексті європейської політики інформаційного суспільства характеризується двома суперечливими тенденціями. З одного боку, виходячи з проєвропейського характеру політики український уряд координує свою діяльність в національній

інформаційній сфері з діяльністю ЄС, планомірно впроваджуючи основні вимоги Європейського Союзу. З іншого боку, це не перешкоджає реалізації власних уявлень про інформаційну політику і ролі нових інформаційно-комунікаційних технологій.

6. Створення інформаційної системи, як базису інформаційної політики, – це складний і багатогранний процес, який потребує відповідної перебудови принципів роботи державних органів. Виходячи з цього, в роботі запропоновано Модель «Національної інформаційної політики України», яка складається з трьох послідовних етапів. Запровадження цієї моделі в життя допоможе конструктивно та послідовно створити інформаційне суспільство в Україні, яке буде сучасним, гармонійним та адекватним європейському.

7. Реалізація державної інформаційної політики може зажадати інституційних трансформацій – зміни законодавства, регулятивних норм, стандартів – або навіть створення нових урядових установ, таких як Управління з питань інформаційного суспільства.

8. Інформаційне суспільство об'єднує безліч взаємопов'язаних секторів. Основними з них є промислова та економічна політика, технологічна політика, політика у сфері телекомунікацій, широка область соціальних питань і політики, куди входять електронний уряд, освіта, електронна охорона здоров'я, медіа.

9. Стратегії і політика органів державної влади країн, що розвиваються повинні бути націлені на виведення їх на передові позиції з точки зору технологічного, соціального та економічного управління. Для цього необхідно звернути особливу увагу на технологічне та наукове виробництво, інновації, спеціалізовану підготовку, використання наявних інтелектуальних ресурсів, запобігання «витоку мізків» та сприяння притоку фахівців шляхом взаємодії з науково-технічними центрами інших країн.

10. Забезпечення переходу України до нового етапу розвитку можливо за наступних умов: модернізація інфокомунікаційної структури; розвиток

інформаційних, телекомунікаційних технологій; ефективне формування і використання національних інформаційних ресурсів і забезпечення широкого доступу до них; забезпечення громадян суспільно значимою інформацією, розвиток незалежних засобів масової інформації; створення необхідної правової бази побудови інформаційного суспільства.

ВИСНОВКИ

Соціально-політична дійсність співробітництва Україна – ЄС дозволяють справедливо констатувати: відносини між Україною та ЄС помітно активізувалися. Причому йдеться не лише про зростання кількості офіційних політичних та економічних контактів, насамперед є всі підстави вести мову про істотне розширення двостороннього діалогу та збагачення його спектру. Крім того, що гатунок політичних контактів постійно підвищується завдяки нагромадженню необхідного досвіду та зростання сталості, до вже традиційних сфер розбудови взаємовідносин додаються нові, не менш перспективні. Нові можливості для співробітництва відкриваються зараз також у сфері науки й технології. Активізація міжнародних інформаційних обмінів та збільшення ступеню впливу комунікаційної сфери на всі інші сфери життєдіяльності сучасного інформаційного суспільства обумовлює необхідність щонайшвидшого формування основ інформаційної політики як кожної окремої країни, так і Європейського Союзу взагалі, для виокремлення механізмів реалізації такої політики в окремі інститути влади українського суспільства для оптимального й ефективнішого їх функціонування.

Розкриття такого багатопланового явища, яким є на сьогодні інформаційна політика, своєю необхідною умовою передбачає всебічний аналіз цього складного та суперечливого феномена. Першочерговими серед проблем сучасності стають проблеми створення глобального інформаційного простору. Формування такого простору відбувається на основі об'єднання регіональних інформаційних просторів, одним з яких і є європейський регіон. Вирішення проблеми розповсюдження інформаційного простору на всі країни регіону полягає в створенні універсальних інститутів реалізації загальноєвропейської інформаційної політики, яка, в свою чергу, заснована на нормативних принципах, розроблених та прийнятих учасниками Європейського Союзу.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій робить істотний вплив на європейські соціально-політичні процеси. ЄС усвідомлює цю особливість і пріоритетним напрямком діяльності визначає політику інформаційного суспільства, яке розглядається, як можливість домогтися певного впливу на міжнародному інформаційному ринку.

Основні проблеми європейської інтеграції в нових умовах інформаційно-технологічного розвитку можна сформулювати наступним чином: відчуження громадян від політики, виникнення інформаційно-комунікаційного розриву між громадянами та європейськими інститутами, загострення національних протиріч при цілеспрямованому формуванні європейської єдності.

В дисертаційному дослідженні визначені послідовно проаналізовані основні причини виникнення даних проблем: національна розрізненість і лінгвістична фрагментарність ЄС, відсутність єдиного інформаційного простору та європейської публічної сфери, недостатньо швидке впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій в політичну та економічну діяльність, недостатній рівень медіаграмотності та адаптації до них у різних соціальних групах. Такі тенденції, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства, як диверсифікація інформаційного продукту за цільовими групами, розрив в інформаційно-технологічному розвитку різних країн, застарівання методів інформаційному підтримки політичного процесу, зумовили вироблення нових принципів політичного управління в рамках ЄС: відкритість, участь (включеність), відповідальність і послідовність (логічність).

Формування інформаційної політики не відразу стало однією з пріоритетних задач європейських інститутів. В документах ЄС немає єдиної інтерпретації інформаційної політики, її визначення, функцій, завдань, складових, механізмів реалізації. В компетенцію Європейського Союзу входить розробка єдиної аудіовізуальної політики, медіаполітики і телекомунікаційної політики. Тим не менш, ми вважаємо, що сукупні дії ЄС в інформаційній сфері можна

назвати інформаційною політикою, а визначення інформаційної політики Європейського Союзу може звучати так: інформаційно-комунікаційна діяльність інститутів Євросоюзу, яка, відповідно до цілей ЄС, національними інтересами країн-членів і громадян об'єднаної Європи, спрямована на створення інформаційної політики і підтримку функціонування єдиного європейського політичного, економічного, соціального та культурно-інформаційного простору. Цілі інформаційної політики ЄС сформульовані Європейською Комісією у такий спосіб: це створення єдиного медіапростору ЄС і захист внутрішнього комунікаційного простору Європейського Союзу від зовнішнього впливу. Її складовими елементами є:

- забезпечення основних прав і свобод людини у сфері інформації;
- забезпечення інформаційної підтримки інтеграції;
- створення умов і контроль за виконанням принципу вільної конкуренції на інформаційному ринку;
- реалізація антимонопольної політики;
- розвиток і регулювання європейського законодавства в інформаційній сфері;
- регулювання національних інформаційних просторів;
- підтримка створення європейського інформаційного продукту для наповнення європейського медіаринку.

Незважаючи на зусилля європейських інститутів єдиного європейського медіаринку не існує, так само як і не існує єдиного європейського інформаційного простору. Прагнення до єдиних стандартів та гармонізацію інформаційного законодавства, стимулювання інформаційного обміну та виробництва європейського медіапродукту поки не привели до поставленої мети. Медіаринок ЄС залишається сукупністю національних медіаринків.

Регулювання інформаційної діяльності країн-членів з боку Європейського Союзу стосується медіаконтенту, трансформування законодавства у сфері інформації, встановлення технічних стандартів та інформаційної інфраструктури. Здійснюється воно на підставі базового європейського законодавства, європейських

директив і законів у галузі інформації з урахуванням цілей інтеграції в політичній, економічній, культурній та інформаційній сферах.

До форми прямого регулювання ЄС відноситься вимога інкорпорації норм загальноєвропейського законодавства в національні закони про ЗМІ, вимога забезпечувати вільну конкуренцію контенту та послуг на інформаційному ринку, забезпечувати медіаплюралізм і обмежувати концентрацію і монополізацію ЗМІ. Зміст ЗМІ підпадає під регулювання ЄС, тільки якщо воно хоча б потенційно перетинає національні кордони.

Особливо варто відмітити вимогу ЄС до створення національних служб суспільного мовлення для наближення журналістики та політики до громадян.

Україна стикається з загальноєвропейськими проблемами при формуванні інформаційного суспільства та інформаційної політики в рамках інтеграції.

Це і інформаційно-комунікаційний розрив між громадянами та політичними елітами і нерівномірний розподіл ІКТ на рівні регіонів і т.і.

Недолік інтересу з боку громадян до нових інформаційних послуг пояснюється відсутністю знань і навичок з використання Інтернет технологій і не достатньою привабливістю пропонованих послуг.

Змінюється сутність використання Інтернету українськими користувачами. Вага більше і більше українців починають сприймати Інтернет як можливість доступу до ЗМІ, отримання оперативної інформації. Але кількість звернень до урядової інформації та інформації про діяльність європейських інституцій через Інтернет, поки не велике.

Українське законодавство про ЗМІ має трансформуватися відповідно до законів і директив ЄС. Зміни неминучі і поетапно будуть відбуватися в інформаційній інфраструктурі, в інформаційному законодавстві та характері інформаційно-технологічного розвитку.

Формування основ для подальшої реалізації інформаційної політики ЄС не можна назвати єдиною вимогою, але дана проблема посідає одне з чільних

місце у вимогах до країн-претендентів на членство в ЄС наряду з такими основоположними вимогами як відповідність економічного розвитку країни європейським стандартам та вимогам, ступінь досконалості та розвитку нормативної бази країни. Принципово важливою стороною проблеми є те, що за відсутності інституційних механізмів впровадження європейської політики взагалі та інформаційної зокрема вступ до Європейського Союзу взагалі унеможлиблюється. В даному дослідженні наведені власні рекомендації автора щодо оптимізації процесу формування інформаційної політики України для її подальшого входження в єдиний європейський інформаційний простір. Основним завданням моделювання ефективної інформаційної політики є організація, фінансування і координація робіт щодо створення єдиної інфраструктури інформатизації.

Сучасне інформаційне суспільство не просто потребує ефективної інформаційної політики, а й існує зворотна залежність. А саме, дана політика є одним з основних факторів і детермінантів формування сучасного соціуму. Така діалектика сучасності постійно трансформується, інформаційна політика є імперативом наукового дослідження сучасних соціумів.

Підсумовуючи аналіз проблеми формування основ інформаційної політики України в контексті євроінтеграційних процесів, слід підкреслити декілька ключових положень.

1. В роботі детально розкрито сутність понять «інформаційна політика» та «інформаційний простір». Дисертант усвідомив, що інформаційний простір надає нові, раніше не бачені можливості громадянському суспільству для реалізації власних інтересів. За рахунок розвитку інформаційних технологій та створення численних соціальних мереж, інститути громадянського суспільства все активніше включаються в процеси підготовки соціально значимих рішень.

2. Інформаційне суспільство є сучасним станом цивілізаційного розвитку, сутність якого полягає в збільшенні масштабів створення, накопичення,

передачі, обробки і використання інформації, перетворення інформації і знання на продуктивні сили суспільства, а також у збільшенні впливу новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на політику, право, економіку, соціальну структуру, культуру.

3. Глобальне інформаційне суспільство формується локально, його розвиток у кожному конкретному випадку має національно детермінований характер. Становлення інформаційного суспільства в Україні виступає умовою демократичного розвитку й інтеграції країни до світового інформаційного простору. Процеси становлення і розвитку інформаційного суспільства в Україні детермінуються як глобальними тенденціями розвитку інформаційної сфери, так і специфічними умовами переходу від тоталітарної політичної системи до демократичної правової держави.

4. У ХХІ столітті основною, визначальною характеристикою розвитку країн Європи в інформаційній області, буде інтеграція засобів інформатики не тільки в національних межах, але й у масштабі континенту. Важливою передумовою такого розвитку в країнах Західної Європи є триваючі інтеграційні процеси в економіці, політиці, проблемах безпеки й інших галузях. Захист європейської ідентичності, без якого неможливе існування Європи як самостійного полюса притягання у світі ХХІ століття, припускає як неодмінну передумову збереження і подальший розвиток особливого європейського внеску в загальносвітову культуру. Таким внеском повинен стати європейський інформаційний простір, інформаційну основу якого можна було б використовувати сучасним АБД із залученням технічних засобів ІНТЕРНЕТ на європейському континенті.

5. В дисертації вивчено європейський досвід формування та реалізації державної інформаційної політики. Встановлено, що в більшості країн Європи інформаційний простір і процеси у ньому є об'єктом регулювання з боку політичних акторів та органів державної влади. Найбільшою увагою в цих країнах в даний час користується Інтернет, мобільний зв'язок, теле- та аудіовізуальні

системи. Вирішальним чинником, що визначає політичне ставлення до того чи іншого ЗМІ, в більшості країн є його форма власності. Соціальна роль і політичне значення громадських ЗМІ постійно посилюються.

6. На основі досвіду впровадження “електронних держав” в європейських країнах, автор пропонує створити новий план для вже існуючої програми "Електронна Україна", який має бути розрахований на 7 років (2014–2020), протягом яких належить вжити заходів, спрямованих на інформатизацію України. Програма має передбачати реформу нормативного регулювання ринку ІТ, впровадження нових технологій у державних органах і приватному секторі, створення освітніх програм, покликаних підвищити рівень комп'ютерної грамотності, і побудова масштабної інфраструктури комунікацій.

7. Прогнозуються наступні напрямки входження України у світовий інформаційний простір:

- створення і розвиток систем транскордонного інформаційного обміну, що реалізують взаємний доступ користувачів до вітчизняних і закордонних баз даних, міжкомп'ютерний обмін даними, проведення телеконференцій тощо;

- використання систем міжнародних стандартів в галузі телекомунікації і розробка вітчизняних стандартів і протоколів інформаційного обміну;

- удосконалення і розвиток інформаційних систем для підтримки зовнішньополітичної й зовнішньоекономічної діяльності;

- розробка організаційно-технічних умов інтеграції систем і засобів масової інформації на основі сучасних мультимедіа технологій.

8. В дисертації сформульована дефініція інформаційної політики. У роботі ця політика розуміється як сукупність цілеспрямованих заходів органів держави, реалізованих у співпраці з іншими інститутами політичної системи, елементами громадянського суспільства та іншими соціальними суб'єктами з метою розвитку особистості, розвитку та регулювання соціуму за допомогою інформаційних засобів, а також розвитку та регулювання інформаційної та

технічної сфери життєдіяльність суспільства і держави.

9. Активні і постійні дії влади, в першу чергу, в інформаційному просторі і складають основний зміст досліджуваної нами політики. Фактично державна влада в будь-якому сучасному соціумі постійно зайнята організацією взаємодії з громадянським суспільством і громадянами, а застосування інформаційних технологій об'єктивно значно збільшує соціальні можливості влади, В той же час в багатьох соціумах чітко позначився перехід від інформування громадськості до постійних, активним і ефективним зв'язкам з громадськістю. Саме переклад значної частини державних послуг в інформаційний простір становить суть електронної держави.

10. В дисертації запропонована в авторському варіанті модель побудови державної інформаційної політики України. Фактично дисертант зробив спробу запропонувати систему заходів, що дозволяють оптимізувати державну інформаційну політику до стандартів ЄС. Ці заходи стосуються різних гілок

та органів державної і муніципальної влади, правоохоронних і спеціальних структур, засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства. Звівши всі пропозиції в схему НІП, дисертант у результаті отримав цілком функціональну модель, яка може бути використана всіма учасниками соціальної комунікації.

Перед Україною стоїть цілий комплекс інструментальних завдань, без реалізації яких не можна говорити про ефективність провадження дієвої інформаційної політики. Мова йде передусім, про необхідність подальшої адаптації українського законодавства до стандартів ЄС в інформаційній сфері; побудову цифрової телекомунікаційної інфраструктури; створення в Україні суспільного мовлення тощо. Завершуючи дисертаційну роботу, автор вважає

за необхідне ще раз підкреслити, що в одному дослідженні в принципі неможливо описати / проаналізувати всі проблеми і нюанси, пов'язані з формуванням і розвитком інформаційної політики в нашій країні, тому автор

не збирається зупинятися і планує продовжувати свої наукові вишукування в даному напрямку в майбутньому.

Завершуючи дисертаційну роботу, автор вважає за необхідне ще раз підкреслити, що в одному дослідженні в принципі неможливо описати / проаналізувати всі проблеми і нюанси, пов'язані з формуванням і розвитком інформаційної політики в нашій країні. Об'єктивно це дійсно зробити неможливо, тому автор не збирається зупинятися і планує продовжувати свої наукові вишукування в даному напрямку в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- a. 1. Абдурахманов М. И. Геополитика и национальная безопасность : словарь основных терминов и определений / М. И. Абдурахманов, В. А. Баришполец, В. Л. Манилов, В. С. Пирумов ; [под общей ред. В. Л. Манилова]. — М. : РАЕН, 1998. — 739 с.
- b. 2. Андреева О. М. Міжнароднополітичні проблеми інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / О. М. Андреева. — К., 2003. — 18 с.
- c. 3. Бандурка О. М. Інформаційне суспільство та державна інформаційна політика / О. М. Бандурка // Вісник Запорізького юридичного інституту. — 2000. — № 2 (11). — С. 13—20.
- d. 4. Баранов О. А. Проект навчального посібника «Концептуальні засади розвитку електронного урядування в Україні» / О. А. Баранов, М. С. Демкова, С. В. Дзюба, А. В. Єфанов, І. Б. Жилияєв та ін. — 2009. — 82 с.
- e. 5. Баранов О. А. Інформаційні відносини / О. А. Баранов // Стратегічна панорама. — 1998. — № 3—4. — С. 174—175.
- f. 6. Березовець Л. В. Розвиток соціального капіталу / Л. В. Березовець // Інформаційне суспільство. Шлях України // Бібліотека інформаційного суспільства. — К. : Відродження та ПРООН, 2004. — С. 62—67.
- g. 7. Бжезинський З. Ідеології інформаційного суспільства / З. Бжезинський. — К. : Основи, 1997. — 230 с.
- h. 8. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. — М., 1986. — 330 с.
- i. 9. Бирюкова М. А. Глобализация: интеграция и дифференциация культур / М. А. Бирюкова // Философские науки. — 2001. — № 1. — С. 33—42.
- j. 10. Богдановская И. Ю. Концепция «электронного государства» (сравнительно-правовые аспекты) / И. Ю. Богдановская // Право и интернет: теория и практика : IV междунар. конф. [Электронный ресурс].

http://www.parkmedia.ru/conf.asp?ob_no=346).

- k. 11.Бранский В. П. Теоретические основания социальной синергетики / В. П. Бранский // Вопросы философии. — 2000. — № 4. — С. 112—129.
- l. 12.Быкова А. С. Массмедиа стран-членов Европейского Союза (Политико-правовое регулирование содержания информации) : дисс. ... кандидата полит. наук : 10.01.10 / Быкова Анна Сергеевна. — СПб., 2004. — 252 с.
- m. 13.Варивода Я. О. Інформаційні стратегії у зовнішній політиці США та Росії за кризових умов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Я. О. Варивода. — К., 2004. — 18 с.
- n. 14.Вартанова Е. Л. Новые неравенства большой Европы / Е. Л. Вартанова, Я. Н. Засурский // Национальные модели информационного общества / [отв. ред. и сост. Е. Л. Вартанова, науч. ред. Н. В. Ткачева]. — М. : ИКАР, 2004. — С. 34—48.
- o. 15.Василькова В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем (Синергетика в теории социальной самоорганизации) / В. В. Василькова. — СПб. : Лань, 1999. — 480 с.
- p. 16.Васютіна В. В. Особливості інформаційної політики України на сучасному етапі / В. В. Васютіна // Вибори та демократія : науково-популярний правничий журнал. — К. : НУ Києво-Могилянська Академія, 2004. — Вип. 1. — С. 50—58.
- q. 17.Васютіна В. В. Політика інформаційного забезпечення фундаментальних прав і свобод людини / В. В. Васютіна // Український соціум: соціально-політичні виміри : матеріали засідання «круглого столу» від 28 грудня 2004 року. — К. : Знання України, 2005. — С. 139—141.
- r. 18.Васютіна В. В. Чинники інтеграції України в європейський інформаційний простір / В. В. Васютіна // Нова парадигма : журнал наукових

- праць. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. — Вип. 49. — С. 158—167.
- s. 19. Васютіна В. В. Нормативне підґрунтя та пріоритет інформаційної політики ЄС / В. В. Васютіна // Нова парадигма : журнал наукових праць. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. — Вип. 64. — С. 129—137.
- t. 20. Васютіна В. В. Проблеми формування інформаційного суспільства в Україні / В. В. Васютіна // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення : зб. наук. праць. — Житомир : ВЦ ЖДУ імені Івана Франка, 2010. — С. 83—85.
- u. 21. Васютіна В. В. Державно-інформаційна політика України в контексті євроінтеграції / В. В. Васютіна // Україна і світ: діалог мов та культур : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 21—23 берез. 2012 р. / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. нац. лінгв. ун-т. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. — С. 576—577.
- v. 22. Васютіна В. В. Особливості формування української інформаційної політики / В. В. Васютіна // Сучасна українська політика : зб. наук. праць. — К. : Вид-во Центр соціологічних комунікацій, 2012. — Вип. 26. — С. 228—241.
- w. 23. Васютіна В. В. Інформаційні чинники інтеграції України в ЄС / В. В. Васютіна // Україна і світ: діалог мов та культур : міжнар. наук.-практ. конф., 03—05 квіт. 2013 р. / Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т, Британська Рада в Україні. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. — С. 607—608.
- x. 24. Васютина В. В. Особенности формирования информационного общества в Украине / В. В. Васютина // Вестник Бакинского университета. Серия социально-политических наук. — Баку : Изд-во БСУ, 2013. — Вып. 2. — С. 20—29.
- y. 25. Непринцев В. Б. Операции информационно-психологической войны: методы, средства, технологии : краткий энциклопедический словарь /

- В. Б. Вепринцев, А. В. Манойло, А. И. Петренко, Д. Б. Фролов. — М. : Горячая линия. — Телеком, 2003. — 478 с.
- z. 26.Вергун В. Масова комунікація / В. Вергун. — К. : Основи, 1997. — 340 с.
- aa. 27.Вершинская О. А. Существующие модели построения информационного общества / О. А. Вершинская // Информационное общество. — 1999. — № 1. — С. 12—19.
- bb. 28.Воронин А. А. Оптимальные иерархические структуры / А. А. Воронин, С. П. Мишин. — М. : ИПУ РАН, 2003. — 214 с.
- cc. 29.Гомиен Д. Путеводитель по Европейской Конвенции о защите прав человека / Д. Гомиен // Совет Европы. — 1994. — № 1. — С. 61—75.
- dd. 30.Городяненко В. Теорії середнього рівня: місце у структурі соціологічного знання й тенденції розвитку (Історіографічний аналіз на матеріалі країн СНД) / В. Городяненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2001. — № 4. — С. 187—202.
- ee. 31.Государство в XXI веке. Веб-страница корпорации Microsoft [Электронный ресурс]. — Режим доступа к источнику : <http://www.microsoft.com/rus/government>.
- ff. 32.Гражданское общество, правовое государство и право : [«Круглый стол» журналов «Государство и право» и «Вопросы философии»] // Вопросы философии. — 2002. — № 1. — С. 3—50.
- gg. 33. Грачев Г. В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты / Г. В. Грачев. — М. : Изд-во РАГС, 1998. — 428 с.
- hh. 34.Грачев Г. В. Информационно-психологические операции во внутривнутриполитической борьбе в России в современных условиях / Г. В. Грачев // Информационно-психологическая безопасность избирательных кампаний. — М. : Мысль, 1999. — 465 с.
- ii. 35.Грачев Г. В. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия / Г. В. Грачев, И. К. Мельник. — М. : ИФ РАН, 1999. — 567 с.

- jj. 36. Губерський Л. В. Масова комунікація / Л. В. Губерський, А. З. Москаленко, В. Ф. Іванов, В. А. Вергун. — К., 1997. — С. 36—78.
- kk. 37. Гунський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б. В. Гунський. — К. : Основи, 1998. — 246 с.
- ll. 38. Д'Арси Ж. Право на комунікацію / Ж. Д'Арси. — Париж, 1980. — 239 с.
- mm. 39. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : дис. ... кандидата філос. наук : 09.00.03 / Даніл'ян Вадим Олегович. — Х., 2006. — 200 с.
- nn. 40. Даніл'ян О. Г. Деякі уроки трансформації країн «першої хвилі» посттоталітаризму / О. Г. Даніл'ян // Наукові записки Харківського військового ун-ту. Соціальна філософія, психологія, педагогіка. — 1998. — Вип. 1. — С. 48—53.
- oo. 41. Дацюк С. Виртуальний аналіз мас-медиа : [Електронний ресурс] / С. Дацюк // Русский Журнал. — 03.02.1998. — Режим доступу : <http://www.russ.ru/journal/media/98-02-03/datsuk.htm>.
- pp. 42. Делокаров К. Х. Системная парадигма современной науки и синергетика / К. Х. Делокаров // Общественные науки и современность. — 2000. — № 6. — С. 110—118.
- qq. 43. Демкова М. Інформація, як основа інформаційного суспільства: поняття та правове регулювання / М. Демкова, М. Фігель // Інформаційне суспільство. Шлях України // Бібліотека інформаційного суспільства. — К. : «Відродження» та ПРООН, 2004. — С. 150—163.
- rr. 44. Дзьобань О. П. Стабільність соціальної системи в контексті її безпеки (синергетичний аспект) / О. П. Дзьобань // Культура народів Причорномор'я : научний журнал. — 2003. — № 43. — С. 254—257.
- ss. 45. Дзьобань О. Інформаційно-енергетична концепція еволюції в контексті проблем національної безпеки / О. Дзьобань В. Чернієнко // Людина і політика. — 2004. — № 2 (32). — С. 122—129.
- tt. 46. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій

- (методологія дослідження та забезпечення) : [монографія] / О. П. Дзьобань. — Х. : Константа, 2006. — 440 с.
- ш.47. Доценко Н. Ринок телебачення та радіомовлення України: проблеми та перспективи розвитку / Н. Доценко // Вісник законодавства України. — 2001. — № 22. — С. 37—38.
- vv.48. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 39. — ст. 351.
- ww. 49. Забудов О. Н. Эффективность власти и ее отношения с обществом : информационно-коммуникативный аспект / О. Н. Забузов // Общество и безопасность: история, перспективы эволюции, современное состояние : межвуз. сб. науч. статей / под ред. Н. П. Шабанова. — Саратов : СВРХБЗ, Научная книга, 2007. — С. 23—33.
- xx.50. Засурский Я. Н. Информационное общество, Интернет и новые средства массовой информации / Я. Н. Засурский // Информационное общество. — 2001. — Вып. 2. — С. 24—27.
- yy.51. Зернецька О. Глобальний розвиток масової комунікації і міжнародні відносини / О. Зернецька. — К. : Вища школа, 1999. — 400 с.
- zz. 52. Зернецька О. Нова дипломатія — для нової ери / О. Чернецька // Політика і час. — 2000. — № 1—2. — С. 1—8.
- aaa. 53. Зуев С. Э. Измерения информационного пространства (политики, технологии, возможности) [Электронный ресурс] / С. Э. Зуев. — Режим доступа к источнику: <http://future.museum.ru/part01/010601.htm>.
- bbb. 54. Информационная экономика и динамика переходных процессов : сб. науч. трудов / Рос. акад. наук, отд-ние обществ. наук ; [под ред. Е. Ю. Иванова, Р. М. Нижегородцева]. — М. — Барнаул : Бизнес-Юнитек, 2003. — 299 с.
- ccc. 55. Информационное общество: Информационные войны. Информационное управление. Информационная безопасность / [под ред.

- М. А. Вуса]. — СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1999. — 450 с.
- ddd. 56. Информационные вызовы национальной и международной безопасности : [монография] / И. Ю. Алексеева, И. В. Авчаров, А. В. Бедрицкий и др. ; [под общ. ред. А. В. Федорова и В. Н. Цыгичко. — М. : ПИР-Центр полит. исслед., 2001. — 327 с.
- eee. 57. Информационные ресурсы: создание, интеграция и использование : тезисы докл. и сообщ. III междунар. науч.-практ. конф., 25 февр. — 1 марта 1996 г. / Укр. ин-т науч.-техн. и экон. информ. и др. — К., 1996. — Ч. 1. — 239 с.
- fff. 58. Информационный документ Комиссии от 19 июля 1994 года под названием «На пути к информационному обществу в Европе» [Электронный ресурс]. — Режим доступа к источнику: www.unesco.ulis.doc/comdocs/library/.
- ggg. 59. Камакин А. Как лица превращаются в фигуры / А. Камакин // Независимая газета. Приложение «Фигуры и лица». — 31.01.98. — № 15 (1586). — С. 16—18.
- hhh. 60. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. — М. : ЭКСМО, 2003. — 830 с.
- iii. 61. Кассирэр Э. Техника современных политических мифов / Э. Кассирэр // Вестник Московского университета. — Серия 7 : Философия. — 1990. — № 2. — С. 12—23.
- jjj. 62. Кастельс М. Информационная эпоха : Экономика, общество и культура / М. Кастельс ; [пер. с англ., под науч. ред. О. И. Шкаратана]. — М. : ГУВШЭ, 2004. — 606 с.
- kkk. 63. Клодко Г. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн / Г. Клодко. — К. : Основні цінності, 2002. — 248 с.
- lll. 64. Клумпп Д. Электронное правительство в Германии — реальные достижения [Электронный ресурс] / Д. Клумпп. — Режим доступа к источнику : http://www.fostas.ru/library/show_article.php?id=191).

- mm. 65. Коган В. Е. Теория информационного взаимодействия / В. Е. Коган. — М. : Наука, 1991. — 240 с.
- nn. 66. Колин К. К. Эволюция информатики / К. К. Колин // Информационные технологии— 2005. — № 1. — С. 2—16.
- oo. 67. Колиушко І. Б. Електронне урядування — шлях до ефективності та прозорості державного управління / І. Б. Колиушко, М. С. Демкова // Інформаційне суспільство. Шлях України // Бібліотека інформаційного суспільства. — К. : «Відродження» та ПРООН, 2004. — С. 135—142.
- pp. 68. Колмогоров А. Н. Избранные труды : в 6 т. / А. Н. Колмогоров ; [сост. В. М. Тихомиров]. — М. : Наука, 2005. — Т. 3. — 453 с.
- qq. 69. Колодюк А. В. Національні стратегії інформаційного суспільства : необхідність, переваги та світова практика запровадження / А. В. Колодюк // Інформаційне суспільство. Шлях України // Бібліотека інформаційного суспільства. — К. : Відродження та ПРООН, 2004. — С. 24—31.
- rr. 70. Комитет экспертов Совета Европы по концентрации и плюрализму в СМИ : сб. национал. докл. по вопросам концентрации в СМИ (Страсбург, 7 мая, 1998 г.). — № ММ-СМ (98)-б, дополненный и исправленный вариант.
- ss. 71. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. — М. : Наука, 1997. — 200 с.
- tt. 72. Коротаев С. Р. Правові аспекти інформаційного поля України. Національна інформаційна політика / С. Р. Коротаєв // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — К., 1997. — Вип. 3. — Ч. 2. — С. 58—63.
- uu. 73. Коротченя И. М. Концептуальные подходы и основные направления по формированию информационного пространства государств-участников СНГ / И. М. Коротченя, Ю. И. Билоусов, Б. Н. Панышин, Ю. А. Щербаков. — Мн. : Харвест, 1995. — 500 с.
- vv. 74. Кочубей Л. О. Виборчі технології: Політологічний аналіз на прикладі виборів до парламенту сучасної України / Л. О. Кочубей ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К. : Юридична

- думка, 2006. — 280 с.
- www. 75. Котигоренко В. Причинність етноконфліктів: впливи глобалізації / В. Котигоренко // Політична думка. — 2002. — № 1. — С. 97—113.
- xxx. 76. Кравченко В. Інформаційна політика. Розставимо акценти / В. Кравченко // Віче. — 1996. — № 8. — С. 12—16.
- ууу. 77. Красько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) / В. Г. Красько ; [под общ. ред. А. Е. Тараса]. — Мн. : Харвест, 1999. — 628 с.
- zzz. 78. Крисаченко В. С. Динаміка населення : популяційні, етнічні та глобальні виміри : [монографія] / В. С. Крисаченко. — К. : НІСД, 2005. — 368 с.
- aaaa. 79. Крістіано Г. Шляхи та манівці до глобального суспільства / Г. Крістіано // Українська журналістика-98. — К., 1998. — С. 45—56.
- bbbb. 80. Крос К. Політична комунікація і висвітлення новин у демократичних суспільствах: Перспективи конкуренції / К. Крос, Р. Гакет ; [пер. з англ. Р. Ткачук]. — К. : Основи, 2000. — 142 с.
- сссс. 81. Крысько В. Г. Социальная психология : словарь-справочник / В. Г. Крысько. — Мн. : Харвест ; М. : АСТ, 2001. — 400 с. (Библиотека практической психологии).
- dddd. 82. Курышева Ю. В. Испания: политико-правовые аспекты процесса интеграции национальных СМИ в информационное пространство ЕС / Ю. В. Курышева. — СПб., 2008. — 185 с.
- ееее. 83. Лазарева А. О. Ментальні передумови формування громадянського суспільства в сучасній Україні [Електронний ресурс] / А. О. Лазарева. — Режим доступу до джерела: <http://www.nauka.dp.ua>.
- ffff. 84. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії / Д. Лайон // Сучасна зарубіжна філософія. — К, 1996. — С. 14—17.
- gggg. 85. Литвиненко О. Інформаційні впливи та пострадянське суспільство / О. Литвиненко // Політична думка. — 2001. — № 1—2. — С. 39—48.
- hhhh. 86. Лукацкий А. В. Інформаційна безпека в фактах і цифрах

- [Електронний ресурс] / А. В. Лукацкий. — Режим доступу до джерела: <http://bezpeka.com/ru/lib/sec/gen.html>.
- iiii.87. Лысихин И. Е. Духовные факторы возникновения и обострения конфликтных ситуаций [Электронный ресурс] / И. Е. Лысихин. — Режим доступа к источнику : <http://www.nns.ru/analytdoc/sod5.html>.
- jjjj.88. Макаренко Є. А. Міжнародна політика міжнародних організацій у галузі комунікації / Є. А. Макаренко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. — К., 1998. — С. 117—135.
- kkkk. 89. Макаренко Є. А. Політичні аспекти міжнародного співробітництва у галузі комунікації та інформації в рамках ЦЄІ / Є. А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — 1999. — № 16. — С. 37—48.
- llll.90. Макаренко Є. А. Проблемний аналіз концепцій регіональної та національної інформаційної політики / Є. А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — 1999. — № 15. — С. 20—27.
- mmmm. 91. Макаренко Є. А. Національна політика України: проблеми і перспективи розвитку інформаційної інфраструктури / Є. А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — 2000. — № 18. — Ч. I. — С. 12—21.
- nnnn. 92. Макеев А. В. Политика и безопасность : [монография] / А. В. Макеев. — М. : Щит-М, 1998. — 270 с.
- oooo. 93. Малков Л. Электронное правительство США, модель 2001 года [Электронный ресурс] / Л. Малков // PCWEEK Russian Edition. — Режим доступа к источнику : <http://www.pcweek.ru>.
- rrrr. 94. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию / М. К. Мамардашвили ; [общ. ред. Ю.П. Сенокосова]. — М. : Прогресс. Культура, 1990. — 414 с.
- qqqq. 95. Манойло А. В. Государственная информационная политика в особых условиях : [монография] / А.В. Манойло. — М.: МИФИ, 2003. —388 с.
- rrrr. 96. Матеріали П'ятої конференції Комітету Міністрів Ради Європи з

- інформації «Інформаційне суспільство – виклик для Європи» (Салоніки, Греція, 1997 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела : [www.internews.ru/ nav/library.html](http://www.internews.ru/nav/library.html).
- ssss. 97. Машлыкин В. Г. Европейское информационное пространство [Электронный ресурс] / В. Г. Машлыкин. — Режим доступа к источнику : [http://isn.rsuh.ru/ iu/m4.htm](http://isn.rsuh.ru/iu/m4.htm).
- tttt. 98. Мелюхин И. С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития / И. С. Мелюхин. — М.: МГУ, 1999. — 208 с.
- uuuu. 99. Меморандум про взаєморозуміння між Генеральним Директоратом з питань інформаційного суспільства Європейської Комісії та Державним комітетом зв'язку та інформатизації України щодо розвитку Інформаційного суспільства, підписаний в Парижі, 14 вересня 2000 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела : www.internews.ru/nav/library.html.
- vvvv. 100. Міжнародні організації : [навч. посіб.] / За ред. О. С. Кучика. — [2-ге вид., перероб. і доп.]. — К.: Знання, 2007. — 749 с.
- wwww. 101. Модестов С. А. Информационное противоборство как фактор геополитической конкуренции / С. А. Модестов. — М. : Изд. центр учебных и научных программ, 1998. — 226 с.
- xxxx. 102. Мушакодзи К. Политическая и культурная подоплека конфликтов и глобальное управление / К. Мушакодзи // Политические исследования. — 1991. — № 3. — С. 3—11.
- yyyy. 103. Наджос А. Сила інформаційного лобювання / А. Наджос // Політика і час. — 2000. — № 9—10. — С. 68—71.
- zzzz. 104. Назаров М. М. Массовая коммуникация и общество: введение в теорию исследования / М. М. Назаров. — [изд. четвертое]. — М. : URSS, 2010. — 354 с.
- aaaaa. 105. Национальная информационная политика: базовая модель / в рамках Программы ЮНЕСКО «Информация для всех» ; пер. с англ. — М. : МЦБС, 2010. — 172 с.

- bbbb. 106. Наумкіна С. М. Політологічний дискурс засобів масової інформації України як індикатор суспільних процесів / С. М. Наумкіна // Політологічні записки : зб. наук. праць. — Луганськ : Вид-во СНУ імені В. Даля, 2011. — Вип. 3. — С. 56—67.
- cccc. 107. Недопитанський М. Україна інформаційна: утопія чи реальність? / М. Недопитанський // Віче. — 2003. — №2. — С. 45—46.
- dddd. 108. Николаев Д. Информация в системе международных отношений / Д. Николаев. — М. : Наука, 1978. — 340 с.
- eeee. 109. Ожеван М. А. Фронти й тили великих інформаційних війн / М. А. Ожеван // Підприємництво. — 2001. — № 4—5. — С. 20—23.
- ffff. 110. Окинавская хартия глобального информационного общества [Электронный ресурс].— Режим доступа к источнику : <http://in.org.ua/library/426/429/608.html>.
- gggg. 111. Основні прогностичні показники економічного і соціального розвитку України до 2010 року [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. — Режим доступу до джерела : <http://www.nai.gov.ua/>.
- hhhh. 112. Основы права Европейского Союза / [под ред. С. Ю. Кашкина]. — М. : Политиздат, 1997. — 368 с.
- iiii. 113. Паринов С. Информационное общество: контуры будущего [Электронный ресурс] / С. Паринов // Социальные и психологические последствия применения информационных технологий : сб. трудов (апрель 2001) / ИЭОПП СО РАН. — М. : Московский научный фонд, 2001. — Режим доступа к источнику : <http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/shapes.htm>.
- jjjj. 114. Пирумов В. С. Некоторые аспекты информационной борьбы в военных конфликтах / В. С. Пирумов, М. А. Родионов // Военная мысль. — 1997. — № 5. — С. 62—64.
- kkkk. 115. Письменицкий А. А. Информационное право Украины (Законодательство, коммент., перспективы) / А. А. Письменицкий. — Х. : АО «Бизнес Информ», 1996. — 203 с.
- llll. 116. По материалам: Создание электронного правительства во Франции

[Электронный ресурс]. — Режим доступа к источнику : <http://www.svobodainfo.org/ru/node/251>).

- mmmmm. 117. Політико-правові інститути сучасності: Структура, функції, ефективність : [монографія] / М. І. Панов, Л. М. Герасіна, В. Д. Воднік та ін.; [за заг. ред. М. І. Панова, Л. М. Герасіної]. — К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2005. — 381 с.
- nnnnn. 118. Политическая наука: Электронное государство и демократия в начале XXI века / [ред. кол.: Ю.С. Пивоваров и др.]. — М. : ИНИОН РАН, 2007. — № 4. — 268 с.
- ooooo. 119. Попов В. Д. Информациология и информационная политика / В. Д. Попов. — М. : Изд-во РАГС, 2001. — 634 с.
- rrrrr. 120. Попов В. Д. Государственная информационная политика: состояние и проблемы формирования. Массовые информационные процессы в современной России: Очерки / В. Д. Попов ; [отв. ред. А. В. Шевченко]. — М. : Изд-во РАГС, 2002. — 368 с.
- qqqqq. 121. Попов М. О. До забезпечення воєнної безпеки в умовах загрози інформаційної війни / М. О. Попов, А. Г. Лук'янець // Наука і оборона. — 1999. — № 2. — С. 37—43.
- rrrrr. 122. Портал ЕС об информационном обществе. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа к источнику : http://eu.europa.eu/information_society/policy/ecom/history/index_en.htm.
- sssss. 123. Почепцов Г. Г. Национальная безопасность стран переходного периода / Г. Г. Почепцов. — К. : ИЗМН, 1996. — 133 с.
- ttttt. 124. Почепцов Г. Г. Теорія і практика комунікацій / Г. Г. Почепцов. — К. : Основи, 1998. — 460 с.
- uuuuu. 125. Почепцов Г. Г. Информационные войны / Г. Г. Почепцов. — М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2000. — 600 с.
- vvvvv. 126. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века /

Г. Г. Почепцов. — М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2000. — 456 с.

wwwww. 127. Почепцов Г. Г. Информационно-политические технологии / Г.Г. Почепцов. — М. : Центр, 2003. — 384 с.

xxxxx. 128. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 — 2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

ууууу. 129. Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій : міждисциплінарний аналіз : [монографія] / М. І. Панов, О. Г. Данильян, С. І. Максимов та ін.; [за заг. ред. акад. АПрН України М. І. Панова, проф. О. Г. Данильяна]. — Х.: Право, 2004. — 357 с.

zzzzz. 130. Програма ЕС «Creative Europe 2014» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/index_en.htm

aaaaa. 131. Програма ЕС «Цифровий порядок денний» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела : <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/our-goals>

bbbbbb. 132. Проскуріна О. Виклик комунікацій і відповідь культурного поля політики / О. Проскуріна // Політичний менеджмент. — 2005. — № 2 (11). — С. 103—107.

sssss. 133. Прохоров А. М. Політичні технології як інформаційно-психологічне маніпулювання свідомістю / А. М. Прохоров // Політична культура : теорія, проблеми, перспективи. — К. : ПАРАПАН, 2004. — С. 215—218.

dddddd. 134. Расторгуев С. П. Философия информационной войны / С. П. Расторгуев. — М.: Наука, 2000. — 465 с.

eeeeee. 135. Рахманов А. Б. Современные теории глобального общества : И. Валлерстайн, Дж. Модельски, Дж. Гольдстайн / А. Б. Рахманов // Вестник Московского ун-та. — Серия 18 : Социология и политология. — 2003. — № 2. — С. 85—126.

ffffff. 136. Рубан В. Я. Інформаційні відносини / В. Я. Рубан // Стратегічна

- панорама. — 1998. — № 3—4. — С. 170—171.
- gggggg. 137. Рузавин Г. И. Организация, самоорганизация и кооперация в развитии системы / Г. И. Рузавин // Самоорганизация : кооперативные процессы в природе и обществе : сб. статей в 2-х ч. — М. : Ин-т философии РАН, 1990. — Ч.1. — С. 3—17.
- hhhhhh. 138. Рой О. М. Исследования социально-экономических и политических процессов : учебник для вузов / О. М. Рой. — СПб. : Питер, 2004. — 364 с.
- iiiiii. 139. Сайт Евростата [Электронный ресурс]. — Режим доступа до джерела : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
- jjjjjj. 140. Слісаренко І. Ю. Мас-медіа і міжнародні процеси / І. Ю. Слісаренко ; [ред. вип. М. П. Подолян]. — К. : Київ. ун-т ім. Т.Шевченка, 1999. — 33 с.
- kkkkkk. 141. Словник основних легалізованих термінів з інформаційного законодавства України / Центр прав. інформатики АПрН України ; [уклад. : А. М. Селіванов та ін.]. — К. : Ін-т приват. права і підприємництва АПрН України, 1998. — 36 с.
- llllll. 142. Соснін О. Для поступу на шляху інновацій. Інформаційна серцевина глобального технологічного розвитку і місце України у ньому / О. Соснін // Політика і час. — 2003. — № 7. — С. 19—25.
- mmmmmm. 143. Стратегічні оцінки: Політика. Макроекономіка [Електронний ресурс] / Президентський фонд України, Інститут стратегічних оцінок. — Вип. 188 (25 березня—4 квітня 2014 року). — С. 9—12. — Режим доступу до джерела : http://www.kuchma.org.ua/upload/iblock/afb/visnyk_188.pdf
- nnnnnn. 144. Ступницький О. Економічні оцінки та параметри ефективності наукових досліджень (міжнародна практика) / О. Ступницький // Вісник «Міжнародні відносини». — 2002. — Вип. 22. — С. 90—102.
- oooooo. 145. Судоргин О. А. Современная информационная политика государства: мировой опыт и российская практика : дисс. ... доктора

- полит. Наук : 23.00.02 / Судоргин Олег Анатольевич. — М., 2011. — 360 с.
- rrrrrr. 146. Сулакшин С. Реформы в масштабе десятилетия / С. Сулакшин // Свободная мысль. — 1995. — № 3. — С. 62—70.
- qqqqqq. 147. Сушко О. Нові глобальні реалії та ситуація у пострадянському просторі / О. Сушко // Політична думка. — 2001. — № 4. — С. 84-93.
- ggggg. 148. Тавокин Е. П. Системные основы государственной информационной политики. Массовые информационные процессы в современной России: Очерки/ Е. П. Тавокин; [Отв. ред. А.В. Шевченко]. — М. : Изд-во РАГС, 2002. — 487 с.
- ssssss. 149. Технологии информационного общества — Интернет и современное общество : материалы Всеросс. объедин. конф. (Санкт-Петербург, 20—24 ноября 2000 г.). — СПб. : Лань, 2000. — 456 с.
- ttttt. 150. Тихонова С. В. Человек в пространственных структурах глобального социума : дисс. ... кандидата филос. наук : 09.00.11 / Тихонова Софья Владимировна. — Саратов, 2003. — 142 с.
- uuuuu. 151. Трощинський В. Геополітичне майбутнє України / В. Трощинський. — К. : Вища школа, 1998. — 157 с.
- vvvvvv. 152. Тураев В. А. Глобальные вызовы человечеству / В. А. Тураев. — М. : Логос, 2002. — 192 с.
- wwwwww. 153. Тюшкевич С. А. Некоторые предпосылки обеспечения безопасности человека, общества и государства в условиях глобальной информатизации / С. А. Тюшкевич // Глобальная информатизация и безопасность России : материалы круглого стола «Глобальная информатизация и социально-гуманитарные проблемы человека, культуры, общества» (МГУ, октябрь 2000 г.) / [под ред. проф. В. И. Добренькова]. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2001. — С. 105—111.
- xxxxxx. 154. Удовик С. Л. Глобализация : семиотические подходы / С. Л. Удовик. — М. : Рефл-бук, 2002. — 480 с.
- uuuuuu. 155. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление / А. И. Уткин

- // Свободная мысль. — 2000. — № 11. — С. 28—38.
- zzzzzz.156. Уткін О. Інформаційні впливи і національна безпека України / О. Уткін // Віче. — 2004. — № 1. — С. 79—80.
- aaaaaaa. 157. Утюж І.Г. Формування глобального інформаційного суспільства — виклик часу / І.Г. Утюж // Нова парадигма : Альманах наукових праць. — 2003. — Вип. 30. — Київ-Запоріжжя. — С. 122—133.
- bbbbbbb. 158. Уэбстер. Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. — М., 2004. —112 с.
- sssssss. 159. Фабрициус Фриц. Права человека и европейская политика: Политико-правовое положение трудящихся в Европейском Сообществе / Фриц Фабрициус ; [пер. с англ. В. В. Бойцовой и др.]. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1995. — 174 с.
- ddddddd. 160. Філіпенко Д. О. Формування інституційної бази інформаційної політики ЄС / Д. О. Філіпенко. — К., 2003. — С. 8—87.
- eeeeeee. 161. Філіпченко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації / А. С. Філіпченко. — К. : Основи, 2000. — 200 с.
- ffffff. 162. Фісун О. А. Архітектоніка глобалізації : реконструкція націй та проект IMPERIUM / О. А. Фісун, О. В. Крисенко // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. — Харків : ООО «Апекс+», 2005. — Вип. 1(22). — С. 26—33.
- ggggggg. 163. Хозин Г. С. Глобализация международных отношений: объективная тенденция или стратегия США / Г. С. Хозин // США и Канада : ЭПИ. — 2000. — № 1. — С. 65—79.
- hhhhhhh. 164. Чиж І. С. Україна: шлях до інформаційного суспільства / І. С. Чиж. — К. : Либідь, 2004. — 287 с.
- iiiiiii.165. Шаповалов В. И. Законы синергетики и глобальные тенденции / В. И. Шаповалов, Н. В. Казаков // Общественные науки и современность. — 2002. — № 3. — С. 141—148.
- jjjjjj.166. Швець О. В. Формування політичного іміджу України в

- міжнародному інформаційному просторі : дис. ... кандидата політ. наук :
23.00.03 / Швець Олена Вікторівна. — К., 2006. — 237 с.
- kkkkkkk. 167. Юридична енциклопедія : [в 6 т.] / Редкол. : Ю.С. Шемшученко
та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Т. 1. : А-Г. — 455 с.
- lllllll. 168. Яковлев Д. В. Медіатизація політики в умовах становлення
демократичного режиму / Д. В. Яковлев // Политическая культура и
политическая идеология. Вестник СевДТУ. — 2008. — Вып. 91 :
Политология : сб. науч. трудов. — С. 103—105.
- mmmmmmm. 169. AISI, African Information Society Initiative [Электронный
ресурс]. — Режим доступа к источнику : <http://www.unesa.org/>
- nnnnnnn. 170. Audiovisual services [Электронный ресурс]. — Режим доступа к
источнику : http://ec.europa.eu/auservices/about/euronews_en.cfm.
- oooooooo. 171. Bagemann M. Europe and the global information society. Report
recommendations to the European Council [Электронный ресурс] / M.
Bagemann. — Режим доступа :
http://www.epractice.eu/files/media/media_694.pdf
- ppppppp. 172. Beltrame F. Creating a Directive on Pluralism and Media
Concentration: A Case Study of the European Union Legislative Process /
Francesca Beltrame // Utilities Law Review. — 1996. — P. 202—210.
- qqqqqqq. 173. Calhoun C. The democratic integration of Europe : Interests,
Identity and the Public sphere [Электронный ресурс] / C. Calhoun. — Режим
доступу : www.eurozine.com/articles/2004-06-21-calhoun-en.html
- rrrrrrr. 174. Casstells M. The Information Age: Economy, Society and Culture
: 3 vol. / M. Casstells. — Oxford, 1997. — Vol. II : The Power of Identity. —
418 p.
- sssssss. 175. Changing media — changing Europe: An European Science
foundation interdisciplinary program in the social science and the humanities
[Электронный ресурс]. — Режим доступу :
[http://www.esf.org/fileadmin/Public_documents/
Publications/SCH%20Position%20paper_01.pdf](http://www.esf.org/fileadmin/Public_documents/Publications/SCH%20Position%20paper_01.pdf)

- tttttt.176. Cisco Visual Networking Index: Forecast and Methodology, 2009-2014 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.cisco.com/en/US/solutions/collateral/ns341/ns525/ns537/ns705/ns827/white_paper_c11-481360.pdf
- uuuuuuu. 177. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions — «i2010» — A European information Society for growth and employment COM/ 2005/0229final. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0229:EN:NOT>
- vvvvvvv. 178. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the review of the EU [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://eurlex.europa.eu>
- wwwwwww. 179. Collins R. Broadcasting and Audio-Visual Policy in the European Single Market / Richard Collins, John Libbey, London.
- xxxxxxx. 180. Dawson Ch. Europe and the 7 stages of Western Culture / Ch. Dawson // Biblioteca Europeana / maintained by the Department of Cultural Projects and Internet of the Communication and Culture Service of Greece. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : www.europeansprint.com
- uuuuuuu. 181. De Vries. Report «Resolution on Media Concentration» (OJС 68 19/3/90) «Регулирование концентрации средств массовой информации». — 32 p.
- zzzzzzz. 182. Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.ua-nic.net/EU_regulation_7332002.html
- aaaaaaa. 183. Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on universal service and users' rights relating to

- electronic communications networks and services [Электронный ресурс]. —
Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:108:0051:0051:EN:PDF>
- bbbbbb. 184. Directive 2007/65/EC of the European Parliament and of the Council of 11 December 2007 amending Council Directive 89/552/EEC on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation on administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/>
- cccccc. 185. Economic Implications of new Communication Technologies on the Audiovisual Markets. Norcontel [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ec.europa.eu/avpolicy/info_centre/library/studies/index_en.htm
- dddddd. 186. Editorial Charter for European Contract [Электронный ресурс]. —
Режим доступа : http://www.europarl.europa.eu/tenders/1_4-Editorial_charter_EU_contracts.pdf
- eeeeee. 187. European Commission (1994a), «Europe and the global information society», Higher Level Group Report Recommendations to the European Council.
- ffffff. 188. European Commission (1994b), Follow Up to the Consultation Process Relating to the Green Paper on «Pluralism and Media Concentration in the Internal Market — an Assessment of the Need for Community Action», COM (94) 353 final, 05.10.1994.
- gggggg. 189. European Commission, «Green Paper on the Convergence of the Telecommunications, Media and Information Technology Sectors, and the Implications for Regulation», COM (97) 623 03.11.97.
- hhhhhh. 190. European Commission Task Force for Accession Negotiation web site. 2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа :

- http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/council_conclusion_17_june_en.pdf
- iiiiiii. 191. Finquelievich S. Proposed Strategies for the Information Society in the South: Vision or Hallucination? / S. Finquelievich. – Montevideo: Instituto del Tercer Mundo (IteM), 2005 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.choike.org/nuevo_eng/informes/3592.html
- jjjjjjj. 192. Gateway to European Union [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://europa.eu/index_ns_en.htm
- kkkkkkk. 193. Giddens A. The Consequences of Modernity / A. Giddens. — L., 1993. — 180 p.
- lllllll. 194. Guerra M. Panorama Digital 2007 de America Latina y el Caribe — CEPAL Avances y desafios de las politicas para el desarrollo con las Tecnologias de Informacion y Comunicaciones / M. Guerra, M. Hilbert, V. Jordan, C. Nicolai. —Santiago de Chile: Naciones Unidas, 2008 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.eclac.org/publicaciones/xml/6/34726/W210.pdf>
- mmmmmmm. 195. Hermon P. C Federal information policies in the 1990s: vies andperspectives / P. Hermon, C. R. McClure, H. C. Relyca. — Norwood, 1996. —18 p.
- nnnnnnn. 196. Hilbert M. Estrategias nacional es para la sociedad de la informacionen America Latina y el Caribe / M. Hilbert, S. Bustos, J. C. Ferraz. — CEPAL, Santiago: United Nations, 2005. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.cedi.uchile.cl/catalogo/downloads/politicas20publicas.esp.p>
- oooooooo. 197. Humphreys P. “Mass media and media policy in Western Europe”, Manchester University Press, European policy research unit series. — 1996.— 333 с.
- ppppppp. 198. Humphreys P. “Power and Control in the New Media” / Peter Humphreys // Paper presented at the ECPR workshop “New Media and Political Communication” (Bern, 27 February). — 1997.—112 p.
- qqqqqqq. 199. Jacobs D. European Identity : construct, fact and fiction / D. Jacobs, R. Maier. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа :

- http://www.researchgate.net/publication/235333989_European_identity_construct_fact_and_fiction
- rrrrrrr. 200. International Telecommunication Union. Measuring the Information Society. 2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/material/2010/MIS_2010_without_annex_4-e.pdf
- sssssss. 201. International Telecommunication Union. The World in 2010. ICT: Facts and Figures [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>
- ttttttt. 202. Irish need to be heard to save EU Treaty. EUObserver /30.06.2008/ [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://euobserver.com/economic/118563>
- uuuuuuu. 203. Kallas S. Transparency restores confidence in Europe. Speech of Vice President of the European Commission, Siim Kallas, to the European Policy Institutes Network, at the Centre of European Policy Studies, Brussels, October 20 2005 [Электронный ресурс] / S. Kallas. — Режим доступа: http://ec.europa.eu/commission_barroso/kallas/doc/speech_201005_en.pdf.
- vvvvvvvv. 204. Kleinwachter W. Public broadcasting in Europe, the EU Amsterdam Protocol of 1997 and the GATS Negotiations within the WTO [Электронный ресурс] / W. Kleinwachter. — Режим доступа: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79052/gradu02568.pdf?sequence=1>
- wwwwwww. 205. Kubosova L. EU secularism undermined Lisbon, Irish cardinal says / L. Kubosova //EUObserver. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://euobserver.com/?aid=26637>
- xxxxxxxx. 206. Lang Matthias «Entering the Digital Age. The Promise of Pluralism and the Danger of Monopoly Control» /M. Lang // Paper presented at the ECPR-Workshop «New Media and Political Communication» (Bern, 27 February). — 1997. — 74 p.

- уууууууу. 207. Mahony H. EU accused of 'step back' in transparency. EU Observer. 2008. 2 of june [Электронный ресурс] / Н. Mahony. — Режим доступа : [http:// euobserver.com/?aid=26250](http://euobserver.com/?aid=26250)
- zzzzzzzz. 208. Mariani I. «Le Conseil Supérieur de l'Audiovisuel une instance indépendante», Les cahiers français / I. Mariani. — № 266, май — июнь 1994 года. — С. 23—32.
- аааааааа. 209. Maxwell T. Towards a model of information policy analysis [Электронный ресурс] / Т. Maxwell. — Режим доступа : <http://dblp.uni-trier.de/db/journals/firstmonday/firstmonday8.html#Maxwell03>
- bbbbbbbbb. 210. Media, Markets and Public Sphere [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.uk.sagepub.com/upm-data/5830_Chapter_1_Croteau_Page_Proofs.pdf
- cccccccc. 211. Media literacy [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/index_en.htm
- dddddddd. 212. Merger Statistics [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [http:// europa.eu.int/en/comm/dg04/merger/closed/en/mergstat/htm](http://europa.eu.int/en/comm/dg04/merger/closed/en/mergstat/htm).
- eeeeeeee. 213. Ostergaard B. S. The media in Western Europe : the Euromedia handbook / Bernt Stubbe Ostergaard ; Euromedia Research Group. — London : Sage Publications, 1992. — 156 p.
- fffffffff. 214. Overman E. S. Information policy: a study of values in the policy process / E. S. Overman, A. G. Cahill. — Policystudies review, 1990. — Vol. 9. — № 4. — 804 p.
- ggggggggg. 215. Payne J. W. The Adaptive Decision-Maker / J. W. Payne, J. R. Bettman, E. J. Johnson. — Cambridge University Press. — 1993. — 330 p.
- hhhhhhhhh. 216. Pilati A. “Media Industry in Europe” / Antonio Pilati. — Institute of Media Economics, Whitaker. — 1993.— 216 p.
- iiiiiiii. 217. Preparing Europe’s digital future I2010 mid-term review [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0199:EN:NOT>

- jjjjjjjj. 218. Promotion of European works [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ec.europa.eu/avpolicy/reg/tvwf/promotion/index_en.htm
- kkkkkkkkk. 219. Regufatory Framework for electronic communications networks and services. COM/2006/0334final/ [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://eurlex.europa.eu>
- lllllllll. 220. Report on the implementation of the EUs information and communication strategy (2004/2238(INI) [Электронный ресурс] / Ed. by Luis Francisco Herrero-Tejedor. — Режим доступа : <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0111+0+DOC+XML+V0//EN>
- mmmmmmmmm. 221. Shapiro C. US government information policy [Электронный ресурс] / C. Shapiro, H. R. Varian. — Berkeley, 1997. — Режим доступа : <http://www.ischool.berkeley.edu/~hal/policy.html>.
- nnnnnnnnn. 222. Spadaro R. The European Opinion Research Group, EEIG. April 2002 / R. Spadaro. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://people.ischool.berkeley.edu/~hal/Papers/policy.pdf>
- ooooooooo. 223. Sparks C. Reading A Communism, Capitalism and the Mass Media / C. Sparks. — L., 1998. — P. 44—48.
- ppppppppp. 224. Strategy for the Information Society in Latin America and the Caribbean / by Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), 2005. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/0/12900/RoadMaps.pdf>
- qqqqqqqqq. 225. Task Force for co-ordination of media affairs [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ec.europa.eu/enterprise/ict/taskforce.htm>.
- rrrrrrrrr. 226. TransnationalmediaconcentrationsinEurope, Strasbourg, 2004. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.incd.net/docs/transnationalmedia.pdf>
- sssssssss. 227. 9UNe-governmentReadinessIndexRankings / Govloop / 2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа :

<https://data.govloop.com/Government/UN-e-government-Readiness-Index-Rankings/vw6u-mtht>

ttttttt. 228. White Paper of the European Commission on services of general interest COM (2004) 374 Final [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ec.europa.eu/white-papers/index_en.htm

uuuuuuuu. 229. Whitepaper on a European communication policy [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ec.europa.eu/white-papers/index_en.htm

vvvvvvvv. 230. World Economic Forum. The Global Information Technology Report 2009-2010. P. XV [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GITR_Report_2010.pdf

Додаток А
Поетапна модель НІП

Початковий етап	Етап реалізації	Наступна діяльність
	Основні етапи	
	Вихідні параметри	
	Процеси	
	Підсумки	